

МАТЕРІАЛИ
ШІСТНАДЦЯТОЇ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса
17 листопада 2020 року

**Україна Польща Швейцарія
Литва Китай Палестина
Білорусь Туркменістан**

Ukraine Poland Switzerland Lithuania China

Palestine Belarus Turkmenistan

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

Співорганізатори:

Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)

Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України

Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації

Громадська організація «Асоціація професійних Консультантів і
Супервізорів»

**МАТЕРІАЛИ
ШІСТНАДЦЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

17 ЛИСТОПАДА 2020 РОКУ

Одеса
2020

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2
A43

Редакційна колегія:

Головний редактор: Корнєшук В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету

Члени редакційної колегії:

Климанська Л. Д., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка»

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент, декан гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету

Пивоварчик І. М., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

Романовська Л. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

Тодорцева Ю. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рецензенти:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Онищук В. М., доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

A43 Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали шістнадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2020 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2020. – 176 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми психології, соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2

© Одеський національний політехнічний університет,
кафедра психології та соціальної роботи, 2020 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

*Автори несуть відповідальність
за унікальність тексту тез і дотримання вимог
академічної доброчесності*

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Шибко О. І. (<i>Маріуполь, Україна</i>)	16
Класифікація системи соціальних норм суспільства	
Нікон Н. О., Вилкова Є. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	19
Критерії та наслідки психологічного насильства	
Назаренко С. Д. (<i>Минск, Беларусь</i>)	21
Социальная система как отождествление коммуникации и общества	
Мосьпан Н. В., Сліпчук В. Л. (<i>Київ, Україна</i>)	23
Потреби іноземних студентів-медиків в Україні	
Богуславська Ю. Ю., Огречук Ю. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	25
Посттравматичний синдром та його прояви у сучасному суспільстві	
Конончук А. І. (<i>Ніжин, Україна</i>)	27
Сучасний стан та тенденції розвитку бездоглядності та безпритульності дітей в Україні	
Ремез Н. Д. (<i>Одеса, Україна</i>)	29
Нові формати організації інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо особливостей проведення ЗНО в умовах епідеміологічної загрози	
Лисенко О. М., Кримова Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	31
Застосування картографічного методу в практиці фахівця соціономічної сфери	
Кучерук М. С. (<i>Одеса, Україна</i>)	33
Як обманути нації? (Ленінська методологія ведення гібридної війни)	
Герєга О. Р., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	36
Життєвий цикл сім'ї та критичні періоди	
Волошенко М. О., Пащенко О. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	38
Мотиви розлучень серед літніх пар	
Дуда Е. В. (<i>Одесса, Украина</i>)	40
Ожирение и избыточный вес – реалии XXI века	

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

Лазарева А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	43
Вплив методу «case work» на організаційно-функціональну структуру територіального центру соціального обслуговування населення	

Кузьменко М. Д., Осьодло В. І. <i>(Київ, Україна)</i>	46
Теоретичні аспекти становлення проблеми кадрової безпеки	
Джумакулиев А. А., Семенкова А. Н.	48
<i>(Чаржов, Туркменістан - Одеса, Україна)</i>	
Соціальна синергія: стратегії і переваги	
Кравець Г. В. <i>(Одеса, Україна)</i>	50
Принципи формування кадрової політики в сучасних системах управління персоналом	

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Лич О. М. <i>(Київ, Україна)</i>	53
Проблема психологічної допомоги особам похилого віку	
Гордієнко І. О., Кримова Н. О. <i>(Одеса, Україна)</i>	55
Проблематика реорієнтації професійної діяльності сучасного психолога	

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Хазарінова Т. В. <i>(Одеса, Україна)</i>	58
Тьюторинг в соціальній роботі з сім'ями в період пандемії	
Коломієць О. Г., Демиденко Т. М. <i>(Черкаси, Україна)</i>	60
Імідж як складова ефективності соціального підприємства	
Вакуленко С. М., Яковенко Т. В. <i>(Харків, Україна)</i>	62
Використання методу представництва інтересів у практичній соціальній роботі	
Мосаєв Ю. В. <i>(Запоріжжя, Україна)</i>	64
Агротерапія як різновид екологічних технологій соціальної роботи	
Тодорцева Ю. В., Павліченко А. О. <i>(Одеса, Україна)</i>	66
Профілактика наркозалежності та її наслідків серед молоді за допомогою метода фокус групи	
Кірсєва К. А., Семенкова А. М. <i>(Одеса, Україна)</i>	69
Вдосконалення соціальної послуги «соціальний супровід» військовослужбовців, що мають статус «учасники антитерористичної операції»	
Нікітіна В. В. <i>(Старобільськ, Україна)</i>	71
Вплив структурних дисбалансів у складі внутрішньо переміщених осіб на соціальну роботу з ними	
Азаркіна О. В. <i>(Одеса, Україна)</i>	73
Супервізія як форма методичного супроводу, професійного розвитку фахівців соціальної сфери	

Боделан М. В., Демиденко А. М. (Одеса, Україна)	76
Посередництво у соціальній роботі	

5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Кравченко О. О. (Умань, Україна)	79
Професія «супроводжувач осіб з інвалідністю»: перспективи підготовки фахівців	
Лисая О. О. (Одеса, Україна)	81
Проблеми мешканців окупованих територій	

6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Нікон Н. О., Баланенко А. О. (Одеса, Україна)	84
Проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні	
Сараєва І. В. (Одеса, Україна)	86
Критичне мислення – підґрунтя соціального досвіду дитини передшкільного віку	
Черногор О. О., Лук'яничук О. М. (Одеса, Україна)	89
Дослідження самооцінки особистості студентів	
Ніколаєва К. С. (Дніпро, Україна)	91
Особливості конфліктної поведінки підлітків	
Ткаченко С. В. (Одеса, Україна)	93
Ціннісні орієнтації майбутніх соціальних працівників	
Лисенко О. М., Нападівська І. А. (Одеса, Україна)	95
Корекційна робота в умовах загальноосвітнього закладу	
Чебанова В. О., Волощенко М. О. (Одеса, Україна)	97
Ціннісно-сміслові сфери підлітків, схильних до девіантної поведінки	

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Бартош О. П. (Ужгород, Україна)	99
Складові готовності майбутніх соціальних працівників до використання технологій соціальної роботи	
Горліченко М. Г., Аксьонова О. М. (Одеса, Україна)	101
Можливості застосування педагогічних тестів у практиці вищої військової школи	
Яковлев І. В. (Одеса, Україна)	103
Проблеми підготовки фахівців у вищій школі під час дистанційного навчання	

Варава О. Б. (<i>Київ, Україна</i>)	105
Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум	
Шрагіна Л. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	108
Проблеми підготовки фахівців у вищій школі	
Пупцев А. Е. (<i>Вильнюс, Литва</i>)	110
Педагогические технологии в дистанционном обучении	
Левченко Н. В. (<i>Умань, Україна</i>)	112
Підготовка майбутніх соціальних працівників у ЗВО	
Корх М. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	114
Досвід використання комп'ютерного тестування з дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка»	
Козинский А. А. (<i>Брест, Беларусь</i>)	117
Интерактивные компоненты дистанционных курсов	
Рисинець Н. О. (<i>Вінниця, Україна</i>)	119
Проблеми та перспективи дистанційного навчання фахівців з міжнародного права в реаліях Covid-19	
Сарафанюк Е. І., Сарафанюк Д. Е. (<i>Одеса, Україна</i>)	121
Програмні системи імітаційного моделювання та їх можливості щодо підготовки військовослужбовців	
Кисельова О. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	123
Науково-дослідницька діяльність студентів в умовах дистанційного навчання	
Колот С. А., Христич А. Л.	126
<i>(Одесса, Украина – Женева, Швейцария)</i>	
Мотивационные факторы дистанционного обучения	
Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	128
Особливості магістерської підготовки фахівців сфери послуг	
Михнюк С. В. (<i>Київ, Україна</i>)	130
Наукові підходи до проблеми педагогічної взаємодії у професійній діяльності соціального працівника	
Корнешук В. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	133
Поєднання навчання і досліджень на ОПП «Соціальна робота»	
Дембіцька С. В., Кобилянський О. В., Пугач С. С.	135
<i>(Вінниця, Україна)</i>	
Використання методів активного навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців	
Боделан М. В., Чорна С. С. (<i>Одеса, Україна</i>)	138
Зміст професійної компетентності майбутніх соціальних працівників з надання допомоги й підтримки клієнтам з прискореними геронтологічними проявами	

Боделан М. В., Коновалов М. О. (Одеса, Україна)	141
Професіоналізація як складова особистості фахівця соціальної роботи	
Гончарова Н. О. (Полтава, Україна)	144
Психологічні особливості готовності майбутніх психологів до опанування професії	
Аль Атраш Башар (Вифлеєм, Палестина)	146
Высшее образование в Палестине	
Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (Покровськ, Україна)	147
Диференційований підхід до розвитку потреби у творчій самореалізації майбутніх інженерів у ЗВО	
Дідик Н. М. (Кам'янець-Подільський, Україна)	150
До питання про професійну компетентність фахівців соціальної сфери	
Кузьміна М. О. (Запоріжжя, Україна)	152
Формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників та їх діагностування	
Гузенко В. А. (Одеса, Україна)	154
Використання інфографіки у процесі підготовки фіхівців гуманітарного профілю	
Колодійчук Ю. В., Цинь Ідун	156
<i>(Україна, Одеса – Китай, Аньян, провінція Хенань)</i>	
Особливості застосування «edutainment» як інноваційної освітньої технології	
Котломанітова Г. О., Панченко Н. В. (Полтава, Україна)	158
Підготовка соціальних працівників до використання онлайн-ресурсів у соціальній роботі	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	161
LIST OF AUTHORS	169

Ministry of education and Science of Ukraine
Odessa National Polytechnic University
Faculty of Humanities
Department of Psychology and Social Work

Co-organizers:

International Academy of Social Work

University of Humanitarian and Economic in Lodz (Poland)

South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine

Odessa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS
OF THE SIXTEENTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

NOVEMBER 17th, 2020

ODESSA
2020

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Shybko O. (<i>Mariupol, Ukraine</i>)	16
The classification of the system of social norms of society	
Nikon N., Vylkova Y. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	19
Criteria and consequences of psychological violence	
Nazarenko S. (<i>Minsk, Belarus</i>)	21
Social system as identification of communication and society	
Mospan N., Slipchuk V. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	23
International medical students' needs in Ukraine	
Bohuslavka Y., Ogrenchuk Y. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	25
Posttraumatic syndrome and its displays in modern society	
Kononchuk A. (<i>Nizhyn, Ukraine</i>)	27
Current state and development trends neglect and homelessness of children in Ukraine	
Remez N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	29
New ways of outreach organization concerning the details of External Independent Evaluation in the context of an epidemiological threat	
Lysenko O., Krymova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	31
Application of the cartographic method in the practice of a specialist in the socioeconomic sphere	
Kucheruk M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	33
How to cheat the nations? (Lenin's methodology of hybrid war)	
Herega O., Voloshenko M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	36
Family life cycle and critical periods	
Voloshenko M., Pashchenko O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	38
Motives of divorces among elderly couples	
Duda K. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	40
Obesity and overweight – realities of the XXI century	

2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Lazareva A. (<i>Odessa, Ukraine</i>).	43
The effect of the method of «case work» on the organizational and functional structure of the territorial service center	
Kuzmenko M., Osyodlo V. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	46
Theoretical aspects of the personnel security problem becoming	

Dzhumakuliyev A., Semenkova A. (<i>Charzhov, Turkmenistan – Odessa, Ukraine</i>) Social synergy: strategies and benefits	48
Kravets G. (<i>Odessa, Ukraine</i>) Principles of formation of human resources policy in modern personnel management systems	50
3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES	
Lych O. (<i>Kyiv, Ukraine</i>) The problem of psychological assistance for elder people	53
Hordiienko I., Krymova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>) The reorientation problems of modern psychologist professional activity	55
4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK	
Khazarinova T. (<i>Odessa, Ukraine</i>) Tutoring in social work with families during a pandemic	58
Kolomiets O., Demydenko T. (<i>Cherkasy, Ukraine</i>) Image as a component of social enterprise efficiency	60
Vakulenko S., Yakovenko T. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>) Advocacy method usage in practical social work	62
Mosaev Y. (<i>Zaporizhzhya, Ukraine</i>) Agrotherapy as a kind of ecological technologies of social work	64
Todortseva Y., Pavlichenko A. (<i>Odessa, Ukraine</i>) Prevention of drug addiction and its consequences among young people using the focus group method	66
Kirieieva K., Semenkova A. (<i>Odessa, Ukraine</i>) Improving social service «social support» for servicemen with the status of «participants in the anti-terrorist operation»	69
Nikitina V. (<i>Starobilsk, Ukraine</i>) The influence of internally displaced persons' structure disbalances on social work with them	71
Azarkina O. (<i>Odessa, Ukraine</i>) Supervision as a form of methodical support, professional development of social sphere specialists	73
Bodelan M., Demydenko A. (<i>Odessa, Ukraine</i>) Mediation in social work	76

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

- Kravchenko O.** (*Uman, Ukraine*) 79
 Profession «support of persons with disabilities»: prospects of training specialists
- Lusaya E.** (*Odessa, Ukraine*) 81
 Problems of residents of the occupied territories

6. SOCIAL PEDAGOGICS

- Nikon N., Balanenko A.** (*Odessa, Ukraine*) 84
 Problems of introduction of inclusive education in Ukraine
- Saraieva I.** (*Odessa, Ukraine*) 86
 Critical thinking – the basis of a child's social experience before school age
- Chernogor O., Lukianchuk O.** (*Odessa, Ukraine*) 89
 Research of the student personality self-esteem
- Nikolaeva K.** (*Dnipro, Ukraine*) 91
 Features of conflict behavior of adolescents
- Tkachenko S.** (*Odessa, Ukraine*) 93
 Value orientations of future social workers
- Lysenko O., Napadovska I.** (*Odessa, Ukraine*) 95
 Correctional work in conditions of comprehensive school
- Chebanova V., Voloshenko M.** (*Odessa, Ukraine*) 97
 Value-semantic sphere of teenagers who are prone to deviant behavior

7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

- Bartosh O.** (*Uzhhorod, Ukraine*) 99
 Components of readiness of social work specialists to apply social work technologies
- Gorlichenko M., Aksenova O.** (*Odessa, Ukraine*) 101
 Possibilities of application education tests to the practice of the higher military school
- Yakovlev I.** (*Odessa, Ukraine*) 103
 Problems of training specialists in higher education during distance learning
- Varava O.** (*Kyiv, Ukraine*) 105
 Some aspects of future social workers' professional training for integration of children with disabilities into society
- Shragina L.** (*Odessa, Ukraine*) 108
 Problems of training specialists in higher education

Puptsau A. (<i>Vilnius, Lithuania</i>)	110
Pedagogical technologies in distance learning	
Levchenko N. (<i>Uman, Ukraine</i>)	112
Training of future social workers in higher education institutions	
Korh M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	114
Experience of using computer testing for the discipline «Draft geometry and engineering graphics»	
Kazinski A. (<i>Brest, Belarus</i>)	117
Interactive components of distance learning courses	
Rysynets N. (<i>Vinnytsia, Ukraine</i>)	119
Problems and prospects of distance learning international law professionals in the realities of Covid-19	
Sarafaniuk E., Sarafaniuk D. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	121
Software simulation modeling systems and their capabilities for military training	
Kyselova O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	123
Scientific research activity of students in the conditions of distance learning	
Kolot S., Khristich A. (<i>Odessa, Ukraine - Geneva, Switzerland</i>)	126
Motivational factors of distance learning	
Shynkarenko L., Shynkarenko V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	128
Features of master's training service specialists	
Mykhniuk S. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	130
Scientific approaches to the problem of pedagogical interaction in the professional activity of a social worker	
Korneshchuk V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	133
Combination of training and research on educational and professional program «Social work»	
Dembitska S., Kobylanskyi O., Puhach S. (<i>Vinnitsia, Ukraine</i>)	135
Use of active learning methods in the process of training future professionals	
Bodelan M., Chorna S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	138
Professional competence of future social workers in providing help and support to clients with accelerated gerontological manifestations	
Bodelan M., Konovalov M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	141
Professionalization as a component of social work specialist personality	
Goncharova N. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	144
Psychological features of preparedness of future psychologists to master the profession	
Al Atrash Bashar (<i>Bethlehem, Palestine</i>)	146
Higher education in Palestine	
Niementseva N., Niementsev E. (<i>Pokrovsk, Ukraine</i>)	147
A differentiated approach to the development of the need for creative self-realization of future engineers in higher education institutions	

<u>Актуальні дослідження в соціальній сфері</u>	15
Didyk N. (<i>Kamianets-Podilskyi, Ukraine</i>)	150
The question of professional competence of social sphere professionals	
Kuzmina M. (<i>Zaporizhzhya, Ukraine</i>)	152
Formation of professional competencies of future social workers and their diagnosis	
Huzenko V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	154
Use of infographics in the process of training humanitarian specialists	
Kolodiychuk Y., Cin Idun	156
(<i>Ukraine, Odessa - China, Anyang, Henan province</i>)	
Features of using «Edutainment» as innovative educational technology	
Kotlomanitova G., Panchenko N. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	158
Training of social workers to using online resources in social work	
LIST OF AUTHORS	169

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Шибко О. І. (Маріуполь, Україна)
**КЛАСИФІКАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ
НОРМ СУСПІЛЬСТВА**

У тезах подана класифікація системи соціальних норм на основі відповідального підходу в соціології. Ця система містить такі види соціальних норм: екологічні, економічні, політичні, правові, моральні, естетичні, релігійні, норми співжиття: від цивілізаційного до континентального, національного, групового та сімейного.

Shybko O. (Mariupol, Ukraine)
**THE CLASSIFICATION OF THE SYSTEM OF
SOCIAL NORMS OF SOCIETY**

In theses is represented the classification of the system of social norms on the basis of responsible approach in sociology. This system contains the following forms of norms: ecological, economic, political, legal, moral, aesthetical, religious, norms of the co-existence: from the civilizational to the continental, the national, the group and the family.

Соціальна практика реформування українського суспільства поставила важливу наукову задачу дослідження соціальних норм як регуляторів суспільних відносин.

У розробку цієї проблеми свій внесок зробили Л. М. Архангельський, В. Г. Афанасьєв, І. І. Бобнева, О. Г. Дробницький, А. А. Івін, Ю. В. Івлєв, В. І. Куценко, С. В. Курильов, Є. М. Пеньков, В. Д. Плахов, О. Ф. Плахотний, Г. С. Рижков, О. А. Ручка, І. В. Суханов, О. О. Якуба та інші вчені.

Досліджуючи проблеми соціального управління й регулювання, науковці запропонували численні класифікації систем соціальних норм [1, с. 136-138], але до цього часу жодна із запропонованих систем не визначає класифікаційною ознакою соціальних норм об'єктивні відповідальні залежності та взаємозв'язки, що пронизують усі структурні компоненти суспільства, хоча навіть генетично соціальна відповідальність як умова узгодження поведінки індивіда з потребами соціального цілого передусім створенню конкретних вимог у вигляді норм [1, с. 136].

На основі багатьох робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників автор дійшов висновку, що соціальна відповідальність, розгортаючись у

соціальному часі-просторі, породжує усі структурні компоненти соціальних зв'язків і відносин і може бути кваліфікована як всезагальна суттєва ознака соціального буття [2, с. 92-93].

За визначенням О. Ф. Плахотного, «соціальна відповідальність є категорією для визначення міри вільного виявлення соціальним суб'єктом свого обов'язку і права обрати в конкретних умовах оптимальний варіант відношення до реальності, виходячи із прогресивних інтересів суспільства» [2, с. 93]. Соціальна відповідальність являє собою діалектичну єдність протилежностей – свободи і необхідності, міру свободи і міру необхідності, вимогам якої зобов'язані підпорядковуватися усі суб'єкти суспільних відносин як вимогам-законам (міра є закон). Соціальна відповідальність, структурними компонентами якої є свобода і необхідність у їх взаємозв'язку, виступає засобом і умовою переходу історичної необхідності в історичну свободу, отже соціальна відповідальність є засобом і умовою вирішення суперечностей між вимогами історичної необхідності (інтересами прогресивного розвитку суспільства) і свободною діяльністю людей.

Соціальна відповідальність є тією формою взаємозв'язку, яка об'єднує, інтегрує суспільні відносини в єдину цілісну систему, що визначає її прояв як усезагального соціального принципу. У регулюванні суспільних відносин, що виступають компонентами (підсистемами), принцип соціальної відповідальності, збагачуючись конкретним змістом, набуває специфічної форми екологічних, економічних, політичних та інших підсистемних принципів і законів [2, с. 94].

Система управління суспільством не обмежується підсистемними принципами і законами як регуляторами суспільних відносин у зв'язку з недостатньою конкретністю їхніх вимог до поведінки та діяльності особи. Засобом, що дозволяє більш детально регламентувати й оцінювати поведінку всіх суб'єктів суспільних відносин, є система соціальних норм, яка відображає й переводить на рівень практичної діяльності вимоги підсистемних принципів і законів.

Соціальна норма є далі неподільним структурним компонентом соціальної відповідальності як системи. Система соціальної відповідальності має складну структуру «мережі» взаємодіючих і взаємопроникаючих відповідальних залежностей, які характеризуються відносинами координації та субординації. Соціальні відповідальні залежності «завмирають», породжуючи підсистемні принципи й закони, які у своїй структурі містять численність фіксованих (більш-менш жорстко, залежно від специфіки підсистеми) вимог – соціальних норм. Наприклад, вимоги правових норм фіксовані більш жорстко, ніж норм моральних або естетичних.

Принцип соціальної відповідальності, підсистемні принципи, закони й норми являють собою діалектичну єдність усезагального, особливого та одиничного. Соціальна відповідальність як усезагальне існує в окремих конкретних нормах, відповідальна сутність характерна для всіх норм, але вона не має всіх ознак кожної конкретної норми. Норма як одиничне містить у собі вимогу соціальної відповідальності як свою основу, сутність, але вона

має ще й свої конкретні ознаки, тобто за своїм змістом будь-яка норма більш багата, ніж принцип соціальної відповідальності. Принцип соціальної відповідальності – це всезагальна вимога до усіх суб'єктів діяти згідно з інтересами прогресивного розвитку суспільства; підсистемні принципи і закони конкретизують цю вимогу до рівня відповідальної діяльності у певній сфері життя; норми вказують, які конкретно дії повинен виконувати (чи не виконувати) суб'єкт у визначених умовах.

Загальне та одиничне не існують окремо, вони нерозривно взаємопов'язані між собою. У будь-якому об'єкті містяться як загальне, так і одиничне. У системі соціальної відповідальності підсистемні принципи і закони являють собою опосередковані, проміжні ланки між усезагальним (принципом соціальної відповідальності) та одиничним (нормами), що обумовлює їх виявлення в якості особливого. Особливе має відносне значення, тому що виступає як загальне до одиничного (норм) та як одиничне по відношенню до більш загального (принципу соціальної відповідальності). Єдність, взаємозв'язок категорій усезагального, особливого та одиничного відображає різні сторони й форми виявлення соціальної відповідальності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, спільності, особи.

З метою узгодження діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин, управління всім соціальним організмом та регулювання його необхідне створення такої системи норм, яка зможе відобразити у своїх конкретних вимогах усе багатство відповідальних взаємозв'язків суспільства.

Система соціальної відповідальності породжується об'єктивними відповідальними залежностями в основних сферах життєдіяльності. При розгляді структури суспільства по горизонталі виокремлюються екологічні, економічні, політичні, правові, моральні, естетичні та релігійні відповідальні зв'язки й відповідні їм види норм. У вертикальному зрізі (суспільство – соціальна спільність – особа) виокремлюються норми співжиття: від цивілізаційного до континентального, національного, групового та сімейного.

Система соціальних норм, будучи конкретним проявом системи відповідальних залежностей і взаємозв'язків, у своїх вимогах походить із задач соціальної практики в кожний конкретний період розвитку соціального організму, унаслідок чого потребує постійного узгодження із цими задачами. Соціальні норми як вимоги організації поведінки та діяльності створюються суспільством, державою, суспільними організаціями, колективами. Норми мають примусовий характер, визначають лінію поведінки та діяльності соціальних груп, осіб і передбачають певні санкції до їх порушників.

Поведінка особи завжди залежить від дії об'єктивних принципів та законів суспільного розвитку, історичної необхідності. Остання виступає у формі соціальної задачі, яка, відбиваючись в індивідуальній свідомості, повинна бути зорієнтована на суспільні цінності. Соціальні норми, що виступають одним із компонентів свідомості особи, безпосередньо

відображають ступінь засвоєння особою вимог суспільства до її поведінки. Тому необхідно суспільно-значуще (норми) зробити особисто-значущим, тобто регуляція поведінки особи з боку суспільства повинна органічно злитися із саморегуляцією, самодетермінацією особи. А для цього система соціальних норм повинна бути сприйнята особою як невід'ємний компонент її психологічної структури. Можливість саморегуляції поведінки особи виходить із єдності суспільної та індивідуальної свідомості, наявності в останній соціальних норм і цінностей, напрацьованих соціальною практикою. Щоб стати ефективним регулятором діяльності людей, соціальні норми повинні бути засвоєні, інтеріоризовані на внутрішньоособистому рівні кожним громадянином України.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Шибко О. І. Норми в системі соціальної відповідальності / О. І. Шибко // Схід. – 2011. – № 5 (112). – С. 136–139.
2. Шибко О. І. Система соціальної відповідальності суспільства / О. І. Шибко // Схід. – 2016. – № 2 (142). – С. 92–99.

Нікон Н. О., Вилкова Є. В. (Одеса, Україна)

КРИТЕРІЇ ТА НАСЛІДКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

У тезах розкривається актуальність проблеми психологічного насильства, описано критерії та наслідки психологічного насильства. Зазначено необхідність міждисциплінарного та глибинного вивчення проблеми психологічного насильства, її чинників та аспектів.

Nikon N., Vylkova Y. (Odessa, Ukraine)

CRITERIA AND CONSEQUENCES OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE

The thesis reveals the relevance of the problem of psychological violence, describes the criteria and consequences of psychological violence. The need for interdisciplinary and in-depth study of the problem psychological violence, its factors and aspects.

Реалії сьогодення віддзеркалюються в поведінці людей, міжособистісній та інших видах комунікації, які проявляються в агресії, нестриманості, словесних образах, тощо. Можливими наслідками даних проявів поведінки може стати руйнування відносин прив'язаності між людьми, або навпаки, відносин, що призводять до дисгармонії в поведінковій, інтелектуальній, емоційній, вольовій, особистісній сферах (А. Орлов). Таку поведінку, при умові навмисного ігнорування особи, її суб'єктних характеристик (свободи, гідності, прав), описують як психологічне насильство.

Психологічне насильство поряд з іншими видами насилля – найпоширеніше, але воно є досить розмитим поняттям і важко діагностується. Воно ґрунтується на владі, домінуванні, деспотизмі та контролі, має негативне забарвлення та негативні наслідки, це навмисний вплив, який спрямований на іншу людину. Причини виникнення психологічного насильства різні, і вони криються у багатьох сферах розвитку та діяльності людини, а його наслідки для кожної конкретної особистості, яка йому піддається, негативні.

Існують об'єктивні критерії психологічного насильства, які виявляються у діях особи, яка здійснює психологічне насильство. Це емоційний тиск, примус і погрози, залякування, постійний контроль дій і поведінки, необґрунтовані заборони, ізоляція, словесні образи, постійне приниження, неконструктивна критика, лайка, знецінення особистості, брак позитивних моментів у спілкуванні, переслідування тощо [1; 2].

Дослідники зазначеної проблеми сходяться в тому, що для жертв психологічного насильства характерна пасивно-споглядальна позиція, почуття страху, тривожність, терплячість, поступливість, ригідність установок. Простежується низька самооцінка, невпевненість в собі, залежність від партнера, неврівноваженість, яка може виявлятися у підвищеній емоційності, вразливості або неадекватних реакціях, агресивності [3]. Тривожні та депресивні люди дуже емоційно чутливі, схильні до глибоких переживань, на відміну від істеричних, які здатні до бурхливих емоційних сплесків, що насправді є досить поверховими і демонстративними.

Психологічне насильство має повторюваний характер і є тривалим. Це призводить до душевних переживань, стресу, депресії, постійного відчуття страху, а інколи і до спроб суїциду. Також результатом такого виду насильства може стати загострення хронічних соматичних захворювань і виявлення нових.

Наслідки психологічного насильства простежуються у порушеннях функціональної взаємодії між членами родини, а також у змінах індивідуальних особливостей людини, що зазнає психологічного насильства. Вивчення причин і наслідків психологічного насильства актуальне з погляду розробки методів, прийомів і технік допомоги тим, хто перебуває у таких відносинах, тобто і для тих осіб, що здійснюють психологічне насильство, і для тих, хто йому піддається.

Перспектива подальшого вивчення психологічного насильства полягає у міждисциплінарному та глибинному дослідженні особливостей особистості осіб, які зазнають і здійснюють психологічне насильство для здійснення якомога ефективнішої психологічної допомоги з боку відповідних психологічних та соціальних служб.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Волков Е. Н. Критерии, признаки, определения и классификации вредящего психологического воздействия: психологическое травмирование,

психологическая агрессия и психологическое насилие. *Журнал практического психолога*. 2002. № 6. С. 183-199.

2. Горошкова И. Д. Насилие над женами в российских семьях. – URL: http://www.owl.ru/rights/no_violence/

3. Мустафаев Г. Ю. Соціально-психологічна характеристика осіб, які зазнають насильства в сім'ї. – URL: <http://cfsc.com.org/index.php/stati/58-socialno-psyhologichna-harakteristika-osib-yaki-zaznaly-nasylystvav-simji>

Назаренко С. Д. (Минск, Беларусь)

СОЦИАЛЬНАЯ СИСТЕМА КАК ОТОЖДЕСТВЛЕНИЕ КОММУНИКАЦИИ И ОБЩЕСТВА

В тезисах рассматривается актуализация наследия немецкого социолога Н. Лумана как переосмысление феномена коммуникации и пересборки социального, что может стать рабочим инструментом для анализа социальных институтов.

Nazarenko S. (Minsk, Belarus)

SOCIAL SYSTEM AS IDENTIFICATION OF COMMUNICATION AND SOCIETY

The paper seeks to actualize the heritage of the German sociologist N. Luhmann by framing the phenomenon of communication and reassembly of the social which is then shaped as a working tool for the analysis of social institutions.

Сегодня в условиях трансформации общества возникает повышенный интерес к современным социальным исследованиям. Это связано с переосмыслением связей и потребностей общества, новых условий мирового существования и глобализации. Ведущие западные и российские представители социологии и философии находятся в поисках моделей современного общества и пытаются ответить на вопрос – Что сегодня представляет собой современное общество?

Мы наблюдаем повышенное внимание к работам немецкого социолога Никласа Лумана: во-первых, меняется ситуация в конце 60-ых годов, появляется интерес к теории, построенной на солидной теоретической базе, а не критической теории. Во-вторых, Луман видит своей основной задачей «переконцептуализацию», переосмысление уже известных феноменов, уточнение уже установленных понятий [3,с.164]. Интерес к работам Лумана вызван еще и тем, что его системная теория ассимилирует ряд понятий и положений из естественно-научного знания – кибернетики, нейрофизиологии (социобиологии), теории информации и логики исчисления, а не только философии и истории, как это было на первых этапах развития социологического знания.

В своей статье «*Что такое коммуникация*» Луман пишет, что коммуникация осуществляется с помощью трех селекций: селекции информации, селекции сообщения этой информации и селективного понимания или непонимания этого сообщения и его информации [2]. Результатом коммуникации является понимание, как устойчивая и воспроизводимая согласованность познающего и познаваемого. Но что понимает человек в процессе коммуникации – этот вопрос остается открытым. Акт коммуникации – это ожидание неожиданного. Коммуникация несет в себе и упорядочивание и случайность.

Существует две теоретические позиции, с помощью которых, мы можем наблюдать теорию коммуникации в развитии: 1) позиция, исходящая из возможности улучшения общественных отношений; и 2) позиция, исходящая из тезиса о «невероятности» коммуникации.

В основе первой позиции лежат представления о совершенстве, здоровье и прогрессе общества в самом широком смысле. На ней Луман не останавливается, в отличие от второй позиции.

Из второй позиции вытекает следующее: *коммуникация невероятна*, но это неочевидно. Различные взаимосвязи в системе возможны и очень часто предсказуемы, но для этого необходимо преодолеть и объяснить их невидимую невероятность. Луман пишет, что «эту задачу можно решить, если представить коммуникацию не как явление, а как проблему» [1]. В своей статье «*Невероятность коммуникации*» Луман задается вопросом «как могла бы строиться система, которая превращает невозможное в возможное, невероятное в вероятное?» [1].

Для понимания невероятности коммуникации необходимо определиться в *условиях возможности коммуникации*. Никлас Луман, считал, что следует решить ряд проблем и преодолеть ряд препятствий, чтобы коммуникация осуществилась: первая проблема или препятствие – это автономия и индивидуализация сознания индивидов; вторая проблема лежит в пространственном и временном измерении коммуникации и третья проблема — это проблема невероятности успеха коммуникации. Три проблемы, которые делают невероятность коммуникации, тесно взаимосвязаны друг с другом и усиливаются друг другом. Их невозможно преодолеть порознь и трансформировать в вероятности, решение одной усложняет решение другой проблемы. «Ни одна социальная система не может возникнуть без коммуникации, поэтому возникновением социальных систем управляют невероятности процесса коммуникации, способы их преодоления и трансформации в вероятность» [1].

Лумановское понятие коммуникации является важным для философского и социологического осмысления теории систем и для понимания общества как социальной системы. В наших исследованиях нам интересно посмотреть на коммуникационные процессы в современном университете через призму системной теории Н. Лумана.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Луман Н. Невероятность коммуникации / Н. Луман [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.soc.pu.ru/publications/pts/luman_c.shtml
 2. Луман Н. Что такое коммуникация / Н. Луман [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.soc.pu.ru/publications/pts/luman_3.shtml
 3. Посконин В.В., Посконина О.В. Т.Парсонс и Н.Луман: два подхода в правоведении/ В.В. Посконин, О.В. Посконина. – Ижевск: изд-во удм. ун-та, 1998. – 343 с.
-

Моспан Н. В., Сліпчук В. Л. (*Київ, Україна*)

ПОТРЕБИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В УКРАЇНІ

У тезах представлено результати опитування іноземних студентів-медиків першого курсу, вибраних випадковим чином, щодо поточних проблем та перспектив в Україні, яка стає країною для отримання вищої медичної або фармацевтичної освіти іноземними студентами, переважно з Азії та Африки.

Mospan N., Slipchuk V. (*Kyiv, Ukraine*)

INTERNATIONAL MEDICAL STUDENTS' NEEDS IN UKRAINE

The theses present the survey results of foreign first-year medical students, randomly selected, on current problems and prospects in Ukraine, that is becoming a higher medical or pharmaceutical education destination for foreign students, mainly from Asia and Africa.

Внаслідок пандемії COVID-19 мобільність іноземних студентів в ЄС опинилася під загрозою зменшення, але намітилась тенденція до збільшення їхньої кількості в інших країнах світу, зокрема в Китаї [1] та Австралії [2]. В Україні також збільшується кількість іноземних студентів (64,000 осіб у 2017 р.), переважно в медичних університетах [3].

Ці тенденції сфокусували наше дослідження на вивченні поточних потреб (країна походження, освіта, переваги курсу, задоволеність, способи фінансування навчання) та перспектив (кар'єрні плани) іноземних студентів-медиків. Дослідження базується на опитуванні 60-ти студентів-іноземців першого курсу Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, де протягом останніх років спостерігаються тенденції до збільшення кількості іноземних студентів. Вважаємо, що результати одного університету, який знаходиться в столиці країни, можуть відображати загальну ситуацію в Україні. Таким чином, опитування, проведене в університеті в 2019 році, виявило наступне:

1. Іноземні студенти-медики походять переважно з Азії, Африки та республік колишнього СРСР. Основними країнами походження іноземних студентів є Іран, Єгипет та Марокко.

2. Серед причин вибору іноземними студентами України місцем для навчання – задоволення країною (36,20%), якісна освіта та поради друзів (31,03%), географічне розташування країни (25,86%). Це свідчить про те, що при виборі країни для навчання іноземні студенти переважно покладаються на досвід попереднього покоління іноземних студентів, які, ймовірно, вже вчилися або відвідували Україну раніше. Вони були задоволені якісною медичною освітою. Географічне розташування країни відіграє важливу роль, оскільки може бути гарним місцем для подальшої мобільності студентів або роботи.

3. Серед причин вибору іноземними студентами Національного медичного університету імені О.О. Богомольця місцем для навчання є такі: поради друзів (50%), високоякісна освіта (41,38%) та інформація про курс (20,70%). Це свідчить про те, що, обираючи країну для навчання, іноземні студенти також покладаються переважно на досвід попереднього покоління іноземних студентів, які, ймовірно, навчалися в цьому університеті. Вони залишаються задоволеними якісною медичною освітою в університеті. Інформація про курси на сайті також відіграє важливу роль у залученні нових іноземних клієнтів освітніх медичних послуг.

4. Найбільш затребуваною програмою іноземними студентами-медиками Національного медичного університету імені О.О. Богомольця у 2019 році є «Стоматологія» (83%), «Медицина» (14%), «Фармація» (3%).

5. Способом фінансування навчання іноземними студентами-медиками є переважно гроші батьків (87,72%). Студентські гранти (3,51%) та державне фінансування (1,75%) є менш поширеними.

6. Подальші плани кар'єри іноземних студентів-медиків показують, що більшість із них планують повернутися додому і працевлаштуватися там (43,86%), тоді як 29,82% респондентів мають інші плани. Важливо зазначити, що 15,79% респондентів розглядають Україну як майбутнє місце роботи. ЄС як майбутнє місце роботи приваблює меншість респондентів – 10,53%.

Результати дослідження показують, що Україна є не лише одним з найбільших постачальників міжнародних студентів до ЄС в ЄПВО, але вона також є країною для отримання вищої освіти іноземними студентами, переважно з Азії та Африки. Україна як країна для навчання приваблює іноземних студентів-медиків по-перше, високоякісною освітою, а потім доступною платою за навчання. Програми, що викладають англійською, стають все більш затребуваними іноземними студентами-медиками. Деякі з них навіть розглядають Україну як місце майбутньої роботи. Варто зазначити, що через збільшення кількості іноземних студентів у національних медичних університетах їхні поточні потреби та перспективи вимагають регулярного моніторингу та спеціальних досліджень з боку університетів та уряду. Такі заходи сприятимуть корегуванню міжнародної стратегії університетів та координації національної освітньої політики.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Li, W., Sun, H. (2019). Migration intentions of Asian and African medical students educated in China: a cross-sectional study. *Human Resources for Health*, 17 (1). DOI: 10.1186/s12960-019-0431-z
2. Breen, K., Birrell, B. (2020). Selling medical education to international students: time for review. *Internal Medicine Journal*, 50 (5), pp. 635-637. DOI: 10.1111/imj.14821
3. Mospan, N., Slipchuk, V. (2020). International students in higher education medical institutions in Ukraine: current state of play and prospects. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 3, pp. 60-70. DOI: <http://dx.doi.org/10.28925/1609-8595.2020.3.7>

Богуславська Ю. Ю., Огречук Ю. О. (Одеса, Україна)
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ ТА ЙОГО ПРОЯВИ У
СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У тезах розкрито актуальність проблеми посттравматичного синдрому, причини його виникнення та симптоми прояву. Також було зазначено необхідність більш глибокого вивчення методів лікування або профілактики посттравматичного синдрому.

Bohuslavka Y., Ogrenchuk Y. (Odessa, Ukraine)
POSTTRAUMATIC SYNDROME AND ITS DISPLAYS
IN MODERN SOCIETY

In the theses was explored the actuality of the problem of post-traumatic syndrome, along with the causes and the symptoms of the said diagnosis. Also was indicated that there was a need of research for more advanced methods of treatment and prevention of post-traumatic syndrome.

Сьогодні в нашій країні через складну соціально-економічну та суспільно-політичну ситуацію спостерігається помітне підвищення кількості випадків, в яких можливе виникнення різноманітних психологічних розладів. Зростає ризик потрапляння під дію стресових чинників, збільшується їх кількість та інтенсивність, вони поширюються серед певних категорій населення. Особливо критичного рівня стресові чинники досягають серед учасників АТО, адже психоемоційний стан людини під час бойових дій піддається суттєвому тиску та стає причиною виникнення психологічних розладів.

В літературі посттравматичний стресовий розлад визначають як неспокійну відстрочену реакцію на травматичний стрес, що може призвести до психічних і поведінкових порушень. Коли людина потрапляє під дію фактору, що перевищує межі її досвіду та здатний викликати дистрес, є ризик виникнення ПТСР. Серед основних симптомів синдрому ПТСР

автори називають: нездатність згадати – амнезія на деякі події (уникнення); порушення сну; патологічні спогади (нав'язливі повернення); надчутливість (підвищена пильність); надзбудження (неадекватна надмобілізація) [1, с. 95]. До непрямих симптомів ПТСР відносять: депресію, імпульсивну поведінку, тривогу, соматичні розлади, алкоголізм тощо.

Причиною розладів зазвичай стають гострий стрес або тривала травма. Несприятливі обставини або травмуюча подія — це головний фактор, без наявності якого розлад не виникає. Симптоми гострої реакції на стрес та розлад адаптації можуть проявлятися і в інших ситуаціях, проте через особливі форми прояву цих симптомів їх поєднують в клінічну одиницю. ПТСР розглядають як «порушення адаптаційних реакцій на важкий пролонгований стрес, вони перешкоджають дії механізму адаптації, призводять до порушення соціального функціонування» [2, с. 145-151]. Психічна травма, що розвивається як наслідок ПТСР, руйнує поведінку індивіда.

Людина, що має посттравматичний стресовий розлад, може зіткнутися із труднощами у міжособистісному спілкуванні, зміною ставлення до різних видів активності, труднощами із прийняттям минулого досвіду, їм важко обговорювати свої почуття. Також доволі поширеними симптому виявляються порушення сну, емоційна нучутливість та відчуття провини. Повсякденна діяльність може ускладнюватися через унікаючу поведінку.

Зв'язок поняття стресу із трудовою діяльністю розглянуто в роботі англійського дослідника С. Касла. При звуженому трактуванні стрес розглядається як недостатність наявних можливостей індивіда для задоволення вимог середовища (надстимуляція, перевантаження). При розширеному трактуванні неадекватність у системі «людина – середовище» включає зв'язок між потребами людини та можливостями їх задоволення в трудовому середовищі (недовикористання людських можливостей, знижене навантаження, низька стимуляція) [3, с. 3].

Не існує загально визнаної теорії протікання посттравматичних стресових розладів. Це пояснюється і складністю самого явища, і тим, що під цим поняттям розуміють різні адаптивні й дезадаптивні процеси. Клініцисти, психологи та інші дослідники розробили декілька моделей: психологічну, психосоціальну, психобіологічну, психодинамічну, когнітивну, умовно-рефлекторну, мультифакторну. Важливим здається, що ПТСР впливає не лише на саму особу, але також і на її оточення.

Соціальні наслідки посттравматичного розладу зачепають значно ширші категорії населення. Тому для корекції ситуації необхідна скорегована діяльність усіх закладів сфери охорони здоров'я щодо раннього виявлення та лікування ПТСР. Основними і найбільш значущими методами, що мають використовуватись додатково до традиційної психологічної терапії, є створення сприятливих соціально-психологічних умов життя хворих і застосування сучасних методів психологічної корекції, зокрема арт-терапії й анімалотерапії.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ломакін Г. І. Прояви порушень реадаптації учасників бойових дій у системі суспільних відносин / Геннадій Іванович Ломакін // Проблеми емпіричних досліджень у психології : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 грудня 2012 р., м. Київ) / за ред. І. В. Данилюка, І. В. Ващенко. – К. : ОВС, 2012. – С. 94–100.
 2. Международная классификация болезней (10-й пересмотр). Клинические описания и указания по диагностике. – К. : Сфера, 2005. – С. 145–151.
 3. Kasl S. Epidemiological contributions to the study of work stresses / S. Kasl // Stress at work / C. Cooper, R. Payne (ed). – Chichester : Wiley, 1978. – P. 3–48.
-

Конончук А. І. (Ніжин, Україна)

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ**

У тезах розкрито причини, сучасний стан бездоглядності та безпритульності дітей в Україні. Наведені статистичні дані обґрунтовано доводять тенденцію стабільності поширення даного явища.

Kononchuk A. (Nizhyn, Ukraine)

**CURRENT STATE AND DEVELOPMENT TRENDS NEGLECT AND
HOMELESSNESS OF CHILDREN IN UKRAINE**

The abstracts reveal the reasons, the current state of neglect and homelessness of children in Ukraine. These statistics reasonably prove the trend of stability of the spread of this phenomenon.

Соціально-економічні і політичні перетворення суспільних відносин найбільшою мірою відобразились на інституті сім'ї та становищі дітей в Україні. Недостатня увага до дітей з боку батьків і держави призвела до зростання бездоглядності, безпритульності, жорстокого поводження з ними, залучення до асоціальної діяльності. Актуальність цього явища у суспільстві відмічають учені і практики (А. Гоголева, В. Кириченко, Г. Ковганич, Т. Кравченко, О. Лазаренко, Н. Максимова, Ж. Петрочко, І. Петрюк, Т. Федорченко і ін.).

В Україні дитячу бездоглядність і безпритульність відкрито визнали в середині 90-х років минулого століття. До цього спонукала статистика, хоча і на сьогодні відсутня точна інформація про загальну кількість безпритульних і бездоглядних дітей. Так, лише на обліку у служб у справах дітей перебуває понад 30 тис. дітей, з яких налічується на даний час по Чернігівській області – 1170 дітей. Показовим є те, що майже 1,5 тис. дітей є втікачами зі шкільно-інтернатів та дитячих будинків, притулків та центрів реабілітації [1,2].

За результатами проведення профілактичних заходів (рейдів) «Діти вулиці», «Вокзал» у Чернігівській області у 2018 р. виявлено 257 дітей, з них за віком: до 6 років – 90 дітей, від 6 до 14 років – 106 дітей, від 14 до 18-ти років – 61 дитина [2].

Основні причини, що загострюють проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності, а також шляхи їх усунення зазначені в Державній програмі подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006-2010 рр., дослідженнях науковців, а саме: соціально-економічна та політична нестабільність у країні; відсутність скоординованих дій міністерств, відомств, установ та організацій, що відповідають за стан роботи з молоддю; негативний вплив соціального середовища на особистість дитини; недоліки в організації навчально-виховної діяльності в загальноосвітніх закладах, педагогічна занедбаність дітей; зниження виховної функції сім'ї, незадовільне матеріальне становище більшості родин; відхилення у фізичному та психічному розвитку дітей і підлітків тощо [3]. Життестійкість неповнолітніх знижується внаслідок збіднення їхнього духовного світу та через підвищену збудженість, невміння контролювати себе, акцентуації характеру, недостатню впевненість у собі, слабку інтелектуальну сферу, надто підвищену або занижену комунікативність, нездатність протистояти негативним впливам ЗМІ і кримінальної субкультури. У бездоглядних дітей і підлітків погіршується фізичне та психічне здоров'я.

Як самостійна держава Україна приєдналася до більшості міжнародних і європейських правових актів щодо захисту прав дітей. Протягом десяти останніх років розроблено та прийнято понад 100 нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення законодавства сфери захисту прав дитини, декілька державних програм подолання дитячої бездоглядності і безпритульності, метою яких є соціально-правовий захист дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та застосування ефективних форм їх соціальної підтримки (Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 р. та ін.), створено мережу соціально-психологічної реабілітації дітей. За цей час два роки були проголошені Президентом України роками роботи в інтересах дітей: 2006 рік – Роком захисту прав дитини, 2008 – Роком підтримки національного усиновлення та розвитку сімейних форм виховання.

Водночас чинне законодавство, наукові дослідження та практика роботи засвідчують важливість питання підтримки сімей, що виховують дітей, та покладають відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, на батьків або осіб, що їх замінюють. Адже однією з головних умов для нормального соціально-психологічного розвитку дитини є батьківська любов і повага особистості дитини, задоволення її життєво необхідних потреб.

У дітей, позбавлених уваги батьків або осіб, що їх замінюють, формуються патологічні особливості поведінки, погіршується фізичне і психічне здоров'я, знижується життестійкість внаслідок збіднення їхнього духовного світу та через підвищену збудженість, невміння контролювати

себе, нездатність протистояти негативним впливам ЗМІ і кримінальної субкультури.

Таким чином, сучасний стан дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні засвідчує тенденцію стабільності існування даного явища та залежності поширення від міцності сімейних традицій, професійного вирішення проблем дітей і сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2016 року) / Р. Колбаса, О. Балакірєва, В. Бондар та ін. Київ, 2016. 164 с.
2. Звіт Служби у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації про виконання Програм за 2018 рік. URL: <http://ssd.cg.gov.ua/index.php?id=28126&tp=1&pg>
3. Про затвердження Державної програми подолання дитячої безпритульності та бездоглядності на 2006-2010 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2006 р. № 623. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/623-2006-п>

Ремез Н. Д. (Одеса, Україна)

НОВІ ФОРМАТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-РОЗ'ЯСНЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ЗНО В УМОВАХ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ ЗАГРОЗИ

У тезах висвітлено нові формати організації регіональним центром оцінювання якості освіти інформаційно-роз'яснювальної роботи з педагогічною, учнівською та батьківською громадськістю щодо особливостей проведення ЗНО в умовах епідеміологічної загрози у 2021 році.

Remez N. (Odessa, Ukraine)

NEW WAYS OF OUTREACH ORGANIZATION CONCERNING THE DETAILS OF EXTERNAL INDEPENDENT EVALUATION IN THE CONTEXT OF AN EPIDEMIOLOGICAL THREAT

In the thesis highlighted new formats of outreach organization by the Ukrainian Center For Education Quality in pedagogical, pupils' and parents' society concerning the details of External Independent Evaluation in the context of an epidemiological threat in 2021.

В умовах оновлення української освіти одним із основних пріоритетів є виконання стратегічних завдань щодо застосування інноваційних освітніх технологій, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу, у тому числі запровадження нових технологій проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників закладів системи загальної середньої освіти (далі – ЗНО). У 2021 році ЗНО має низку новацій. Кількість

предметів ЗНО з переліку, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 9 липня 2019 року № 945 «Деякі питання проведення в 2021 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти» (українська мова, українська мова і література, історія України, математика, біологія, географія, фізика, хімія, англійська, іспанська, німецька та французька мови), які зможе у 2021 році пройти кожен зареєстрований учасник ЗНО, збільшена з чотирьох до п'яти. Також у затвердженому переліку з'явився новий предмет ЗНО – українська мова. Для складання державної підсумкової атестації (далі – ДПА) у формі ЗНО за освітній рівень повної загальної середньої освіти відповідно до вищезазначеного наказу необхідно обрати чотири предмети на відміну від трьох предметів ДПА попереднього року, з яких обов'язковими є українська мова (усі завдання сертифікаційної роботи) або української мова і література (субтест «Атестаційні завдання») та математика; також за вибором здобувача освіти необхідно скласти історію України (субтест «Період ХХ – початок ХХІ століття») або іноземну мову; четвертим предметом ДПА є один з навчальних предметів (історія України, біологія, географія, фізика, хімія, англійська мова, іспанська мова, німецька мова, французька мова). Учням, які виберуть для проходження державної підсумкової атестації математику та/або іноземну мову, оцінка ДПА (за шкалою 1–12 балів) буде визначатися залежно від рівня, на якому вони цей навчальний предмет вивчали (стандарту або профільного).

Значні нововведення потребують від регіонального центру оцінювання якості освіти проведення широкомасштабної інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо особливостей проведення ЗНО для широких кіл громадськості. Зважаючи на епідеміологічні загрози, у 2021 році під час комунікації з учнями, педагогами, батьками велика увага приділяється дистанційним та наочним формам та методам: на сайті Одеського регіонального центру оцінювання якості освіти (www.test-center.od.ua) систематично розміщується актуальна інформація щодо новацій ЗНО, у розділі «Готуємося до ЗНО» надано методичні рекомендації щодо підготовки до ЗНО з кожного предмету з переліку, працівниками Одеського РЦОЯО розроблені презентації щодо проведення тематичних класних годин та батьківських зборів з метою ознайомлення з процедурними питаннями основних етапів підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання та безпечного проходження ЗНО в умовах адаптивного карантину.

Важливою складовою підготовки до ЗНО є пробне ЗНО, організація та проведення якого згідно з наказом Українського центру оцінювання якості освіти від 08.10.2020 року № 163 «Про проведення пробного зовнішнього незалежного оцінювання в 2021 році», зважаючи на епідеміологічні загрози у 2021 році, передбачає наступні новації:

– для ознайомлення з процедурою проведення ЗНО учасник зможе пройти пробне ЗНО очно тільки з одного із навчальних предметів ЗНО: українська мова, українська мова і література, історія України, математика, біологія, географія, фізика, хімія, англійська, іспанська, німецька та

французька мови, які будуть проведені в один день 10 квітня 2021 року в пунктах проведення пробного ЗНО, які регіональний центр оцінювання якості освіти готує із дотриманням усіх протиепідеміологічних заходів;

– протягом п'яти календарних днів кожен учасник пробного ЗНО зможе ознайомитися із зошитами, що містять пробні тести, та на безоплатній основі скористатися сервісом «Визначення результатів пробного зовнішнього незалежного оцінювання» з усіх навчальних предметів, а також додатково завантажити тестові зошити з усіх навчальних предметів із переліку предметів ЗНО-2021.

Усі ці нововведення регіональний центр оцінювання якості освіти висвітлює під час інформаційної кампанії, широко використовуючи наочність (плакати, листівки тощо) та можливості інформаційно-комунікаційних технологій (наради, семінари, громадські зустрічі в режимі онлайн та ін.).

Отже, сучасність вимагає застосування нових форматів комунікації з громадськістю під час проведення регіональним центром оцінювання якості освіти інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо особливостей проведення ЗНО в умовах епідеміологічної загрози у 2021 році.

Лисенко О.М., Кримова Н.О. (Одеса, Україна)

**ЗАСТОСУВАННЯ КАРТОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ В ПРАКТИЦІ
ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ**

У тезах розглянуто метод картографії, який дозволяє фахівцю соціономічної сфери аналізувати складні ситуації, надає можливість організовувати спільну діяльність щодо розв'язування складних задач і проблем в умовах невизначеності.

Lysenko O., Krymova N. (Odessa, Ukraine)

**APPLICATION OF THE CARTOGRAPHIC METHOD IN THE
PRACTICE OF A SPECIALIST IN THE SOCIONOMIC SPHERE**

The thesis considers the method of cartography, which allows a specialist in the socionomic sphere to analyze complex situations, gives the opportunity to organize joint activities to solve complex problems and problems in conditions of uncertainty.

В сучасних умовах до фахівця соціономічної сфери пред'являються особливі вимоги, а саме: автономно приймати рішення в складних і непередбачуваних ситуаціях; самостійно й автономно знаходити інформацію необхідну для професійного зростання, опановувати її, засвоювати та продукувати нові знання, розвивати професійні навички та якості; розв'язувати складні задачі і проблеми, що потребують оновлення й

інтеграції знань в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.

Автономна особистість вирішує проблеми, а не знаходиться в стані пасивності. Процес рішення проблем передбачає ефективну дію, спрямовану на здійснення поставленої мети. Фахівцю важливо мати не набір шаблонів, а набір методів і прийомів, які сприяють рішенню складних задач в умовах невизначеності.

Пошуку варіантів конструктивного рішення допомагає такий метод, як картографія. Спочатку цей метод був застосований для аналізу конфліктних ситуацій. Метод картографії конфлікту [1], використовується як засіб аналізу і самоаналізу для вирішення конфліктів. Він дозволяє у наглядній формі представити «карти» конфлікуючих сторін і виявити ті аспекти, які заважають адекватному сприйняттю і розумінню один одного. Метод картографії може допомогти прийняти вірне рішення, а головне, попередити виникнення небажаного деструктивного конфлікту. Цінність цього методу полягає у впорядкуванні, систематизації наявної інформації з конкретної проблеми [2].

Розширюючи уявлення про картографію, як про метод регулювання конфліктів, можна запропонувати п'яти ступінчасту модель розгляду будь-якої неоднозначної ситуації. Алгоритм картографії:

Етап 1. Визначити проблему загального характеру.

Етап 2. Визначити суб'єктів і об'єктів в ситуації.

Етап 3. Визначити потреби і побоювання кожного учасника або групи.

Етап 4. Прояснити семантичні простори учасників щодо ситуації.

Етап 5. Прийти до спільного рішення.

Картографія надає можливість багатомірно подивитися на проблему, зрозуміти мотиви вчинків і дій учасників, причини відстоювання ними своїх варіантів рішень. Графічно відображаючи потреби і побоювання, розширюємо кругозір і створюємо умови для ширшого кола потенційних рішень, доступних після закінчення цього процесу. Необхідно шукати нову інформацію і нове розуміння. Карта допомагає побачити ситуацію з різних сторін. Необхідно шукати загальну «точку опори» – загальні потреби або інтереси. Необхідно шукати загальну «точку зору» – загальні цінності або ідеї, що розділяються усіма учасниками. Також, необхідно шукати приховані аспекти, розміщувати їх на карті в просторі аналізу ситуації. Необхідно шукати і стимулювати передумови виграшу для усіх.

Процес картографії має наступні переваги: створює груповий процес, в ході якого можливе спільне обговорення проблемної ситуації; обмежує дискусію певними формальними рамками, що допомагає зазвичай уникнути надмірного прояву емоцій; надає можливість означити різні точки зору на ситуацію; наштовхує на нові напрями у виборі рішень.

Так, можна скласти карту наодинці, з партнером або з цілою групою. Вироблення нових альтернатив стає можливим завдяки аналізу нових спостережень, загальної бази і спільних поглядів.

Успішності застосування методу картографії у вирішенні складних задач та проблем, сприяють набуття таких компетенцій фахівця соціономічної сфери, як: здатність до виявлення значимих проблем і чинників досягнення соціального благополуччя різних груп; здатність професійно діагностувати, прогнозувати наслідки ситуації; здатність до впровадження інноваційних методів і технологій у вирішенні проблем; здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень щодо вирішення проблеми.

Використання картографії як алгоритму при обговоренні проблем, пошуку рішень в складній або нестандартній ситуації, дає позитивний результат та сприяє конструктивному діалогу на підґрунті соціального партнерства. Тому, картографія водночас є методом пізнання, дослідження, моделювання, так і методом, що сприяє реконструкції, переорієнтації, трансформації. Отже, картографія, як метод аналізу ситуації в складних та непередбачуваних умовах, надає можливість уникнути уяви про процес, як ламінарний, й дозволяє шукати рішення в аспектах динаміки і розвитку.

Таким чином, метод картографії дозволяє на професійному рівні вести конструктивні переговори, дискусії, толерантно ставитися до альтернативних думок задля пошуку рішень різних проблем та складних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Корнелиус Х., Фейр Ш. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. М.: АО «Стингер», 1992. 116 с.
3. Sandole D. J. D/ Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application, Manchester University Press, Manchester (England) and St. Martin's Press, N. Y. 1993.

Кучерук М. С. (Одеса, Україна)

ЯК ОБМАНУТИ НАЦІЇ?

(ЛЕНІНСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ)

У тезах обґрунтовується необхідність дослідження методів гібридної війни, розроблених й застосованих В. Леніним у боротьбі за владу і у війні більшовиків проти власного народу.

Kucheruk M. (Odessa, Ukraine)

HOW TO CHEAT THE NATIONS?

(LENIN'S METHODOLOGY OF HYBRID WAR)

The author substantiates the essential of investigating of hybrid warfare methods developed and applied by Lenin in his struggle for power and the Bolsheviks' war against their own population.

Ф. Гоффман, відставний офіцер морської піхоти США і науковий співробітник Національного університету оборони США, який ввів до

наукового обігу поняття «гібридна війна», виходив із тези про наявність спадковості у війнах всіх часів, а також про актуальність історичних уроків і прийомів ведення війн і поведінки ворогів, описаних ще Фукідідом. Центральною в концепції Гоффмана є теза про посилення тенденції до конвергенції у сучасних конфліктах, що виявляється у зближенні та взаємному поєднанні аспектів війни, які прийнято відокремлювати: фізичного і психологічного вимірів, кінетичної і некінетичної зброї, учасників та неучасників бойових дій.

Щодо політики більшовиків, про важливість застосування історичного досвіду говорить український політолог Б. О. Парахонський. Дослідник зазначає, що привабливі гасла, інформаційні операції, проросійські орієнтації населення вже тоді становили комплекс підривної діяльності, спрямованої на дестабілізацію і хаос, знищення національних урядів нових держав. Здійснюючи порівняльний аналіз відомих подій, нескладно помітити, що ленінські методи по суті не змінились, а лише трансформувались із вимогами нового часу. Наприклад, якщо сто років назад більшовики відправляли агітаторів скрізь де це можливо, щоб ті схиляли людей на їх сторону, в епоху інтернету їх функції перейняли на себе соцмережі, де популярні блогери можуть транслювати вигідні уряду месенджі.

У випадку із дослідженням методів гібридної війни, застосованих В. Леніним, вважаю за більш доцільним опиратися не на Фукідіда, а прийоми, описані китайськими стратегами, наприклад Сунь-цзи і 36 воєнних стратагем. Невідомо, чи вивчав Ленін трактат «Мистецтво війни», але на практиці він використав всі його настанови. Наприклад, «Майстерний лідер прищеплює норми оралі й суворо дотримується методу та дисципліни; тому й важить головою за успіх», «Війна – це шлях обману» тощо.

Досвід більшовиків демонструє, що головним у їхній стратегії стало завоювання умів, панування над свідомістю мас, а власне практичні кроки стали вже похідними. В. Ленін, зокрема, мав звичку починати полеміку зі своїми опонентами, із ідеологічних питань. На відміну від В. Леніна, його противники вважали ідеологічні питання несуттєвими. Цей досвід перейняли його послідовники.

Друга відмінність ленінської методології – її еклектичний характер. Пишучи про необхідність творчого застосування теорії К. Маркса, й застерігаючи від догматичного сприйняття марксизму, В. Ленін говорив про застосування різних форм і методів «революційної боротьби» й при необхідності, якщо цього потребуватимуть умови, швидкої заміни однієї форми боротьби іншою (див. «Дитяча «хвороба лівизни» в комунізмі»). Відтак, сучасна гібридна війна також по суті є еклектикою, що поєднує в собі різноманітні форми і засоби, навіть далекі від традиційної війни. В цьому сенсі вона відповідає духу нашого часу – глобалізації, яка вбирає в себе всі культури світу й перетравлює їх у собі. Отже, досвід ведення війн різних народів, культур і епох вважаю вартим враховувати у дослідженні. По великому рахунку, глобалізація світ змінила мала – вона лише зробила його видимим.

Радянська історіографія нараховує безліч робіт, присвячених дослідженню політичної діяльності і теоретичних робіт В. Леніна. Інститут марксизму-ленінізму при ЦК КПРС був покликаний виконувати подвійну місію: досліджувати історію революції, більшовицької партії, політичні біографії очільників держави, а також – здійснювати ідеологічний контроль над радянськими дослідниками, щоби вони не переходили встановлені ідеологічні межі, і не брались за вивчення «заборонених» тем. Радянська історіографія відзначається ідеологічною заангажованістю і пафосністю. Проте, було б неправильно ганити радянську історичну науку. Позитивною стороною радянської історіографії стало накопичення фактажу, зокрема стосовно економічного розвитку Російської імперії, революції і громадянської війни. Фундаментальні видання, як 6-томна історія Комуністичної партії або 3-томна праця академіка І. І. Мінца, присвячена революції і Жовтневому перевороту, містять багатий фактологічний матеріал.

Пострадянська література включає в себе роботи українських та російських дослідників. Марксизм зазнав певних перекручень зі сторони В. Леніна, тому до цієї методології пострадянські вчені у більшості своїй звертаються неохоче. За довгі роки сурової цензури серед інтелектуалів виробилася певна «алергія» на радянський період. (Хоча абсолютно дарма, на мій погляд. Не К. Маркса потрібно звинувачувати в екстремізмі більшовиків. Перш за все, марксизм – це метод пізнання). Чимало сторінок історії було під забороною, тому для українських вчених пріоритетним є дослідження маловідомих сторінок вітчизняної історії. Певне переосмислення цієї особистості і її ролі в історії ми знаходимо у працях С. Кульчицького і В. Солдатенка.

Відомо, що вивченням теорії і практики більшовизму в США, Західній Європі, Австралії займались чимало дослідників: Austin M., Elwood R. C., Fainsod H., Harding N., Kingston-Mann E., Koenker D., Lane D., Meyer A., McNeal R., Pipes R., Pipes R., Reshetar J., Rigby T. H., Rosenberg W., Young M., Schapiro L., Sorokin P. A., Ulam A., Wesson R. Зазначений перелік не є вичерпним. На жаль, авторка проекту не в змозі дати їм зараз якусь характеристику. Їх праці недоступні для дослідників в Україні. В радянському Союзі вони не публікувались. Була в наявності лише критика їх, в переказі радянських дослідників. Наприклад, бібліографію авторка цих рядків взяла із книг «Исторической правде вопреки» (Москва, 1985) і «Критика буржуазных концепций истории и политики КПСС» (Ленинград, 1974).

Об'єктом мого дослідження є гібридна війна, яку розв'язали більшовики проти власного народу й проти українців зокрема. Предмет дослідження становлять теоретичні розробки і настанови В. Леніна щодо методів завоювання і утримання влади. Мета дослідження: вивчення еволюції поглядів і методів гібридної війни, застосованих В. Леніним.

Відповідно до мети ставляться наступні завдання: визначити ленінські принципи партійної організації, яку він називав «партією нового типу», по

суті – гібридної армії більшовиків; простежити еволюцію ідеології В. Леніна, як він почав із соціал-демократії і закінчив ревізією К. Маркса; визначити, як ідеологія стала зброєю; вивчити, що нового приніс В. Ленін у справу пропаганди і агітації; визначити, як сформувався привабливий імідж самого В. Леніна і більшовиків, як всередині країни, так і за кордоном.

Вивчення ленінської методології ведення гібридної війни проти України допоможе краще зрозуміти сутність самої гібридної війни і виробити ефективні засоби протидії гібридним загрозам.

Герєга О. Р., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ СІМ'Ї ТА КРИТИЧНІ ПЕРІОДИ

В тезах представлено основні класифікації етапів розвитку сім'ї. Розкрито сутність кожного етапу. Наведено припущення розвитку життєвого циклу сім'ї.

Herega O., Voloshenko M. (Odessa, Ukraine)

FAMILY LIFE CYCLE AND CRITICAL PERIODS

In theses presented the main stages of classification family. The essence of each stage is revealed. Assumptions for the development of the family life cycle are given.

Сім'я – динамічне утворення, тому процес її розвитку відбувається в проходженні нею так званого життєвого циклу.

Життєвий цикл сім'ї – поняття, яке розпочало своє формування в психології в 40-х роках ХХ століття. Термін «цикл розвитку сім'ї» вперше був використаний на американській конференції з питань сімейного життя в 1948 році. У первинному варіанті Е. Дювалем і Р. Хілом було запропоновано 24 стадії сімейного циклу для опису основних етапів розвитку сім'ї, проте при подальшому розгляді було вирішено відмовитися від занадто дрібного ділення і в сучасній психології життєвий цикл розглядається з позиції 7-8 стадій. З точки зору підходу до вивчення сім'ї, знання про основні стадії сімейного циклу дозволяють передбачити можливі результати життєвих ситуацій та їх вплив на окремі сім'ї [1].

Існує безліч класифікацій етапів життєвого циклу, частіше за все засновані на зміні становища дітей в сімейній структурі. Можна визначити цілий ряд сімейних груп, який представляє особливий інтерес для наукового вивчення: сім'ї, подружжя якої вступали в шлюб не один раз, що мають дітей від попереднього шлюбу, неповні сім'ї і т.д. Однак, не дивлячись на відмінності сімейних структур, можна з упевненістю говорити, що всі вони проходять подібні періоди розвитку, хоча можливі відмітні ознаки кожного етапу.

1. Період дошлюбного залицяння – характеризується досягненням психологічної та матеріальної незалежності від батьківської сім'ї, вибором шлюбного партнера, придбанням емоційної взаємодії з ним. У деяких випадках молоді люди надмірно прагнуть вступити в шлюб, що може бути проявом бажання «вирватися» з сім'ї, але не наявністю готовності.

2. Укладення шлюбу й фаза без дітей. Цей період можна охарактеризувати як стадію формування подружніх угод. Після укладення шлюбу вирішуються питання, пов'язані з визначенням зовнішніх й внутрішніх кордонів, фінансовим забезпеченням сім'ї, можливість і межі втручання в шлюб з боку батьків подружжя. Молоде подружжя може зіткнутися з низкою труднощів, пов'язаних, по-перше, зі зміною інтенсивності почуттів, визначенням психологічної й просторової дистанції з батьківськими сім'ями (так званій «конфлікт ролєвих пріоритетів» [2]); по-друге, вирішується питання про матеріальне утримання сім'ї та визначення її фінансового статусу.

3. Молода сім'я з маленькими дітьми. На цьому етапі сім'я характеризується розширенням своїх кордонів і структури, а також придбанням нових ролей для її членів. Відбувається поділ ролей, пов'язаних з батьківством і материнством, пристосування до збільшеного фізичного та психологічного навантаження, обмеження активності подружжя за межами сім'ї і т.д. Труднощі проживання цього етапу можуть бути пов'язані з неготовністю подружжя бути батьками, а також несформоване розуміння ролєвої структури сім'ї, в яку включаються нові ролі «бабусь» і «дідусів», тобто виникає питання про фактичне батьківство.

4. Сім'я зі школярами (сім'я середнього віку). Вступ дитини до школи часто супроводжується кризою в родині. Перш за все це пов'язано з поданням результату виховної діяльності батьків на широкий суд. Крім напруги, пов'язаної з оцінкою суспільства спроможності сім'ї, криза ускладнюється віковими кризами дитини й батьків.

5. Сім'я зрілого віку, яку залишають діти, відповідає кризі середини життя подружжя. І в цьому випадку, крім переживання власної кризової ситуації, відбувається накладення занепокоєння за власну дитину, яка може вже мати свою сім'ю: достовірності її вибору, труднощі, пов'язані з організацією житла, дозвіллям молодшої сім'ї. У неповних сім'ях з відходом дитини виникає відчуття самотньої старості; в повних сім'ях в цей період зростає число розлучень.

6. Старіюча сім'я. На цій стадії члени сім'ї виходять на пенсію або робота займає меншу частину їх часу. Відбуваються фінансові зрушення через зменшення доходів літніх, в порівнянні з молодими; батьки стають фінансово залежними від дітей.

7. Остання фаза життєвого циклу сім'ї. Один з подружжя помирає, іншому що залишився необхідно пристосовуватися до нових умов життя: до самотності. В цьому випадку самотній чоловік або дружина змушені поміняти свій спосіб життя, підлаштовуватись під той, який пропонують діти. Як вихід із ситуації, що склалася, овдовіла людина може шукати спілкування

з людьми свого покоління, нерідкі випадки вступу в повторний шлюб, що призводять до збільшення психологічної дистанції з дітьми, аж до повного розриву відносин.

Розглянута класифікація життєвого циклу сім'ї заснована на положенні дитини в сімейній структурі. Якщо дітей в сім'ї більше одного, то деякі етапи можуть повторюватися, але, як правило, кризи будуть відчуватися менш гостро: наприклад, при народженні другої дитини в сім'ї немає необхідності в укладанні нових угод між батьками, так як вже є досвід виховної діяльності. Етап сім'ї зрілого віку може бути поділений на кілька, в залежності від послідовності виходу дітей з рідної домівки.

Таким чином, наявність уявлень про життєвий цикл сім'ї допомагає зробити припущення про подальший розвиток сім'ї, передбачити труднощі, пов'язані з основними етапами її життя, і відповідно, організувати методи психологічної допомоги сім'ям, які опинилися у важких ситуаціях (кризах).

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.

2. Системная семейная терапия: классика и современность / Сост. и науч. ред. А. В. Черников. Москва: Класс, 2005. 391 с.

Волошенко М. О., Пашченко О. І. (Одеса, Україна)

МОТИВИ РОЗЛУЧЕНЬ СЕРЕД ЛІТНІХ ПАР

В тезах розкриваються основні причини розлучень серед літніх пар. Показано основні фактори та мотиви цього явища.

Voloshenko M., Pashchenko O. (Odessa, Ukraine)

MOTIVES OF DIVORCES AMONG ELDERLY COUPLES

Theses reveal the main causes of divorce among elderly couples. The main factors and motives of this phenomenon are shown.

У традиційному суспільстві негативно ставилися до розлучень, які викликані чисто суб'єктивними причинами (ситуація, коли один з подружжя просто розлюбив іншого, хоча той не порушував ніяких елементарних правил сімейного життя). Особливо негативною була реакція закону й громадської думки, якщо на такі причини посилювалася дружина. У подібних випадках розлучення або взагалі не дозволялося, або до його ініціатора застосовувалися санкції (наприклад, позбавлення на довгий термін або навіть довічно права на повторний шлюб, передача дітей і майна дружині). Ставлення консервативного суспільства до розлучення сприяло зміцненню шлюбу як соціального інституту, хоча і не завжди могло запобігти випадкам розпаду конкретних сімей.

На сучасному етапі розвитку суспільства число розлучень тільки серед літніх подружніх пар становить 12,5% від загального числа розлучень. Це пов'язано з двома факторами: з загальним збільшенням числа розлучень, а також з загально демографічною тенденцією постаріння населення. За прогнозами ООН, до 2050 року чисельність людей у віці 60 років і старше в світі досягне близько 1,2 млрд. [1].

Поштовхом для розірвання шлюбу можуть бути об'єктивні чи суб'єктивні мотиви. Суб'єктивні мотиви розлучення: відсутність загальних інтересів, нудьга в сімейному житті, психологічна несумісність, відсутність любові. Об'єктивні мотиви розлучення: алкоголізм, наркоманія, недостатня увага до сім'ї.

З плином часу кожна сім'я поступово змінює свій спосіб життя, можна навіть сказати, ідеологію. Для літньої сім'ї характерні такі риси: сім'я стає більш закритою системою: подружжя все менше хвилює їх вираженість в соціумі; увага все більше фокусується на внутрішніх проблемах: це можуть бути, як проблеми, особистісного характеру, так і сімейні питання; прагнення до стабільності й відчуття безпеки стає явно вираженим; на перший план виходять екзистенційні проблеми: літнє подружжя частіше занурено в світ внутрішніх переживань, їх мало цікавить активне освоєння навколишнього світу [2].

Однак існування літнього подружжя часто носить проблемний характер. Найчастіше люди похилого віку стикаються з такими негативними реаліями, як конфлікт поколінь і бідність. З точки зору матеріального благополуччя літні сім'ї в цілому можна розділити на дві групи. Одна група – похилі подружні пари, які живуть за рахунок різних грошових коштів, що виплачуються їм державою: пенсії, субсидії, соціальні допомоги тощо, і складають одне з соціально вразливих верств суспільства. Спосіб життя таких сімей можна позначити як виживання в постійному режимі економії. Інша група – з точністю навпаки, володіє не тільки матеріальним достатком, але також владою й престижним становищем в суспільстві. Однак представники обох груп не застраховані від виникнення в сім'ї прихованого протистояння між подружжям. Найчастіше накопичені образи за весь час спільного життя можуть привести до конфлікту саме на цій стадії, коли люди вже не обтяжені (або в набагато меншому ступені) проблемами за рамками сім'ї. Виникає кумулятивний ефект, що веде до серйозних конфліктів [3].

Традиційно вважається, що сім'я літніх людей є більш стабільною, розлучення серед літніх пар досить рідкісні. У соціальній свідомості сама процедура розлучення в похилому віці знецінена. Розлучення вважається «недоречним», «непристойним», що підспудно підтверджує низький статус людини похилого віку, яким відмовляють у праві зміни сімейно-шлюбної ситуації. У цьому віці людина повинна вписатися в певну задану канву соціальної думки, яка значно обмежує її свободу. Існує тільки один соціально схвалюваний спосіб соціального позиціонування людей похилого віку: зберегти свій шлюбний статус. При цьому в останні роки помітна тенденція

до розвитку шлюбнорозлучної складової сім'ї, що веде до зменшення числа подружніх пар, які проживають останні роки життя в шлюбі.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Демографические изменения. Режим доступа URL: <https://www.un.org/ru/un75/shifting-demographics>
2. Стратегии выживания пожилой семьи. Елютина М. Э., Тейн П., Великий П. П. и др. Интегрированная старость: практики социального участия: коллект. моногр. Саратов: Наука, 2007. 235 с.
3. Шнейдер Л. Б. Сімейна психологія: Навчальний посібник для вузів. 2-е вид. «Gaudeamus». 2006. 768с.

Дуда Е. В. (Одесса, Украина)

ОЖИРЕНИЕ И ИЗБЫТОЧНЫЙ ВЕС – РЕАЛИИ XXI ВЕКА

В тезисах акцентируется внимание на таких наиболее распространенных болезнях XXI века, как избыточный вес и ожирение. Приводятся статистические данные относительно этих болезней. Раскрываются причины возникновения указанных заболеваний, в частности в подростковом возрасте. Описываются меры профилактики ожирения и избыточного веса.

Duda K. (Odessa, Ukraine)

OBESITY AND OVERWEIGHT – REALITIES OF THE XXI CENTURY

The article focuses on the most common diseases of the XXI century, such as overweight and obesity. Statistics on these diseases are provide. The reasons for these diseases, particularly in adolescence, are explained. Measures to prevent obesity and overweight are described.

Основными факторами риска смертности (по состоянию на 2017 год) являются повышенный уровень артериального давления, курение, повышенный уровень сахара в крови, загрязнение воздуха и ожирение [1]. В XXI веке ожирение становится одной из самых актуальных мировых проблем. Её актуальность обусловлена, в первую очередь, ростом заболеваемости. Главный вопрос, на который я постараюсь дать ответ в своем исследовании, – насколько опасно пренебрегать лечением этой болезни.

Важно отметить, что под терминами «ожирение» и «избыточный вес» подразумевается заболевание, связанное с образованием чрезмерных жировых отложений, которые могут нанести вред здоровью. Большинство людей не знают, как именно определить эти два заболевания на ранних стадиях и вследствие этого уже не могут излечиться от них.

Прежде чем перейти к рассмотрению вопроса об опасности ожирения, нужно обратиться к статистическим данным. По данным Всемирной Организации Здравоохранения (ВОЗ) наибольший процент людей, страдающих от избыточного веса и ожирения в мире, насчитывается в таких странах, как Турция (32,1%), Мальта (28,9%), Великобритания (27,8%), Венгрия (26,4%) и Израиль (26,1%). В Украине процент заболеваемости тоже довольно велик – 24,1%. Но стоит также указать статистику смертности. Среди названных стран, в Украине количество людей, умерших от ожирения, наиболее велико – 105 698 человек. Далее идут Турция (65 436), Великобритания (56 735), Венгрия (18 740), Израиль (4 581) и Мальта (462) [1, 2].

Заметим, что по данным ВОЗ 1 из 3 взрослых людей в мире имеет избыточный вес, а 1 из 10 – страдает ожирением [3]. В 2017 году в мире от ожирения умерло 4 720 000 человек [1].

Какие негативные последствия для здоровья могут нести избыточный вес и ожирение? Прежде всего, оба эти заболевания оказывают огромное влияние на здоровье. Избыточное количество жировых отложений может привести к сердечно-сосудистым заболеваниям (в частности, болезням сердца, инсульту), диабету второго типа, онкологическим заболеваниям (рак эндометрия, молочной железы и толстой кишки) и мышечно-скелетным повреждениям (остеоартрит). Впоследствии все эти состояния могут стать причиной ранней смерти или инвалидности.

Не многие знают, что даже незначительный избыточный вес приводит к риску возникновения проблем со здоровьем, которые обостряются по мере увеличения массы тела.

В чем же заключаются основные причины ожирения? Это, прежде всего, неправильное питание, частое переедание, неактивный образ жизни. Действительно, у большинства современных людей сидячая работа и не хватает времени на занятия спортом. Многие предпочитают приготовлению здоровой пищи перекус фастфудом в ресторанах быстрого питания. Также существует мнение, что путем переедания люди пытаются заглушить разные проблемы или решить какие-то вопросы. Еще одной причиной переедания может оказаться невозможность отказаться от изобилия пищи (хочется попробовать все и сразу), а также привлекательный вид нездоровых продуктов питания [4].

Почему же довольно велик в наше время процент детей и подростков с лишним весом? Пожалуй, самая очевидная причина кроется в родителях и старших поколениях. Во времена войны большое количество людей голодало и вследствие этого сейчас они стараются накормить внуков, чтобы те не испытывали голода, предлагая им больше порции. Родители же, бывает, ни в чем не отказывают ребенку и покупают ему сладости, которые в итоге съедаются вместе с основным приемом пищи, вызывая переедание. Еще одной причиной является разнообразие ресторанов быстрого питания, в которых можно купить исключительно бесполезную пищу. Вместе с тем среди современных подростков считается престижным питаться там чуть ли не каждый день. Следующая причина, также относящаяся к подростковому

возрасту, – строгие диеты. Большинство подростков подвергаются критике из-за внешнего вида, фигуры, что приводит к поиску различных диет. Убивая свое здоровье, подростки стараются как можно быстрее скинуть вес (не всегда лишний), что приводит к осложнениям со здоровьем и нарушениям психики [4].

Незатронутым остался вопрос, касающийся профилактики ожирения и избыточного веса. Она заключается в соблюдении четкого режима питания и правильном подборе употребляемых продуктов. Конечно, обязательной является ежедневная физическая активность (например, ходьба). Если предотвратить набор лишнего веса или ожирение на ранних стадиях не удастся, то правильный совет можно получить у специализирующегося в этой области врача.

Подводя итоги, можно констатировать, что проблема избыточного веса и ожирения остается актуальной и одной из самых опасных в современном мире. Последствия этих заболеваний могут быть ужасны и даже смертельны. Существует множество продуктов питания, которыми можно наслаждаться без вреда для здоровья. Это прежде всего должны понимать родители и с детства учить детей не переедать, придерживаться здорового образа жизни, чтобы в будущем не страдать от смертельных заболеваний.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Статистические данные по ожирению. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/obesity>
2. Статистические данные по ожирению. Всемирная организация здравоохранения Европейское региональное бюро. URL: https://gateway.euro.who.int/ru/indicators/h2020_9-obesity/visualizations/#id=17080
3. Последствия избыточного веса для здоровья. Всемирная организация здравоохранения. URL: <https://www.who.int/features/qa/49/ru/>
4. Что делать при переедании, чтобы избежать последствий. URL: <https://www.kp.ru/guide/pereedanie.html>

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Лазарева А. О. (Одеса, Україна)

ВПЛИВ МЕТОДУ «CASE WORK» НА ОРГАНІЗАЦІЙНО- ФУНКЦІОНАЛЬНУ СТРУКТУРУ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Актуальність теми статті обумовлена змінами у соціальній сфері, які вимагають модернізацію технологій надання соціальних послуг в залежності від специфіки ситуації, а не складності соціальної проблеми. Важливим аспектом предмету дослідження є зміни у нормативно-правових механізмах надання соціальних послуг населенню, які реалізуються у професійній діяльності в територіальних центрах соціального обслуговування населення.

Lazareva A. (Odessa, Ukraine).

THE EFFECT OF THE METHOD OF «CASE WORK» ON THE ORGANIZATIONAL AND FUNCTIONAL STRUCTURE OF THE TERRITORIAL SERVICE CENTER

The relevance of the topic of the article is due to changes in the social sphere, which require the modernization of technologies for the provision of social services, depending on the specifics of the situation, and not the complexity of the social problem. An important aspect of the subject of the research is changes in the regulatory mechanisms for the provision of social services to the population, which are implemented in professional activities in the territorial centers of social services for the population.

Система соціального населення реалізується у напрямку трансформації, адже кількість груп ризику збільшується з кожним роком. Територіальна диференціація регіонів вимагає мобілізації ресурсів соціальних служб. Адже соціальні проблеми носять систематичний характер, а держава перекладає різні форми соціального обслуговування на регіональні та територіальні органи соціального захисту населення. Таким чином, соціальна реальність ставить перед соціальною службою нові виклики: поява нових груп населення, які потребують допомоги, але через стандарти соціальної допомоги не можуть бути прийняті на обслуговування спеціалізованими закладами та залишаються під опікою сім'ї, а отже соціальні робітники повинні надавати соціальні послуги за місцем проживання. Значущість перелічених вище протиріч обумовлена тим, що в сучасних умовах наявність цих викликів вимагає від соціальних робітників мобільності та високого

рівня адаптованості, щоб ефективно реагувати на ці випадки у наданні допомоги.

Метод «case work» був вперше запроваджений у систему соціального обслуговування в США. Практика застосування методу «case work» має широке поле застосування від надання соціальних послуг конкретному клієнту (підопічному) у відповідності до аналізу тих обставин, що склалися, або від загального соціального портрету підопічних, які мешкають на території певної громади, чи є підопічними певного територіального центру [1, с. 8].

У відповідності до нових викликів та застосування методу «case work» змінюється самий підхід до соціальних послуг, які надаються в системі соціального обслуговування. Якщо в законі України про соціальні послуги від 2003 року соціальні послуги поділяються на наступні види: побутові психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, послуги з працевлаштування та інформаційні послуги [2]. Характер надання цих послуг залежав від функціональної структури соціальної служби (територіального центру). Детермінантами надання цих послуг виступали певні вимоги щодо соціального статусу підопічних, а також певні обмеження, які були притаманні категоріям населення, які опинилися в певній ситуації соціального ризику, котрі обумовлювали форму надання цих послуг (платну чи безоплатну). Згідно з Законом України про соціальні послуги від 2019 року характер надання соціальних послуг змінився. Відповідно до нового закону види соціальних послуг диференціюються в залежності від складності ситуації, з якою необхідно працювати соціальним робітникам. Соціальні послуги поділяються на наступні види: прості, комплексні соціальні послуги, для надання яких необхідно залучити багатьох фахівців, комплексні спеціалізовані, для надання яких потрібна додаткова допомога та підготовка, допоміжні соціальні послуги. Також соціальні послуги поділяються в залежності за місцем отримання, в залежності від тривалості тримання та в Законі вказується перелік базових послуг [3]. Отже, метод “case work” простежується в аналізі контексту типізації соціальних послуг, що надається територіальними центрами. У законі від 2003 року соціальні послуги поділяються в залежності від форми професійної діяльності, які здійснюють співробітники територіального центру, а в сучасності послуги поділяються в залежності від специфіки тієї ситуації, з якою звертається підопічний за допомогою.

Такий підхід також впливає на структуру територіального центру, адже у типовому положенні про територіальні центри надання соціальних послуг від 2009 року, до структури територіального центру входили наступні відділення: соціальної допомоги вдома, соціально-побутової адаптації, соціально-медичних послуг, стаціонарне та постійного місце перебування, а також відділення організації надання адресної шротової та натуральної допомоги [4]. В залежності від наявної інфраструктури та ресурсів територіального центру, кількість відділень могло змінюватися. В залежності

від наявності відділень деякі структурні одиниці територіальних центрів перерозподіляли послуги між відділеннями та надавали виключно побутові послуги та послуги з адресної натуральної та грошової допомоги. Ті територіальні центри, що мали у своїй функціональній структурі денні стаціонарні відділення могли надавати допомогу з соціально-побутової адаптації та надавати соціально-медичні послуги.

В сучасному типовому положенні про територіальний центр від 2020 року створюються наступні відділення: соціальної роботи, відділення натуральної та грошової допомоги, відділення соціальних послуг за місцем проживання, відділення надання соціальних послуг в умовах денного перебування, відділення надання соціальних послуг в умовах постійного проживання. Також до внутрішньої структури територіального центру входять: мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства, спеціалізована служба підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, стаціонарна/денна служба соціально-психологічної реабілітації дітей [5]. Отже, наявна функціональна структура свідчить про чітку тенденцію в роботі територіального центру, діяльність якого спрямована на надання соціальних послуг у відповідності до діагностики ситуації, в якій опинилася підопічні територіального центру.

Такі нормативні зміни у Законі України та типовому положенні про територіальні центри вимагають від співробітників соціальної служби, на наш погляд наступні пріоритети:

1) соціальне обслуговування здійснюється на основі аналізу наявних ресурсів соціальної служби, згідно з яких виокремлюється ступінь спроможності територіального центру надати допомогу, а з аналізу ситуації, з якою звернувся підопічний, на основі чого розробляється план співпраці з підопічним у пошуку виходу з ситуації.

2) комплексність у наданні соціальних послуг вимагатиме співробітництво різних структурних підрозділів системи соціального обслуговування територіальної громади, а також створення єдиної бази надання соціальних послуг;

3) диференціації у застосуванні різних методів практики соціальної роботи, вибір яких здійснюється в залежності від їх ефективності та результативності;

4) поява нових груп підопічних, яким територіальні центри не надавали допомогу (особи з місць позбавлення волі, особи, що постраждали від насилля, супроводження будинків – інтернатів, тощо) потребує вироблення нових методів надання соціальних послуг та вироблення специфіки технології надання соціальних послуг.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Власова А. А. Объектно- и субъектно-ориентированные Case-технологии в социальной работе: учебно-методическое пособие. – Ярославль, ЯрГУ, 2018. – 36 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.uniya.ac.ru/edocs/iuni/20180609.pdf>

2. Закон України про соціальні послуги від 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>
 3. Закон України про соціальні послуги від 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
 4. Типове положення про центр надання соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів від 3 березня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text/>
 5. Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Постанова кабінету міністрів України від 29 грудня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-п#Text>
-

Кузьменко М. Д., Осьодло В. І. (Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні тенденції розвитку суспільства свідчать про домінування людського чинника у переважній кількості процесах. Адже персонал, його компетентність, компетенції, індивідуально-психологічні особливості, мотивація, лояльність, чесність, надійність є ключовим аспектом успішності органу влади або організації. Саме розуміння психологічних підґрунть кадрової безпеки є вкрай важливими чинником для її моніторингу та забезпечення.

Kuzmenko M., Osyodlo V. (Kyiv, Ukraine)

THEORETICAL ASPECTS OF THE PERSONNEL SECURITY PROBLEM BECOMING

Current trends in society indicate the dominance of the human factor in the vast majority of processes. After all, personnel, its competence, competencies, individual psychological characteristics, motivation, loyalty, honesty, reliability are key to the success of government or organization. Understanding the psychological basis of personnel security is an extremely important factor for its monitoring and providing.

Зважаючи на природу «кадрової безпеки» (невід’ємною частиною якої є персонал), вважаємо перспективним розглядати цю проблему у нерозривному зв’язку з кадровою політикою. Указ Президента України від 1 лютого 2012 року № 45 «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки» до основних цілей відносить «посилення вимог до моральних якостей осіб, які залучаються до управлінської діяльності, з метою уникнення можливих проявів корупції, запобігання виникненню конфлікту інтересів, удосконалення процедури дисциплінарного провадження» [2] тощо.

Дослідження психологічних аспектів «кадрової безпеки» сьогодні набуває нових акцентів. Предметом розгляду стає не тільки безпека персоналу але й безпека функціонування органу державної влади (організації), військового формування через захищеність від ризиків та загроз, джерелом яких стає персонал, його компетентності та компетенції. Виконуючи свої професійні обов'язки ми спостерігаємо процес професійного становлення фахівця у процесі його професіоналізації.

Т. С. Бушман відсотково структурувала сукупність морфологічних одиниць терміну кадрова безпека за сутнісною складовою на дев'ять груп як:

- процес – 30,3% (запобігання негативним впливам, процес розвитку й удосконалення системи управління кадрами підприємства, перманентний процес щодо запобігання і мінімізації ризиків і загроз);

- складова частина (підсистема) – 21,2% (економічної безпеки підприємства; комбінація таких складових частин як безпека життєдіяльності, соціально-мотиваційна, професійна та антиконфліктна безпека ризиків компанії);

- стан – 18,2% (стан системи соціально-трудоких відносин між її учасниками, стан економічної системи, стан захищеності інтересів підприємства від загроз, характеристика стану економічної системи, характеристика стану економічної системи, стан захищеності з певними індикативними атрибутами);

- як сукупність заходів – 6,1% (сукупність управлінських заходів, комплекс заходів); як захищеність від загроз – 6,1% (поточна і перспективна захищеність від загроз, захищеність людських ресурсів від зовнішніх і внутрішніх загроз);

- як інструментарій – 6,1% (сукупність принципів, методів, форм (інструментарію));

- як діяльність – 6,1% (діяльність із створення умов для стабільного функціонування й розвитку підприємства);

- як напрямок – 3,1% (генеральний напрямок кадрової роботи);

- як явище – 3,1% (досить складне явище в сфері управління персоналом) [1].

Авторський погляд на феномен «кадрова безпека» – це стан захищеності, за якого мінімізовані ризики та загрози, пов'язані з персоналом, що можуть вплинути на ефективність діяльності організації, персоналу та виконання покладених на нього завдань. В свою чергу забезпечення кадрової безпеки вбачається процесом виявлення та запобігання негативних впливів на діяльність з боку персоналу організації. До ризиків та загроз, на нашу думку, можна віднести: непрофесіоналізм, приховані мотиви працевлаштування, зв'язки з представниками кримінального середовища та терористичних організацій, зловживання службовим становищем, здійснення корупційних діянь. Враховуючи той факт, що в усіх випадках носієм та реалізатором ризиків є сам суб'єкт, то в першу чергу заходи спрямовуються

на персонал організації. В другу чергу джерелом ризиків та загроз стають компетенції та функції посадової особи.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бушман Т. С. Морфологічний аналіз поняття «кадрова безпека» / Т. С. Бушман // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки.* – 2016. – Вип. 17(2). – С. 76–79.

2. Указ Президента України від 1 лютого 2012 року № 45 «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/45>

Джумакулиев А. А., Семенкова А. Н.

(Чаржов, Туркменистан – Одесса, Україна)

СОЦИАЛЬНАЯ СИНЕРГИЯ: СТРАТЕГИИ И ПРЕИМУЩЕСТВА

В тезисах анализируется понятие «синергия». Социальная синергия в командной работе рассматривается как фактор продуктивного функционирования социальной группы и показатель ее эффективности.

Dzhumakuliyev A., Semenkova A.

(Charzhov, Turkmenistan – Odessa, Ukraine)

SOCIAL SYNERGY: STRATEGIES AND BENEFITS

The abstracts analyze the concept of «synergy». Social synergy in teamwork is analyzed as a factor in the productive functioning of a social group and an indicator of its effectiveness.

Современная концепция синергии была предложена естествоиспытателями. Они обнаружили, что каждый раз, когда отделяя атомы или молекулы от сложного соединения, поведение отдельных частей никогда не может объяснить поведение всех их взаимосвязанных. Химики назвали эти принципы синергией, формой коллективной трансмутации, что позволило проводить дальнейшие инновационные исследования в естествознании.

Данный подход трансформирован в современную социологию и теорию организаций. Так, понятие «синергия» означает гораздо больше, чем «взаимодействие». «Синергия» (от греческого слова «синергос» – «совместная работа») понимается как процесс, в котором взаимодействие нескольких элементов, вызывает больший эффект, чем если бы эти элементы действовали отдельно друг от друга [1]. Синергия на самом деле является системным принципом, который объясняет непредсказуемость коллективной работы команды, основанную исключительно на индивидуальных результатах ее членов [2]. Синергетический подход формирует новое представление систем различной природы как сложноорганизованных объектов и рассматривает детерминизм их эволюционных процессов.

Основой синергетического понимания социальных объектов составляет явление самоорганизации, которое заключается в формировании упорядоченных структур путем коллективного взаимодействия малых элементов. Таким образом, коллективная работа команды может быть лучше или хуже, чем сумма индивидуальных производительностей ее членов. Это вводит уровень риска, который широко игнорируется большинством авторов и который является ключом к пониманию организационного успеха в сравнении с организационными неудачами. Поэтому, изучение, как положительной социальной синергии, так и отрицательной синергии, является актуальной проблемой и требует дальнейшего теоретико-прикладного анализа.

Достижение и поддержание позитивного взаимодействия в социальной организации – очень сложная задача, и она начинается с найма компетентных людей. Конечно, позитивная синергия зависит также от хорошего лидерства и других текущих процессов управления людьми. Однако любой, кто когда-либо имел реальные обязанности руководителя команды, знает, что нанять не того человека гораздо хуже, чем не нанять нужного человека вообще. Образно говоря, превратить кусок углерода в алмаз намного сложнее, чем продолжать добывать алмазы. Вопрос в том, что следует делать организациям для достижения позитивного взаимодействия?

Подобно тому, как число протонов, нейтронов и электронов определяет потенциал для химической синергии, сочетание общих интересов, общих ценностей и дополнительных талантов определяет потенциал для социальной синергии.

Когда все вышеупомянутые факторы синхронизированы, командная синергия, скорее всего, будет положительной. Однако, когда они не синхронизированы, синергия команды, скорее всего, будет отрицательной. Следовательно, чтобы добиться положительного синергизма, руководители организаций должны убедиться, что видение, ценности и портфель талантов их организации соответствуют друг другу и потребностям рынка. Кроме того, руководители организаций должны убедиться, что их методы найма и лидерства поддерживают такое согласование.

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Пригожин А. И. Современная социология организаций. М.: ИнтерПракс, 1995. 296 с. URL: <https://socioline.ru/book/prigozhin-ai-sovremennaya-sotsiologiya-organizatsij>
2. Л. фон Берталанфи. Общая теория систем: критический обзор. *Исследования по общей теории систем: Сборник переводов* / Общ. ред. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина. М.: Прогресс, 1969. С. 23–82.

Кравець Г. В. (Одеса, Україна)

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

У тезах обґрунтовано доцільність застосування певних принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу. Охарактеризовано природу та роль кадрової політики у підвищенні ефективності суспільного виробництва та рівня життя всього населення. Визначено принципи формування кадрової політики на підприємстві, які сприяють гуманізації праці в сучасних системах управління персоналом підприємств.

Kravets G. (Odessa, Ukraine)

PRINCIPLES OF FORMATION OF HUMAN RESOURCES POLICY IN MODERN PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEMS

The theses substantiates the feasibility of applying certain principles, methods, forms of organizational mechanism for the formation, reproduction, development and use of personnel.

Вимоги сучасного ринку праці, що динамічно змінюється, налаштовують служби персоналу на постійне оновлення та вдосконалення роботи з формування конкурентоспроможного кадрового потенціалу, розроблення заходів поліпшення кадрової політики, створення умов для ефективної та продуктивної діяльності працівників усіх категорій. Практична діяльність сучасних підприємств характеризується необхідністю удосконалення професійно важливих ділових якостей і компетенцій працівників. Не залежно від необхідних детермінант професійної діяльності таких як освіта та кваліфікація, визначальними є критерії рівня професійних здібностей та якісних характеристик персоналу.

На основі концепції та принципів управління розробляють кадрову політику, що включає основні напрями, форми, методи й критерії роботи з персоналом, спрямовані на підвищення ефективності його використання та діяльності організації загалом. Слід зазначити, що при зміні стратегічних пріоритетів підприємства, відбуваються і певні зміни в процесі управління персоналом, що є головним спрямуванням кадрової роботи.

Персонал є вагомим чинником досягнення мети і успіху будь-якого підприємства, оскільки ключовим аспектом тут виступають людські ресурси, процес управління персоналом є важким і не завжди передбачуваним. Структурованими є питання забезпечення кадрами підприємства, організація їх ефективного використання та професійного розвитку.

Кадрова політика повинна повністю відповідати концепції розвитку підприємства, тому що має зв'язок з усіма сферами його функціонування. У виробничій діяльності систематично виникають нестандартні ситуації, які

найчастіше вимагають від співробітників неформального підходу до їх вирішення, тому для керівника важливою умовою стабільного розвитку підприємства є формування кваліфікованої і відповідальної команди співробітників. Формування цілеспрямованої кваліфікованої команди, а також ефективне управління нею є одними з основних чинників підприємницького успіху [1, с.150].

Слід враховувати, що не лише підприємство має певну мету. Свої власні, індивідуальні цілі має і кожен співробітник у цьому підприємстві. На початковому етапі роботи з кадрами, задача служби персоналу полягає у формуванні зацікавленості співробітників в розвитку кар'єри та наданні їм інструментів для початку управління власною кар'єрою.

Інтенсивність праці співробітників підприємства переважно ґрунтується на принципах теорії справедливості, де визначальним фактором є отримання належної винагороди. Реалізація принципів справедливості відповідно до теорії Портера – Лоулера визначає залежність результатів, досягнутих працівниками від трьох критеріїв: затрачених зусиль, здібностей і характерних рис людини, а також від ступеня усвідомлення нею своєї ролі в процесі праці. Рівень затрачених зусиль, у свою чергу, залежить від ступеня цінності винагороди і того, наскільки працівник вірить у тісний зв'язок між затраченими зусиллями й отриманою винагородою. Результатом внутрішніх і зовнішніх винагород з урахуванням їх справедливості є задоволення працівника, яке відіграє роль вимірювача ступеня цінності винагороди. Ця оцінка впливає на майбутнє сприймання людиною аналогічних ситуацій.

Застосування в практиці менеджменту персоналу моделі Портера–Лоулера зводиться до реалізації розуміння того, що результативна праця веде до задоволення. Тобто в управлінні необхідно враховувати й те, що відчуття виконаної працівником роботи веде до задоволення і, таким чином, впливає на результативність [2, с.145].

Сучасні служби управління персоналом повинні використовувати принципи синергії індивідуальних цілей працівників з метою підприємства. При виникненні конфліктних ситуацій потрібно здійснювати пошук компромісів і не надавати перевагу виключно цілям підприємства. Практичний досвід зарубіжного менеджменту свідчить про ефективність такого стилю управління.

Визначальними у практичній діяльності, включаючи механізми її функціонування та організаційну культуру, є такі принципи у сфері управління персоналом як комплексність, що враховує чинники, які впливають на управління персоналом; адаптивність; винагорода персоналу за результатами праці; колегіальність; узгодженість.

З огляду на вище зазначене, можна зробити висновки, що створення якісних і безпечних умов праці, гідний рівень її оплати, адекватна система мотивів і стимулів до продуктивної творчої праці, формування корпоративної культури та корпоративного патріотизму у співробітників є визначальними принципами кадрової політики у сучасних системах управління персоналом.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Управління персоналом в органах публічної влади : навч. пос. / С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, К. В. Комарова, Н. А. Липовська, Т. М. Тарасенко. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. 200 с.
2. Шаповал О.А., Іваній А.О., Гальченко А.О. Кадрова політика підприємства як інструмент системи управління персоналом. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 5 (17). С. 149–151.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Лич О. М. (Київ, Україна)

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ ПОХИЛОГО ВІКУ

У тезах обґрунтовується необхідність роботи з такою категорією населення, як люди літнього віку. Аналізуються соціально-психологічні чинники, що впливають на якість життя літньої людини. Піднімаються питання вибору виду психологічної допомоги, що може бути більш дієвим саме для людей похилого віку.

Lych O. (Kyiv, Ukraine)

THE PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE FOR ELDER PEOPLE

The theses substantiate the necessity of working with such population category as elder people. Socio-psychological factors influencing elder people's quality of life are analyzed. The questions about the types of psychological assistance more effective for elder people are discussed.

Людина літнього віку останнім часом стає об'єктом дослідження науковців, спеціалістів різних галузей (психологічних, соціальних, економічних, технічних, медичних, політичних тощо), які займаються фундаментальними теоретичними проблемами та/або емпіричними дослідженнями. Мета цих досліджень, в першу чергу, зазначити з боку науки та суспільства зацікавленість людьми похилого віку. Оскільки частина населення, що потрапила у групу тих, хто зазнає на собі старіння за віком – це значуща частина певного суспільства будь-якої держави, і на перший план виходять проблеми якості життя після настання пенсійного віку.

За даними Всесвітньої організації здоров'я у всьому світі відбувається швидке старіння населення та відбувається збільшення тривалості життя серед чоловіків та жінок. За прогнозами даної організації до 2050 рр. частина людей старше 60 років буде складати майже 22% від усього населення планети. Однак дане прогнозування щодо збільшення населення та збільшення людей похилого віку почали складати ще п'ять років тому. На нашу думку, з появою світової вірусної інфекції (Ковід 19), відповідно відбудуться нові розрахунки чисельності населення, в тому числі й кількості літніх людей. Однак проблема якості життя похилої людини, особливо самотньої, на самоізоляції посилюється.

Сучасні зарубіжні науковці, зокрема представники медичної галузі, досліджують впровадження нововведень (автоматизованих приладів) для покращення соматичного здоров'я літніх осіб або розробляють стратегію звернень літніх людей до лікарів, через що виявляють різні психологічні детермінанти. Саме ці психологічні детермінанти можуть вплинути на своєчасне звернення до лікарів або сприйняття та взаємодію з автоматизованими механізмами, що можуть замінити сторонню людину в умовах сучасної самоізоляції. Так, серед позитивних детермінант поведінкового наміру основним встановили – довіру [2], [3]. Важливо, що люди похилого віку з різними соматичними проблемами прагнуть до незалежності, самореалізації та соціальної поваги і прагнуть мати колишній рівень життя.

Отже, дані сучасні дослідження показують, що старість – це не закінчення повноцінного життя, це перехід до певних умов, до яких може адаптуватись, (враховуючи особливості здоров'я), та пристосуватись літня людина. І людина літнього віку має право та можливість проживати роки старості з гарним рівнем соматичного та психологічного здоров'я. В той час, як зниження фізичних та розумових здібностей (через фіксацію на емоційно-гострих переживаннях, наприклад, втрата близьких, втрата дорослих дітей, втрата відчуття бути корисною іншим, втрата сенсу життя тощо) може мати наслідки як для самих осіб літнього віку, так і для суспільства в цілому. Тому завданням працівників соціальних структур, а також людей, які мають близьких або знайомих самотніх літніх людей, в першу чергу, не бути байдужими. Психічне здоров'я та емоційне благополуччя такі ж важливі у похилому віці, що й на будь-якому іншому етапі життя, і це потрібно враховувати оточуючим.

У різних джерелах зазначають основні проблеми людей похилого віку такі, як зміни: у соціальній взаємодії (міжособистісні зв'язки послаблюються або зникають, уповільнюється соціальна активність, коло спілкування трансформується); у матеріальному стані (рівень якого може відповідно вплинути на задоволення різних первинних та вторинних потреб); у соматичному та психологічному здоров'ї (людина похилого віку стає більш вразливою, від чого загострюється відчуття самозбереження тощо). Зрозуміло, що спектр проблем набагато ширший та ступінь реагування на них, їх розв'язання залежить від багатьох чинників, в тому числі й від самосприйняття, життєвої стійкості та особистісних якостей людини похилого віку.

Власне тому виникає питання виду психологічної допомоги, що підіймалось у праці сучасного науковця Бондаренка О. Ф. «Психологічна допомога: теорія та практика». Вчений аналізує підходи психологічної допомоги відповідно до трирівневої структури єдності людини: фізичний (body), психоемоційний (mind) та духовний (spirit) рівні, за якими стоїть широке коло проблем. І на нашу думку, саме у похилому віці або поодинокі, або одночасно з усіх трьох рівнів проблеми можуть займати життєвий

простір людини. Тому важливо спеціалісту диференціювати, з якого рівня виходять проблеми, щоб здійснювати якісну допомогу.

Отже, допомога, за Аланом Айві, це «надання людині підтримки, це пропозиція руки» [1, с. 28], так само потрібна й людям похилого віку. Виходячи з нашого практичного психологічного досвіду взаємодії з людьми похилого віку, можна однозначно стверджувати: літня людина має внутрішній ресурс та досвід, знає стратегію та шляхи вирішення певних проблем різного характеру, проте людина стає чутливою у ситуації байдужості, покинутої, дистанціювання з боку інших. І в більшому ступені потребує участі у її житті, у спілкуванні, взаємодії та психологічній позитивній підтримці, щоб відчувати такий потрібний соціальний зв'язок з іншими, мати внутрішнє відчуття потрібності комусь іншому. Це може стабілізувати внутрішній світ особистості літнього віку, зміцнити життєву стійкість та відкрити перспективи на найближче майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Айви А. Е., Айви М. Б., Саймэн-Даунинг Л. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. Москва, 2000. 487 с.
2. Mahmud Akhter Shareef, Vinod Kumar, Yogesh K. Dwivedi, Uma Kumar, Muhammad Shakaib Akram, Ramakrishnan Raman. A new health care system enabled by machine intelligence: Elderly people's trust or losing self control. *Technological Forecasting and Social Change*, January 2021. Volume 162. 120334. doi: 10.1016/j.techfore.2020.120334
3. Min Zhou, Shujuan Qu, Lindu Zhao, Kathryn S. Campy, Song Wang, Wei Huang. Understanding psychological determinants to promote the adoption of general practitioner by Chinese elderly. *Health Policy and Technology*, June 2019. Volume 8. Issue 2. Pages 128-136. doi: 10.1016/j.hlpt.2019.05.007

Гордієнко І. О., Кримова Н. О. (Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМАТИКА РЕОРІЄНТАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГА

У тезах розглянуто модель реорієнтації професійної діяльності психолога як технологію психолого-педагогічних впливів, спрямованих на підвищення професійної компетентності та на превенцію емоційного вигорання.

Hordiienko I., Krymova N. (Odessa, Ukraine)

THE REORIENTATION PROBLEMS OF MODERN PSYCHOLOGIST PROFESSIONAL ACTIVITY

The thesis considers the model of reorientation of psychologist professional activity as a technology of psychological and pedagogical influences aimed at increasing professional competence and prevention of emotional burnout.

Реорієнтація емоційного досвіду у професійній діяльності психолога передбачає комплекс додаткових психолого-педагогічних траєкторій, спрямованих на підвищення професійної компетентності в сучасних умовах. Реорієнтація емоційного досвіду у практичній діяльності дозволяє не тільки отримати нові знання, але й сприяє профілактиці емоційного вигорання.

Згідно з міжнародними статистичними даними від 30 до 90% фахівців соціономічної сфери знаходяться в групі ризику формування синдрому емоційного вигорання, що обумовлює пильну увагу до аналізу його чинників, засобів профілактики та корекції.

МКБ-11 містить таке визначення емоційного вигорання: емоційне вигорання це синдром, що визнається результатом хронічного стресу на робочому місці, який не був успішно подоланий. Характеризується трьома ознаками: відчуття мотиваційного або фізичного виснаження; наростаюче психічне дистанціювання від професійних обов'язків або почуття негативізму або цинізму до професійних обов'язків; зниження працездатності.

Таблиця 1

Модель реорієнтації емоційного досвіду практичного психолога

№	Назва блоку	Мета, зміст
1.	Діагностичний	Вводна частина. Діагностика емоційних станів. Опросник емоційного вигорання МВІ К. Маслач і С. Джексон.
2.	Інформаційний	Розширення уявлень про синдром емоційного вигорання. Дискусії на тему: «Приборкання гніву»; «Психологічні бар'єри в комунікації»; «Депресія – як поворотний момент вибору»; «Чи можливо перемогти депресію без ліків?»; «Вихід зі стресу», «Особистісна криза та ресурси її подолання», «Психолог: емоційні ризики та сенси професійної діяльності».
3.	Проблемно-аналітичний	Оприявлення обмежень та потенціалу індивідуального стилю переживання, емоційного реагування, сприйняття себе та ставлення до інших засобами рольової гри. Аналіз і перебудова емоційного досвіду. Пошуки нових сенсів. Навчання прийомам та методам опанування власним емоційним станом.
4.	Реорієнтаційний	Метафоричний простір як ресурс нового, у т.ч. емоційного, досвіду учасників.

Узагальнюючи сучасні теоретико-прикладні дослідження [1-3] можна відзначити такі наслідки емоційного вигорання: емоційна перенасиченість, спустошеність; розчарування в професійній діяльності, зниження якості роботи і комунікацій; відчуття провини та незатребуваності; уникнення відповідальності і вирішення проблем, спроби виправдати себе; негативне ставлення до себе у контексті професійної діяльності; психологічна

нестійкість особистості; психосоматичні розлади; дезінтеграція особистості, а саме, руйнування ієрархії життєвих сенсів, цінностей, мотивів, цілей. До чинників ризику виникнення емоційного вигорання у професійній діяльності психологів можна віднести емоційну насиченість контактів з іншими людьми, високу ступінь невизначеності змісту та результатів діяльності, високий рівень відповідальності.

Технологія корегування негативного емоційного досвіду та профілактики професійного емоційного виснаження передбачає певні етапи психолого-педагогічної роботи, серед яких: діагностичний, інформаційний, проблемно-аналітичний, реорієнтаційний. Зміст цих етапів наведено у розробленій нами моделі реорієнтації емоційного досвіду практичного психолога (табл.1).

Таким чином, запропонована модель реорієнтації емоційного досвіду практичного психолога передбачає підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності в сфері збереження психологічного і фізичного здоров'я, профілактику синдрому емоційного вигорання в умовах неперервного процесу самонавчання та продовження професійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Назарук Н. В. Влияние «выгорания» на выбор стратегий совладающего поведения у учителей: сб. науч. тр. Института психологии имени Г. С. Костюка АПН Украины / Под ред. С. Д. Максименко. – Киев: Миллениум, 2005. Т. 7. Вып. 4. С. 270–279.
2. Caroli M.E., Sagone E. Professional Self representation and risk of burnout in school teachers // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. N 46. P. 5509–5515.
3. Glenn R. Prevention of burnout // *Adv. Psychiatr. Treat.* 1997. Vol. 3. P. 282–289.

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Хазарінова Т. В. (*Одеса, Україна*)

ТЮТОРИНГ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З СІМ'ЯМИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

У тезах обгрунтовано сутність та мету тьюторської діяльності, її функціональну значущість в соціальній роботі з сім'ями в період пандемії.

Khazarinova T. (*Odessa, Ukraine*)

TUTORING IN SOCIAL WORK WITH FAMILIES DURING A PANDEMIC

The theses substantiate the essence and purpose of tutoring, its functional significance in social work with families during the pandemic.

В 2020 році Україна та весь світ опинилися в нових реаліях. Карантин вніс свої корективи в усі сфери життя. Батьки, діти та вчителі зіткнулися з новими умовами навчання. Ми виявилися не готовими до того, що щось в нашому житті буде розвиватися не так як ми звикли. Найбільш актуальним питанням стало створення нової системи освіти. В умовах дистанційного навчання велике навантаження лягло на батьків, які взяли на себе роль наставників – кураторів навчального процесу, але не всі батьки мають змогу допомогти своїм дітям в освоєнні пройденого матеріалу.

Раціональне реформування системи освіти в Україні потребує вивчення педагогічної практики інших країн. Явище тьюторства не є новітнім, бо тьюторський супровід як елемент освітньої системи з'явився ще у перших британських університетах у XII-XIVст. Проте саме зараз вища школа України потребує впровадження новітньої форми цього явища на національному підґрунті.

Останнім часом в системі освіти України все частіше використовується поняття тьюторингу. Основним завданням тьюторингу є сприйняття кожної дитини як унікальної особистості, яка потребує розкриття свого потенціалу, що можливо при індивідуальній підтримці на кожному етапі розвитку.

Тож хто такий тьютор? Слово має латинське походження «tutorem», що означає «репетитор». Задача тьютора полягає в організації навчального процесу максимально комфортного для всіх сторін: дітей, вчителів та батьків.

Тьютор – це фахівець, який здійснює індивідуальний системний супровід дитини, допомагає їй виявити та реалізувати свій потенціал, спонукає до постійного саморозвитку, підтримує та спрямовує.

Тьюторинг – це метод індивідуальної турботи про підопічного, що базується на взаєминах «майстер-учень», та завдяки інтегрованому підходу до розвитку людини має на меті повну реалізацію її потенціалу.

А що ж таке тьюторський супровід? Т. М. Ковальова зазначає, що це – педагогічна діяльність щодо індивідуалізації освіти, спрямована на виявлення і розвиток освітніх мотивів та інтересів учня, пошук освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, на роботу з освітнім замовленням родини, формування навчальної та освітньої рефлексії учня. У праці «Професія «тьютор»» вона додає: «Надаючи тьюторанту (тобто тому, кого супроводжує тьютор) допомогу і підтримку у виборі траєкторії розвитку, індивідуального освітнього шляху, тьютор не нав'язує йому своєї думки, а допомагає самостійно визначити орієнтири. Вибір свого шляху становлення – право і обов'язок кожної особистості, але на життєвих перехрестях, при появі втоми, при складних підйомах і спусках людина потребує допомоги і підтримки. Важливо, щоб поруч опинився кваліфікований, компетентний фахівець – тьютор. Саме в такому контексті трактується тьюторський супровід»

Тьюторська діяльність – це психолого-педагогічний і соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в закладі освіти, який повинен бути, по-перше, комплексним, а по-друге, мати корекційно-розвивальну спрямованість. Усі заняття, на думку Г. Косаревої, повинні проводитися за програмами, спеціально скоригованими для кожної дитини з урахуванням її інтелектуальних, фізичних і психологічних можливостей.

Таким чином, головна мета тьюторства – допомогти дитині самостійно знайти й опанувати необхідні знання, довірити їй пульт управління не лише своїм навчанням, а й своїм життям. Якщо поруч із дитиною вчасно опиниться кваліфікований фахівець-тьютор, який проявлятиме до неї цікавість як до особистості, це допоможе їй зекономити такий важливий у житті час і визначитися зі сферою інтересів.

Нагальність упровадження тьюторства в українських закладах освіти зумовлена, зокрема, збільшенням обсягів усіх видів самостійної роботи учнів у зв'язку з карантинном та дистанційним навчанням, що трансформує процес освіти в самоосвіту. Особистісна спрямованість самостійної роботи означає якнайповніше врахування інтересів, можливостей і прагнень дитини. На тьютора в цих умовах покладаються передусім дві головні ролі – коуча (тренера, інструктора) і колеги, що іноді перетинаються.

Ключовим методом при цьому, як правило, виступає постановка проблемно пошукових завдань, що спонукає до пошуку істини, а засобами – самостійне вивчення джерел. Тьютору належить досягти раціонального й доцільного поєднання в освітньому процесі загального й індивідуального. Тьютор – професія, яка визріває у школі як методичний супровід створення індивідуальних освітніх програм, індивідуальне та групове навчання-консультування. У взаємодії викладач-учень викладачем-тьютором забезпечується своєчасна навігація можливих шляхів, допомога і підтримка

(за потреби) у реалізації індивідуальної освітньої траєкторії і програми.

Метою тьюторського супроводу є розкриття освітнього потенціалу й задоволення потреб суб'єкта у саморозвитку, самоактуалізації через освітню діяльність.

Підводячи підсумок, слід ще раз відзначити, що технологія тьюторської діяльності є галуззю творчого підходу тьютора до організації та здійснення професійної діяльності в окремо вибраному напрямку, що в своїй основі містить кращі традиції традиційної педагогічної теорії і практики, які доповнюються прогресивними інноваційними здобутками в галузі педагогіки, психології та інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ковалева Т. М. Профессия «тьютор» / [Т. М. Ковалева, Е. И. Кобыща, С. Ю. Попова (Смолик) и др.] ; под ред. С. Ю. Поповой (Смолик). – Москва, 2012. – 246 с.].

2. Як учителю стати тьютором і чому це важливо? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvitanova.com.ua/posts/651-yak-uchyteliu-statytututorom-i-chomu-tse-vazhlyvo>. – Назва з екрана.

Коломієць О. Г., Демиденко Т. М. (Черкаси, Україна)

ІМІДЖ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У тезах обґрунтовано необхідність формування позитивного іміджу соціальних підприємств, які беруть участь у вирішенні соціальних проблем та формують активну громадську позицію населення.

Kolomiets O., Demydenko T. (Cherkasy, Ukraine)

IMAGE AS A COMPONENT OF SOCIAL ENTERPRISE EFFICIENCY

The theses substantiate the need to form a positive image of social enterprises that participate in solving social problems and form an active public position of the population.

На допомогу соціальній сфері у вирішенні соціальних проблем приходять новий вид бізнесу – соціальне підприємництво, який бере на себе частину соціальної роботи: надає певні соціальні послуги, підтримує незахищені категорії населення, сприяє їх працевлаштуванню, інтеграції та адаптації [1].

Соціальне підприємництво розглядається як інноваційний інструмент соціальних перетворень в державі. Воно виникає на межі діяльності влади, бізнесу та некомерційних організацій і структур. Зростає кількість соціальних підприємств в Україні. Проте дослідники відзначають початкову стадію розвитку соціального підприємництва в Україні. Окремі теоретики та практики ототожнюють поняття соціальної відповідальності бізнесу та

соціального підприємництва. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема позиціонування та вирізнення соціальних підприємств серед конкурентів, формування їх позитивного іміджу для успішного просування на ринку та забезпечення їх конкурентоспроможності.

Соціальне підприємництво аналізується у роботах багатьох зарубіжних авторів: С. Алворда, Г. Діса, Дж. Мейра та ін. У вітчизняній науковій літературі досліджуються витoki становлення соціального підприємництва у світі та в Україні, тенденції його розвитку в Україні (І. П. Босак), аналізуються: специфічні риси, відмінності від комерційного підприємництва, урядових ініціатив, громадських рухів (В. В. Смаль, В. О. Кокоть); його базові моделі та функціонування національних моделей (В. Удодова, В. Шаповал); шляхи активізації розвитку соціального підприємництва (О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, Ж. Л. Крисько, М. Наумова), проблеми державного регулювання соціального підприємництва (О. Б. Кіреєва).

Особливості формування іміджу підприємства досліджують О. В. Вакун, Н. В. Замятіна, Г. Г. Почепцов, С. М. Синиця, Т. П. Фурса та ін.

Проте недостатньо дослідженими залишаються питання цілеспрямованого створення позитивного іміджу соціального підприємства та розробки інструментів його підтримки та розвитку.

Інтерес до соціального підприємництва в Україні сьогодні пов'язаний з реформою децентралізації влади та розвитком об'єднаних територіальних громад. Недостатньо сформований імідж знижує обізнаність громадськості стосовно діяльності соціальних підприємств, що впливає на їх прибутковість.

Так як іміджмейкери використовують найчастіше непрямі методи впливу на аудиторію, то імідж соціального підприємства має акцентувати увагу на місії соціального підприємства, що сприятиме підвищенню мотивації придбання товарів та послуг споживачами. При цьому останні відчуватимуть себе активним учасниками соціальних змін, долучатимуться до підтримки клієнтів соціальної роботи.

Для формування іміджу соціального підприємства необхідно визначити його елементи. Н. В. Замятіна [2] виділяє такі елементи іміджу підприємства: корпоративна культура, імідж керівника, імідж персоналу, імідж товару, фірмовий стиль, соціальний імідж, ділова репутація, екологічна відповідальність, внутрішній імідж, зовнішній імідж, які необхідно формувати при створенні іміджу соціального підприємства.

Визначальне значення для створення та підтримання внутрішнього та зовнішнього іміджів соціального підприємства має його місія. Усвідомлення його працівниками шляхів розподілу прибутків впливає на зміцнення внутрішнього іміджу. Зовнішній імідж, популярність та репутація соціального підприємства серед клієнтів зростає завдяки їх поінформованості про використання значної частини прибутків на досягнення соціальних та екологічних цілей.

З метою розширення комунікацій з громадськістю у сучасних умовах соціальні підприємства мають дбати про віртуальне представництво власної

організації у мережі Інтернет на різних платформах: сайтах, соціальних мережах, блогах, тобто створювати віртуальний імідж соціального підприємства. Просування та оптимізація сайтів соціальних підприємств дозволить підвищити поінформованість про них (види діяльності, товари та послуги, знижки, контакти), розширить базу потенційних клієнтів, а отже створить умови для успішної, стабільної роботи на ринку.

Збільшення кількості соціальних підприємств мінімізує навантаження на державу щодо вирішення соціальних проблем, що в свою чергу посилює солідарність громадян України та сприяє консолідації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Коломієць О. Г. Соціальне підприємництво як інноваційна форма соціальної роботи. «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології»: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції з соціальної роботи. С. 52–54. URL: http://www.psy.univ.kiev.ua/images/conference/2020/tezy_knu_03_2020_ed1.pdf

2. Замятіна Н. В. Формування позитивного іміджу як фактор забезпечення конкурентоспроможності туристичного підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. Чернівці, 2017. Вип. 4. С. 99–108.

Вакуленко С. М., Яковенко Т. В. (Харків, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ У ПРАКТИЧНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У тезах обґрунтовано необхідність використання методу представництва інтересів у вітчизняній практиці соціальної роботи. Наголошується, що даний метод насамперед може використовуватися волонтерами, громадськими організаціями стосовно клієнтів, що перебувають на утриманні в системі державних закладів.

Vakulenko S., Yakovenko T. (Kharkiv, Ukraine)

ADVOCACY METHOD USAGE IN PRACTICAL SOCIAL WORK

The paper substantiates the need to use the advocacy method in social work practice in Ukraine. It is emphasized this method can be used primarily by volunteers and NGOs for clients who are dependent on the system of public institutions.

Соціальна робота в Україні пройшла етап власного ствердження як професійної діяльності, сьогодні має місце продовження процесу її професіоналізації. З точки зору неовеберіанського підходу, який поділяється авторами, професіоналізацію можна розглядати як підвищення статусу через соціальне закриття, під час якого формується професіоналізм, необхідний групі фахівців для легітимізації власної виключності в рамках певного

сектору послуг [1, с. 62]. Не можна також не погодитися з Т. Семигіною, що соціальна робота за своєю сутністю є гнучкою професією, отже репертуар її форм, методів і технологій постійно оновлюється [2, с. 119]. Наразі постає питання про пошук ефективних форм і методів для вітчизняної практики соціальної роботи. Одним з найбільш перспективних методів соціальної роботи, розвитку яких потрібно сприяти, є, на наш погляд, метод представництва інтересів.

Представництво інтересів можна визначити як процес захисту прав, реалізації інтересів індивідів, груп людей уповноваженими особами з метою отримання ними доступу до послуг установ, на які вони мають право, але не можуть отримати; взаємодію від імені клієнта з юридичними та фізичними особами [3, с. 164].

В Державному стандарті соціальної послуги представництва інтересів визначено, що соціальна послуга представництва інтересів – це комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують допомоги протягом терміну/часу, необхідного для подолання таких обставин.

За кордоном представництво інтересів як метод соціальної роботи застосовується достатньо давно, ще з 1960-х рр. Його засновником вважається Ч. Гроссер, американський фахівець із соціальної роботи за місцем проживання. Загалом, якщо звернутися до закордонного досвіду, слід зазначити, що представництво інтересів традиційно використовується в рамках такої технології соціальної роботи, як ведення випадку. Ведення випадку спрямоване на вирішення психологічних, міжособистісних, соціальних та інших проблем клієнта шляхом встановлення безпосередньої взаємодії між соціальним працівником, клієнтом і соціальним оточенням останнього. Вона зорієнтована на комплексний, міждисциплінарний підхід у наданні соціальних послуг. Тому соціальному працівникові в даному разі випадає виконувати цілу низку ролей, що передбачають набір відповідних функцій, а саме: 1) адвокація (представництво інтересів клієнта); 2) фасилітація (допомога в різних видах діяльності); 3) побудова чи використання мереж (систем підтримки); 4) організація допомоги.

Можна звернути також увагу на досвід функціонування Національного товариства попередження жорстокого ставлення до дітей, яке є найстарішою недержавною організацією Великобританії. Серед безлічі напрямів роботи цієї організації можна виокремити ті, які безпосередньо стосуються представництва інтересів: поширення застосування системи адвокації; лобіювання та проведення кампаній з реформування законодавства.

На сьогодні існує велика кількість різновидів представництва інтересів як на індивідуальному, так і на колективному рівні. На наш погляд, всі вони повинні отримати розвиток, оскільки існує безліч проблем, що потребують свого вирішення. Всі різновиди діяльності з представництва інтересів можна умовно поділити на дві великі групи: 1) індивідуальне (безпосереднє) представництво, спрямоване на забезпечення прав конкретного клієнта

(індивіда, сім'ї) та колективне (опосередковане) представництво, що передбачає захист прав певної соціально вразливої групи.

Видається, що у вітчизняних реаліях однією з найбільш затребуваних форм представництва інтересів може виступати їх представництво незалежними працівниками або організаціями (волонтери, громадські організації) стосовно клієнтів, які перебувають на утриманні в системі держаних закладів, таких як: будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів, геріатричні пансіонати, психоневрологічні інтернати, інтернатні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Не є таємницею, що, на жаль, клієнти таких закладів майже повною мірою залежать від їхньої адміністрації та персоналу, час від часу в медіа з'являється інформація про подекуди нелюдські умови утримання та перебування в них. Україна успадкувала систему таких закладів з радянських часів разом з усіма її вадами й до сьогодні вона, на жаль, майже не піддавалася реформуванню. Мета подібного незалежного представництва інтересів – дотримання прав клієнтів відповідно до законодавства про права людини й Конвенції ООН про права дитини. Інструментом досягнення мети може стати забезпечення прозорості й відкритості стану клієнтів, здійснення громадського контролю.

В процесі вирішення проблем на значний ресурс можуть перетворитися групи самодопомоги. Клієнтів необхідно заохочувати до надання взаємної допомоги одне одному за підтримки досвідчених фахівців. Обговорення такої співпраці, а також власного досвіду в тій чи іншій ситуації, взаємна підтримка клієнтів – усе це має терапевтичну функцію та сприяє зменшенню навантаження на соціальних працівників, пов'язаного з наданням послуг.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Романов П. В., Ярская-Смирнова Е. Р. Социальная работа в современной России: анализ статуса профессиональной группы. *Социологические исследования*. 2014. № 10. С. 60–69.

2. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. *Інтернет – Освіта – Наука* : зб. праць X Міжнар. наук.-практ. конф., 11–14 жовтня 2016 р. Вінниця : ВНТУ, 2016. С. 119–121.

3. Семигіна Т. В. Представництво інтересів. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / за заг. ред. проф. І. Д. Зеревої. Київ-Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

Мосаєв Ю. В. (Запоріжжя, Україна)

АГРОТЕРАПІЯ ЯК РІЗНОВИД ЕКОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах актуалізується проблема диференціації екологічних технологій соціальної роботи та формулюються основи використання агротерапії як самостійної технології екологічної соціальної роботи і особливості її застосування в рамках роботи з різними групами клієнтів.

Mosaev Y. (*Zaporizhzhya, Ukraine*)

AGROTHERAPY AS A KIND OF ECOLOGICAL TECHNOLOGIES OF SOCIAL WORK

The thesis actualizes the problem of differentiation of ecological technologies of social work and formulates the basics of using agrototherapy as an independent technology of ecological social work and the peculiarities of its application in working with different groups of clients.

Агротерапія є різновидом екологічних методик соціальної роботи, які є невід'ємною частиною екологічного спрямування соціальної роботи. Екологічний напрямок соціальної роботи бере свій початок з екологічної моделі соціальної роботи, яка була поширеною в США на початку другої половини ХХ століття [1]. В рамках зазначеної концепції були розроблені головні принципи можливості функціонування структури соціальної роботи на основі екологічних засад. Зазначену концепцію прийнято відносити до соціологічних моделей соціальної роботи, тобто до такого типу моделей, які впливають на всі соціальні процеси або на окремі соціальні інститути. Так сталося, що зазначена модель не стала основною і відновилася лише на початку ХХІ століття.

На нашу думку до екологічних технологій соціальної роботи прийнято відносити: анімалотерапію, гарденотерапію, агротерапію та інші споріднені види терапій, які базуються на використанні терапевтичних ефектів від взаємодії людини з тваринами та рослинами в рамках соціальної фізичної реабілітації різних категорій клієнтів соціальних служб. Сьогодні існує можливість їх поєднати в єдиний комплекс «natural therapy», що буде поєднувати всі зазначені екологічні технології соціальної роботи. Подібне поєднання екологічних технологій соціальної роботи є доцільним та ефективним здебільшого в умовах великих реабілітаційних парків або комплексів. Прикладом такого комплексу є реабілітаційний парк «Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії, що знаходиться в заповідній зоні острова Хортиця [2]. В той же час існують і інші форми застосування екологічних методик в соціальній роботі, зокрема в рамках невеликих локацій.

Найбільш поширеною формою екологічної соціальної роботи є анімалотерапія, де відбувається соціальна реабілітація за допомоги занять з тваринами. З іншого боку можна відмітити прогрес гарденотерапії, яка набуває поширення. Вона має суттєві перспективи, але відсутність належної кількості гарденотерапевтичних локацій та методичного забезпечення поки є завадою для її подальшого розвитку в Україні [3].

Однією з вад гарденотерапії є її зосередженість на роботу з деревами та кущами і використання в якості матеріалів агророслин є обмеженим. Це пов'язано з тим, що проводити заняття в теплиці з квітами та декоративними рослинами в парках та лісопаркових зонах, де заняття мають високий

естетичний компонент, що підвищує рівень зацікавленості в заняттях як дітей так і дорослих, які потребують соціальної реабілітації. В той же час в рамках гарденотерапії існує окремий розділ, що присвячений саме використанню саме сільськогосподарських рослин, але на сьогодні він майже не розвинений. Тому пропонуємо виокремити його в окремий розділ «natural therapy».

Агротерапія базується на агротерапевтичних ефектах від вирощування та догляду за сільськогосподарськими рослинами. Локаціями для агротерапії можуть служити тепличні комплекси, поля зі спеціалізацією до вирощування зерна, городини та інших аграрних культур, присадибні ділянки, тощо.

Агротерапія може використовуватися в рамках роботи з людьми похилого віку, які живуть у великих містах, але виховані в умовах селищ та маленьких містечок. Проживаючи у великих місцях ці люди страждають від вікової депресії та відсутності спілкування. Спільна робота зі своїми однолітками під керівництвом терапевта або соціального працівника може суттєво допомогти людям похилого віку в їх соціальній та фізичній реабілітації. Крім цієї групи клієнтів агротерапія може застосовуватися і в роботі з іншими групами клієнтів, такими як дітьми з інвалідністю, психічними розладами, учасниками АТО, тощо.

Агротерапія має певні переваги перед іншими екологічними методиками соціальної роботи. Наприклад, застосування аеротерапії не вимагає додаткових спеціалізованих локацій, а для проведення занять можна використовувати будь-яку присадибну ділянку чи теплицю. Тобто більшість локацій для агротерапії мають подвійне призначення.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ніколаєва В. І. Специфіка соціологічних моделей соціальної роботи. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ*. 2009. Том X. Серія «Соціологія». Вип. 140. С. 300–305.
2. Мосаєв Ю. В., Дерев'яно Н. П., Григоренко О. С. Методичний посібник з питань впровадження гарденотерапії в Україні. Запоріжжя, ГО «НАМ НЕБАЙДУЖЕ». 2020. 40 с.
3. Мосаєв Ю. В., Чорна Т. О., Чугунов В. О. Соціальна інклюзія на засадах збалансованого розвитку. Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики: тези доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ. 20–21 листопада 2019 р.). Ч. 2. Київ: Університет «Україна», 2019. С. 248–250.

Тодорцева Ю. В., Павліченко А. О. (Одеса, Україна)

ПРОФІЛАКТИКА НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ СЕРЕД МОЛОДІ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДА ФОКУС ГРУПИ

У тезах було розкрито питання профілактики наркозалежності в молоді та її наслідків за допомогою метода фокус групи, а також наведено приклади профілактичних програм та значущість даної проблеми.

Todortseva Y., Pavlichenko A. (Odessa, Ukraine)

**PREVENTION OF DRUG ADDICTION AND ITS CONSEQUENCES
AMONG YOUNG PEOPLE USING THE FOCUS GROUP METHOD**

The abstracts revealed the issue of prevention of drug addiction in young people and its consequences using the focus group method, as well as examples of prevention programs and the importance of this problem.

Наркоманія – це не тільки тяжке захворювання, але й надзвичайно небезпечне соціальне явище, яке поширюється у всьому світі, в тому числі і в Україні. До вживання наркотиків залучаються переважно особи молодого віку. Зловживання наркотиками підриває здоров'я людини, викликає деградацію особи, втрату нею соціального статусу.

По мірі розвитку наркоманії все тяжкішими стають проступки. Починаючи з дрібних проступок, вони стають на шлях серйозніших, а потім й тяжких злочинів: крадіжок, грабежів, убивств. Як правильно зазначають дослідники О. О. Сердюк та Г. О. Марковська, наркоманія не лише руйнує здоров'я, веде до морального спустошення і розбещеності, а й є підґрунтям багатьох злочинів [2, с. 63]. Деградація особистості у наркоманів настає набагато швидше (у 10-20 разів), ніж у алкоголіків, і є однією з безпосередніх причин здійснення ними правопорушень. Наркоманія набагато тісніше пов'язана із злочинністю, ніж алкоголізм. Розвиток наркоманії та злочинність знаходяться у прямій залежності. Патологічна тяга до наркотичних речовин є стимулятором до корисливих вбивств, метою яких є заволодіння наркотиками або грішми для їх придбання [2, с. 64].

Зазвичай наркоманів часто використовують кримінальні структури. Потрапивши до рук досвідчених злочинців, наркомани стають знаряддям у їх руках. До речі, в деяких країнах законодавством передбачено притягнення до відповідальності за вживання наркотиків. Отже, хворий на наркоманію втрачає свою людську суть, а суспільство втрачає особистість і бере на себе витрати на утримання примітивного індивіда, інваліда, утриманця.

Профілактика наркотизму охоплює достатньо широке коло напрямків діяльності. Найпоширенішими на сьогодні і з досить тривалою історією є освітні профілактичні програми (антиалкогольні, антинаркотичні й антинікотинові). Основним місцем їхньої реалізації є школа (або інший навчальний заклад), тому й агентами освітньої профілактики є вчителі, шкільні психологи, самі учні та їхні батьки, які також залучені у процес навчання своїх дітей.

Учені виділяють дві основні моделі навчальних програм первинної профілактики: програма досягнення соціально-психологічної компетентності (основна мета – виробити навички ефективного спілкування) і програма навчання життєвих навичок (основна мета – виробити навички відповідального прийняття рішень).

Ці моделі у різноманітних культурних умовах і країнах набувають різних форм, однак вони мають подібні задачі: розвиток соціальної та особистісної компетентності; вироблення навичок самозахисту; попередження виникнення проблем [1, с. 145].

Звичайно, профілактика вживання дітьми і молоддю психоактивних речовин має стати пріоритетним напрямом соціальної політики держави, потужним превентивним фактором попередження та подолання негативних проявів у поведінці неповнолітніх.

Одним із найпоширеніших якісних методів збору інформації, зокрема вивчення громадської думки, є фокусгрупові дослідження. Термін «фокус-група» є скороченням від поняття «сфокусоване інтерв'ю», запропонованого Р. Мертоном, М. Фіске і П. Кендаллом у 1946 р. Зокрема, на думку Т. Грінбаума, дослідження за допомогою методу фокус-груп включає чотири загальні елементи: залучення певної кількості респондентів, зібраних в одному місці; взаємодія учасників; обговорення певних проблем здійснюється модератором, який діє відповідно до цілей та завдань дослідження; при проведенні фокус-груп використовується сценарій. Якщо у кількісному дослідженні при зборі інформації застосовується закінчений, формалізований, структурований інструментарій, то путівник зазвичай має форму щодо незавершеного керівництва. Його основне призначення – фокусування проблеми, настроювання на певну тему. Одночасно він повинен давати можливість спонтанних висловлювань учасників, забезпечувати групову динаміку дискусії [3, с. 3].

Ще однією особливістю є те, що за своїм призначенням цей тип досліджень відрізняється від інших групових методів, наприклад, від «мозкового штурму». Останні формуються з експертів і орієнтовані на вироблення рекомендацій та узгоджених рішень. Фокус-групи призначені для іншого: виявлення спектру думок з досліджуваної проблеми, пошук пояснення поведінки людей у тих чи інших сферах. Ефективність фокус-груп визначається тим, що більшість людей відчуває себе комфортно, якщо залучені в дискусію як частина групи. При правильному здійсненні методу з'являються кращі можливості для отримання поглибленої інформації, ніж при індивідуальних інтерв'ю. Наприклад, метод фокус групи застосовувався нами у Центрі соціальних служб одеської міської ради у процесі проведення проблемної лекції з соціальними працівниками центру щодо профілактики наркозалежності в молоді та її наслідків.

З метою профілактики наркозалежності та попередження незаконного вживання наркотиків необхідно сприяти пропагуванню серед молоді, особливо серед підлітків, гармонійного та повноцінного способу життя, та створенню умов для його реалізації, формуванню неприйняття дітьми і підлітками вживання психоактивних речовин; запроваджувати у середніх та вищих навчальних закладах спеціальні навчальні програми (уроки, лекції, курси) для якомога ширшого інформування підлітків та молоді про наслідки немедичного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин для життя і здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Грибан В. Г. Валеологія : навч. пос. / В. Г. Грибан. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.
 2. Сердюк О. О. Взаємозв'язок споживання наркотиків і злочинності: дослідження серед ув'язнених, що утримуються в установах виконання покарань Харківського регіону / О. О. Сердюк, Г. О. Марковська // Девіантна поведінка : соціологічний, психологічний, юридичний аспекти : матеріали круглого столу. – Харків, 2008. – С. 63–68.
 3. Методика проведення фокус-груп: Методичні рекомендації для студентів спеціальності «журналістика» ВДПУ / Укл. С. А. Лапшин. – Вінниця: ВДПУ, 2016. – С. 3–4.
-

Кірсєва К. А., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ «СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД» ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО МАЮТЬ СТАТУС «УЧАСНИКИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ»

В тезах обумовлюється необхідність вдосконалення соціальної послуги «соціальний супровід» учасників антитерористичної операції. Запропоновано створення додатку/сайту для працевлаштування військовослужбовців як інструменту допомогти у прискоренні адаптації учасників антитерористичної операції та одного з варіантів вдосконалення досліджуваної соціальної послуги.

Kirievka K., Semenkova A. (Odessa, Ukraine)

IMPROVING SOCIAL SERVICE «SOCIAL SUPPORT» FOR SERVICEMEN WITH THE STATUS OF «PARTICIPANTS IN THE ANTI-TERRORIST OPERATION»

The theses stipulate the need to improve the social service «social support» of participants in the anti-terrorist operation. It is proposed to create an application/site for the employment of servicemen as a tool to help accelerate the adaptation of participants in the anti-terrorist operation and one of the options for improving the studied social service.

Складні воєнно-політичні та соціально-економічні умови на сході України обумовлюють актуалізацію проблеми соціально-психологічної реабілітації та соціального супроводу військовослужбовців, які мають статус «Учасник антитерористичної операції». Адже, після повернення із зони виконання військових завдань, військовослужбовці зіштовхуються з чисельними соціально-психологічними проблемами, які суттєво ускладнюють процес адаптації до мирного життя та в різній мірі потребують реабілітаційної психологічної допомоги та соціального супроводу бійців. З

огляду на динаміку процесу, вкрай актуальним є дослідження даної проблеми та пошук шляхів вдосконалення соціального супроводу військовослужбовців.

Учасник антитерористичної операції – особа, яка брала безпосередню участь в антитерористичній операції з 2014 року і по сьогоднішній день, та якій встановлено один з таких статусів: учасник бойових дій (відповідно до пунктів 19 і 20 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон); інвалід війни (відповідно до пунктів 11-14 частини другої статті 7 Закону; учасник війни (відповідно до пункту 13 статті 9 Закону) [1].

Допомога бійцям АТО, які починають «нове цивільне життя», повинна сприяти успішній адаптації військовослужбовця до цих нових умов. Соціальна послуга «соціальний супровід» найбільш точно відображає процес і результати діяльності соціального працівника та психолога при наданні допомоги в процесі соціально-психологічної адаптації. Оскільки життя військовослужбовців після строку служби змінюється кардинально, потрібно розуміти, що для такої людини навіть знайти роботу викликає не аби які труднощі. Також з труднощами соціальними та психологічними стикаються і сім'ї учасників антитерористичної операції. Допомога у подальшій «побудові» життя потрібна як учасникам антитерористичної операції, так і їх сім'ям.

На сьогоднішній день центри зайнятості мають велику завантаженість у процесі працевлаштування військовослужбовців, оскільки далеко не всі роботодавці погоджуються брати на роботу людину, яка має певні проблеми з адаптацією до цивільного життя. Однією з головних перешкод у налагодженні повноцінного цивільного життя учасників антитерористичної операції є певні психологічні проблеми у багатьох із них, що створює своєрідну неподолану «стіну» між цивільним життям та військовослужбовцем.

Для того щоб полегшити роботу центрів зайнятості та допомогти у прискоренні адаптації учасника АТО нами було запропоновано створення додатку/сайту для працевлаштування бійців. Даний додаток розрахований на тих бійців, які у центрах зайнятості пройшли безкоштовну перекваліфікацію на іншу спеціальність та для тих роботодавців, які готові слідувати Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», зокрема, статті 12 [2] цього закону, яка передбачає першочергове прийняття на роботу людини, яка має статус «Учасника антитерористичної операції». Цей додаток є двостороннім, тобто військовослужбовці повинні за допомогою певних документів при реєстрації підтвердити свій статус, а роботодавці будуть проходити перевірку через службу безпеки на гарантію та якість своєї роботи. Дана розробка спрямована на те, щоб обидві сторони були впевнені у своєму положенні. Розробка та деталізація додатку більш повно представлена у соціальному проекті: «Створення сайту/додатку для пошуку роботи військовим, які перебували у зоні АТО, та здобули нову професію у адміністративних закладах». Таким чином, за допомогою

запропонованого мобільного додатку/сайту можна поліпшити роботу соціальних працівників у центрі зайнятості та прискорити адаптацію бійців.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції», 2020 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-п/ed20200515#Text>

2. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», 2020 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

Нікітіна В. В. (*Старобільськ, Україна*)

ВПЛИВ СТРУКТУРНИХ ДИСБАЛАНСІВ У СКЛАДІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ З НИМИ

У тезах розглянуто особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в сучасній Україні, що зумовлені гендерним, віковим і соціально-економічними дисбалансами в їхній структурі.

Nikitina V. (*Starobilsk, Ukraine*)

THE INFLUENCE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS' STRUCTURE DISBALANCES ON SOCIAL WORK WITH THEM

The thesis deals with peculiarities of social work with internally displaced persons in modern Ukraine, which are determined by gender, age and social-economic disbalances in their structure.

У сучасній Україні внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) стали однією з основних груп клієнтів соціальних служб. На соціальну роботу з ВПО впливають багато чинників, аналіз яких є необхідним для удосконалення діяльності фахівців соціальних служб. Розгляд впливу на соціальну роботу соціально-структурної специфіки ВПО є метою наукових тез.

ВПО є внутрішньо соціально неоднорідною групою, представники якої мають не лише подібні, а і різні потреби і соціальні інтереси. У складі ВПО можна виокремити соціально-структурні дисбаланси порівняно зі складом населення України м, які впливають на здійснення соціальної роботи із ними.

Гендерний дисбаланс у структурі ВПО виявляється у тому, що жінок серед ВПО налічується 58% в той час, як в Україні їхня частка становить 53,6% [враховано за:1, с. 7, 12]. У перші роки масової вимушеної міграції частка жінок-ВПО була ще більшою. Жінки з числа ВПО, як правило, частіше за чоловіків звертаються по допомогу у соціальні служби не лише через їхню чисельність, а і внаслідок психічних особливостей, більшого

потерпання від соціальної нерівності й підвищеної відповідальності за долю дітей.

Переважання соціальної роботи з жінками-ВПО потребує від фахівців виявлення високого рівня емпатії, підвищеного ступеня стресостійкості, врахування гендерних стереотипів на ринку праці та врахування більш високого рівня загроз домашнього насильства щодо жінок. Важливо також надавати психологічні послуги жінкам, які вимушено опинилися членами дистантних сімей через те, що їхні чоловіки за різними причинами залишилися на непідконтрольній території. Ще складнішою з морально-психологічної точки зору є ситуація у жінок, які, виїхавши на підконтрольну територію за переміщенням підприємством або у пошуку роботи, залишили на непідконтрольній території з родичами неповнолітніх дітей, адже боялися, що не зможуть приділити їм достатньої уваги виховного характеру.

Віковий дисбаланс у складі ВПО полягає у тому, що серед зареєстрованих ВПО станом на лютий 2019 р. 51% склали пенсіонери і 14% – діти [2, с. 1], а у структурі населення станом на 01.01.2020 р. діти до 18 років становили 18% , особи 60 років і старші – 23,9% [вираховано за: 1, с. 8, 9]. Причому серед мешканців місць компактного проживання в Україні, де оселяються представники найбільш вразливих верств населення з числа ВПО, діти і особи похилого віку складають більше половини (52,7%) [вираховано за: 3].

Особливістю вікового дисбалансу є те, що велика частина осіб пенсійного віку не перебувають постійно на підконтрольній території через неможливість оплати оренди житла, а отже, і соціальна робота із ними не може мати систематичного характеру або можливості її зводяться до нуля. У цих умовах загострюється потреба у соціальній роботі юридичного, психологічного, гуманітарно-економічного спрямування поблизу КПВВ. У роботі з дітьми велике навантаження припадає на соціальних педагогів і психологів закладів освіти різного освітнього рівня. Фахівці служб у справах дітей і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді мають приділяти увагу проведенню заходів щодо подолання психотравматичного синдрому у дітей та молоді та забезпечення їхнього різнобічного розвитку, враховуючи вікові потреби.

Соціально-економічні дисбаланси у структурі групи ВПО мають матеріальний і професійно-статусний виміри, які пов'язані між собою. Дисбаланси у матеріальному становищі ВПО виявляються в тому, що значна частина ВПО, які до переміщення мали високі і середні доходи, перемістилися на нижчі рівні матеріального забезпечення. Неоднаковий рівень доходів ВПО визначає об'єм і ступінь розмаїття соціальних послуг, які їм надаються у соціальних службах, адже особи з високими доходами і статками середнього рівня в основному покладаються на власні ресурси у вирішенні життєвих проблем. Більше того, деякі з них навіть соромляться звертатися до соціальних служб, окрім отримання послуги з оформлення самого статусу ВПО. Особи з низьким рівнем доходів ще й досі потребують гуманітарної допомоги.

Внутрішнє вимушене масове переміщення веде у значній кількості випадків до зниження соціально-професійного статусу, що негативно впливає на зв'язки у первинних соціальних групах – родині, колі друзів. Проблемою збереження професійно-кваліфікаційного рівня ВПО є те, що більшість з них мають досить високий освітній і кваліфікаційний рівень відповідно до структури економіки регіонів, звідки вони виїхали, а попит на ринку праці є переважно на робочі вакансії в інших галузях. У цих умовах завданням соціальних працівників є мотивування ВПО до перенавчання й забезпечення такого перенавчання, зокрема, за участі міжнародних партнерів.

Таким чином, структурні дисбаланси у складі ВПО впливають на змістовне наповнення напрямів і обрання технологій соціальної роботи. Їхнє урахування є підґрунтям удосконалення системи підвищення кваліфікації фахівців у галузі соціальної роботи і змістової перебудови підготовки майбутніх соціальних працівників у системі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2020 року : статист. зб./ Держ. служба статистики Укр. К., 2020. 344 с.
2. Інформаційна довідка ООН «Залученість внутрішньо переміщених осіб» : лютий 2019 р. 5 с. URL: <http://un.org.ua/images/documents/4710>
3. Інформація щодо місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб у I кварталі 2020 року / МТОТ Укр. URL: <https://mtot.gov.ua/informacija-schodo-misc-kompaktnogo-projivannja-mkp-vnutrishno-peremischenih-osib>

Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

СУПЕРВІЗІЯ ЯК ФОРМА МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ, ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В тезах обґрунтована необхідність застосування супервізії як супроводу, професійного розвитку фахівців соціальної сфери, наставництва та підтримки на робочому місці.

Azarkina O. (Odessa, Ukraine)

SUPERVISION AS A FORM OF METHODOLOGICAL SUPPORT, PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF SOCIAL SPHERE SPECIALISTS

The theses substantiate the need to use supervision as support, professional development of social workers, mentoring and support in the workplace.

В Україні питання впровадження супервізії в соціальній роботі набуло особливої актуальності впродовж останніх кількох років. Супервізія є одним з ефективних шляхів підвищення якості соціальних послуг та професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

Статтею 1 Закону України «Про соціальні послуги» супервізія визначена як професійна підтримка працівників, які надають соціальні

послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки [3]. Супервізія – основний засіб, за допомогою якого визначений установою супервізор полегшує роботу персоналу індивідуально й колективно та забезпечує стандарти роботи. Поняття супервізії визначається через моделі аналізу і компетентного розв’язання ситуацій, що виникають у взаємодії з клієнтами (А. Браун, А. Боурн). Вагомим завданням супервізора є розвиток команди та правил групи. Розвиток усієї команди відбувається як безпосередньо через групову роботу, так і опосередковано, через індивідуальну роботу з кожним спеціалістом. Найважливіший аспект, який стосується загальної мети супервізії, полягає в забезпеченні якомога кращих послуг для клієнтів. Супервізія є процесом взаємодії, активним учасником якого є супервізований. Навіть найнедосвідченіший супервізований має розвивати та отримувати допомогу для розвитку своїх навичок та впевненості, бути активним та ініціативним у своєму підході до супервізії. Супервізію також можна розглянути як процес, у якому безперестанно виникає встановлення зв’язку між супервізором і супервізованим(и) у їх щоденній роботі. Мета супервізії – допомагати супервізованому(им) більш ефективно виконувати завдання. Регулярно організовані зустрічі супервізора і супервізованого(их) формують процес виконання завдання супервізії. Супервізований є активним учасником цього процесу взаємодії (А. Браун, А. Боурн). Супервізор має допомагати супервізованому чітко визначити мету, пріоритети роботи; бачити всі аспекти проблеми та власну роль в її розв’язанні; керувати власними почуттями щодо конкретних ситуацій; формувати позитивне ставлення до своєї роботи, брати на себе відповідальність за її результати. Важливими завданнями супервізора є також розвиток професійної автономії, незалежності супервізованого, стабілізація його думок і почуттів щодо професійної діяльності, формування моделі аналізу і компетентного розв’язання проблем у взаємодії з клієнтами. До основних функцій супервізора належать: підтримка персоналу (управління стресом і побоюваннями; роз’яснення питань; надання порад; зворотний зв’язок; розуміння особистих проблем, що перешкоджають роботі; створення атмосфери довіри; мотивування і наснаження; підтримка вмотивованих рішень); управління персоналом (адміністрування, розв’язання адміністративних проблем; планування та організація виконання; встановлення стандартів; моніторинг, оцінювання якості роботи; дотримання плану роботи; дисциплінування; виконання посадових інструкцій; ефективно та економне використання ресурсів); навчання персоналу (інструктування щодо політики і процедур організації; допомога в опануванні ефективною практикою моделювання роботи і проведення тренінгу; рекомендації літератури і навчальних курсів; підтримка професійного зростання; розвиток кар’єри; мобілізація ресурсів) [1]. Особливо важливою є роль супервізора в

період інтенсивних змін у команді, що на певний час відчутно дезорієнтує її. За такої ситуації для нових членів команди необхідне створення фізичного та психологічного простору, чим і займається супервізія. Якщо проблема стосується всієї команди (групи), наприклад давно сформована команда не приймає новачка, її потрібно розв'язувати не лише на індивідуальних підтримуючих супервізіях, а й на зібраннях команди та груповій супервізії. Для забезпечення проведення супервізії надавач соціальних послуг може залучати спеціалістів із практичним досвідом її проведення, досвідом практичної роботи у сфері надання соціальних послуг, консультативної роботи, які володіють необхідними знаннями, навичками, методиками роботи з різними категоріями сімей / осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Супервізію рекомендується проводити за заздалегідь складеним планом, в обумовлений час та визначати індивідуально за потребою для кожного працівника надавача соціальних послуг. Для досягнення максимального результату від проведеної супервізії рекомендується: пересвідчитися в тому, що працівник працює в найкращий спосіб; надати підтримку при обговоренні труднощів у роботі; навчити працівника новим підходам та методикам роботи. Супервізія може складатися з таких етапів: підготовчий етап, під час якого рекомендується визначити особу, з якою буде проводитися супервізія; попередньо ознайомитися із запитом щодо предмета супервізії; окреслити її мету та завдання; визначити повноваження супервізора; погодити принципи проведення супервізії; обрати вид супервізії згідно з її метою; сформулювати графік проведення супервізії і визначити тривалість однієї супервізійної сесії; підготувати місце проведення і забезпечити його необхідним обладнанням; погодити обов'язки, обговорити оплату праці (у разі необхідності), укласти угоду (у разі необхідності та у випадку зовнішньої супервізії); етап реалізації, під час якого рекомендується налагодити контакт із працівником, з'ясувати мету та очікування щодо супервізії, обговорити умови проведення супервізії, зокрема етичні норми, тривалість супервізії; визначити предмет супервізії, окреслити актуальні питання, обговорити варіанти вирішення спірної ситуації; заключний етап, під час якого рекомендується підсумувати результати супервізії, з'ясувати ступінь досягнення мети і виправдання очікувань; визначити предмет і час проведення супервізії.

Таким чином, позитивними результатами проведення супервізії для надавача соціальних послуг можуть бути: оптимізація навантаження працівників, визначення потреб у підвищенні кваліфікації працівників і створення відповідних умов для їх професійного розвитку; ефективний розподіл обов'язків, покращення організації процесу ведення випадку; орієнтація на дотримання державних стандартів у процесі надання соціальних послуг; попередження й ефективне розв'язання спірних ситуацій, розуміння працівником пріоритетів своєї роботи; усвідомлене дотримання етичних норм; попередження професійного вигорання; підвищення мотивації до професійного зростання.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Боурн А. В., Браун А. Г. Супервізор у соціальній роботі: супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах. – К: Пульсари, 2017. 382 с.
2. Будник А.П., Супервізія і кураторство в соціальних службах. – К. Гурт, 2018. 244 с.
3. Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>
4. Наказ Міністерства соціальної політики України № 414 від 12.06.2020 р. «Про затвердження методичних рекомендацій щодо супервізії працівників, які надають соціальні послуги». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN061876.html

Боделан М. В., Демиденко А. М. (Одеса, Україна)

ПОСЕРЕДНИЦТВО У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У тезах визначено посередництво у соціальній роботі як метод, технологія та професійна діяльність.

Bodelan M., Demydenko A. (Odessa, Ukraine)

MEDIATION IN SOCIAL WORK

The article is defined the mediation in social work as a method, technology and professional activity.

Відповідно до Наказу Міністерства соціальної політики України №1243/29373 від 12 вересня 2016 року «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)», посередництво визначається як метод розв'язання конфліктів або спорів. Головне – вирішення конфліктів або спорів відбувається за умови участі посередника/медіатора. Посередник або модератор є надавачем вищезазначеної соціальної послуги та визначається як посередник, який реалізує її заходи. Результат посередництва – спільна угода/домовленість між усіма учасниками спірних питань.

Надання соціальної послуги посередництва передбачає два етапи. Перший етап передбачає: встановлення зв'язків (контактів) з усіма учасниками спірних питань; проведення індивідуальних зустрічей з усіма учасниками спірних питань; аналіз посередником наданої інформації. Зауважимо, що на зазначеному етапі фахівець за потреби може отримувачу запропонувати звернутися до медіатора. Другий – здійснення медіації [4].

Для уточнення нами поняття «посередництво у соціальній роботі» необхідним є аналіз наукових досліджень.

На сьогодні, зазначене нами розглядається як альтернативний підхід у соціальній роботі щодо розв'язання конфліктів та перебуває у центрі уваги багатьох науковців. Зокрема для нашого дослідження найбільший інтерес представляють праці О. Верейкиної, Н. Гайдук, Д. Давидової, М. Лукашевич, Т. Семигіної та Є. Чапаєвої.

Так, дослідження О. Верейкиної та Д. Давидової дозволяють дійти висновку, що посередництво – це технологія. Вона містить у собі методики, техніки, приватні технології та прийоми. Головне, що вищезазначене повинно забезпечувати сприяння задля ефективного вирішення конфліктних ситуацій або проблем.

Науковицями визначена класифікація технологій для здійснення посередництва на прикладі з неповнолітніми:

1. Методики та техніки збору й обробки інформації. Вони націлені на аналіз фахівцем інформації про можливості клієнта, його мікрооточення та ресурси різної етіології (емоційний та соціальний комфорт, самореалізація в соціумі та ін.).

2. Методики та техніки соціальної інтервенції (втручання). Вони націлені на надання послуг які захищають права клієнта, вирішення їх міжособистісних проблем, профілактику девіації особистості тощо.

3. Методики та техніки соціального супроводу в важкій для клієнта життєвій ситуації [1].

Є. Чапаєвою посередництво визначено також як технологію, яка представлена сукупністю способів, методик та методів професійного впливу соціального працівника, націленого на усунення соціальних, адміністративних, управлінських морально-психологічних бар'єрів між різними суб'єктами та об'єктами допомоги [5].

Таблиця 1

Визначення змісту поняття «посередництво у соціальній роботі»

Посередництво	
як метод	соціально-психологічні та соціально-педагогічні прийоми (техніки), які використовуються фахівцем соціальної роботи задля вирішення конфліктних ситуацій клієнта/клієнтів шляхом спільної угоди/домовленості між усіма учасниками спірних питань
як технологія	система взаємозв'язаних між собою методів соціальної роботи, характерною рисою якої є безпосередня взаємодія з клієнтом/клієнтами через механізм соціально-психологічного та педагогічного впливу на його/їх поведінку/погляди задля вирішення конфліктних ситуацій шляхом спільної угоди/домовленості між усіма учасниками спірних питань
як професійна діяльність	готовність фахівця соціальної роботи успішно вирішувати конфліктні ситуації клієнта/клієнтів на всіх етапах посередництва через механізм соціально-психологічного та педагогічного впливу на всі сторони посередництва (сторони, які уклали договір про надання соціальної послуги на I етапі або угоду про здійснення медіації на II етапі)

М. Лукашевич та Т. Семигіна посередництво розглядають як цілеспрямовану професійну діяльність соціального працівника, яка здійснюється ним у різних її сферах. Вони зазначають, що: «сфера його діяльності охоплює державні заклади, громадські й приватні організації, різні центри і служби соціального забезпечення, лікарні, підприємства» [3].

Н. Гайдук досліджувала особливості підготовки посередників у галузі соціальної роботи в США і Канаді. Науковиця зазначає, що: «посередництво має незаперечні переваги у порівнянні з офіційним судовим процесом, його розцінюють як правоможний засіб розгляду багатьох соціальних і правових конфліктів у світовому досвіді» [2]. Звертаємо увагу, що Н. Гайдук розкриває зміст посередництва у поєднанні двох етапів, що висвітлено на сьогодні у Наказі «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)».

Аналіз наукових джерел дозволяє дійти висновку, що посередництво – це метод, технологія або професійна діяльність. Розкриємо зміст зазначеного в межах соціальної роботи та представимо у вигляді таблиці 1.

Зауважимо, що посередництво у соціальній роботі обов'язково передбачає визначення індивідуальних потреб отримувачів зазначеної соціальної послуги. Саме результати визначення потреб є підставою для здійснення посередництва.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Вережкина О. В. Феномен посредничества в социально-педагогической деятельности. URL: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/286/73286/51762?p_page=6 (дата звернення: 29.10.2020).

2. Гайдук Н. М. Особливості професійної підготовки посередників у США та Канаді. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Київ, 2004. № 3. С. 72–88.

3. Лукашевич М., Семигіна Т. Соціологія соціальної роботи. Психологія і суспільство. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/Psis_2014_1_14.pdf (дата звернення: 2.11.2020).

4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Міністерства соціальної політики України №1243/29373 від 12 вересня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення: 2.11.2020).

5. Чапаева Е. А. Социальное посредничество как технология социальной работы с семьями, воспитывающими детей-инвалидов URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-posrednichestvo-kak-tehnologiya-sotsialnoy-raboty-s-semyami-vozpityvayuschimi-detey-invalidov/viewer> (дата звернення: 30.10.2020).

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Кравченко О. О. (*Умань, Україна*)

ПРОФЕСІЯ «СУПРОВОДЖУВАЧ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ»: ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Висвітлено перспективи здобуття професії та присвоєння професійної та освітньої кваліфікації «Супроводжувач осіб з інвалідністю».

Kravchenko O. (*Uman, Ukraine*)

PROFESSION «SUPPORT OF PERSONS WITH DISABILITIES»: PROSPECTS OF TRAINING SPECIALISTS

Prospects for obtaining a profession and awarding professional and educational qualifications «Companion of persons with disabilities» are highlighted.

Сталий розвиток ймовірний лише при врахуванні людського потенціалу як основної цінності суспільства, створенні умов і забезпеченні можливостей для повноцінного його розвитку. Особи з інвалідністю правомірно є важливою складовою, яка формує людський потенціал – розуміння і усвідомлення цього є ключовою засадою соціальної інклюзії.

У *«Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю»* (1993) підкреслюється, що одним з головних завдань соціально-економічного розвитку є забезпечення всіх особам з інвалідністю доступу до всіх сфер життя суспільства.

У *«Конвенції про права осіб з інвалідністю»* (2006) до осіб з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Ключовою «ниткою» Конвенції є твердження, що повноцінна участь осіб з інвалідністю у суспільному житті – це цінний нинішній і потенційний внесок у загальний добробут, що дасть можливість досягти значних успіхів у людському, соціальному та економічному розвитку суспільства.

Повноцінна участь передбачає, що людина з інвалідністю є повноправним суб'єктом суспільно-політичних, соціально-економічних і соціокультурних процесів. З цією метою на державному і локальному рівнях має бути забезпечена доступність: доступ до здобуття освіти – від дошкільної до вищої, доступ до закладів соціальної сфери щодо отримання визначених законодавством соціальних гарантій, до закладів охорони здоров'я – щодо отримання якісних медичних послуг, доступ до закладів культури у контексті

реалізації творчих здібностей та задоволення соціокультурних потреб у відвідуванні театрів, музеїв, пам'яток історії та архітектури тощо.

Таким чином, доступність середовища робить можливим соціальне функціонування індивіда, що є необхідною умовою для його соціальної діяльності. Водночас розуміння ефективності оточуючого середовища не обмежується лише містобудівельними зручностями, а стосується широкого спектру умов: освітньої, кадрової, культурно-дозвіллевої доступності, комунікацій, соціальних мереж, стосунків тощо.

Наразі виокремлено наступні групи бар'єрів (інформаційні, освітні, просторово-середовищні, емоційні, бар'єри, що виходять з особистого характеру людини), які обмежують доступ людей з інвалідністю до користування правами людини та основоположними свободами та перешкоджають їм брати участь у громадському, політичному, соціальному та культурному житті.

У контексті мінімізування природно-середовищних бар'єрів у життєдіяльності людей з інвалідністю заслуговує на увагу затвердження професійного стандарту «Супроводжувач осіб з інвалідністю» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 1178 від 20.06.2020 р.).

Відповідно до Національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» введено нову професію «5133 Супроводжувач осіб з інвалідністю».

Згідно професійного стандарту основною метою професійної діяльності за цією професією є надання соціальних послуг фізичного супроводу особам з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, порушення зору, інших нозологій для усунення обмежень життєдіяльності та включення в громаду.

Здобуття професії передбачає присвоєння професійної та освітньої кваліфікації «Супроводжувач осіб з інвалідністю» і відноситься до третього рівня Національної рамки кваліфікації.

У межах науково-дослідної теми «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму» (державний реєстраційний номер: 0119U103978) співробітниками Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у співпраці з Київським міським центром соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів (від 03.07.2020 р. № 55\20) розроблено навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців за професією «5133 Супроводжувач осіб з інвалідністю», що включає: програму професійної та професійно-практичної підготовки; навчальний план; робочий навчальний план; навчально-методичне забезпечення для кожної дисципліни; робочу навчальну програму з виробничого навчання; робочу програму практики; методичні вказівки до підготовки і захисту кваліфікаційних робіт.

Теоретичне навчання передбачає вивчення наступних дисциплін: інформаційно-комунікаційні технології; фізіологія людини та основи медичних знань; основи діловодства; правила дорожнього руху; охорона

праці та безпека життєдіяльності; профілактика професійного вигорання; особливості психології особистості; основи правових знань та законодавство у сфері соціального захисту населення; основи міжособистісної комунікації; фізичний супровід осіб з інвалідністю за нозологіями; професійна етика.

Сподіваємося, що це видання стане у нагоді закладам освіти, реабілітаційним центрам, закладам соціальної сфери щодо підготовки фахівців за професією «5133 Супроводжувач осіб з інвалідністю».

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 17.09.2020)

2. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306 (дата звернення: 19.09.2020)

Лисая О. О. (Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМИ МЕШКАНЦІВ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

У тезах висвітлено основні причини, що змушують людей залишатись на окупованих територіях, а також проблеми, з якими їм доводиться стикатись, а саме: відсутність системи охорони здоров'я, обмеження можливостей легального заробітку, утруднення в пересуванні між містами і селами, відсутність розуміння та емпатійного ставлення з боку інших. Висвітлено роль волонтерів у вирішенні проблем мешканців окупованих територій.

Lusaya O. (Odessa, Ukraine)

PROBLEMS OF RESIDENTS OF THE OCCUPIED TERRITORIES

The abstracts highlight the main reasons for people to stay in the occupied territories, as well as the problems they face, namely: lack of health care, limited legal earnings, difficulties in moving between cities and villages, lack of understanding and empathic attitude on the part of others. The role of volunteers in solving the problems of the inhabitants of the occupied territories is highlighted.

На сході нашої країни вже 7 рік поспіль відбуваються бойові дії. Люди живуть в постійному страху: вони не знають, що буде далі; чи повернуться вони додому; чи буде що їсти завтра, а може їх взагалі вб'ють. Більшість людей намагаються виїхати з окупованої території аби не наражати на небезпеку себе і свою родину. Як показує статистика [1], на 2016 рік в Україні було майже 800 тисяч переселенців зі сходу країни, на 2019 рік ця цифра сягнула 1 мільйону 404 тисяч. Більша частина активного населення намагається виїхати або в Україну, або до Росії. Переважно люди їдуть в найближчі області, такі як Харківська – 131 048 тисяч, Дніпропетровська –

69773 тисяч, Запорізька – 55 285 тисяч переселенців. Кількість людей, змушених покинути свої домівки у пошуках кращої долі, постійно зростає. Але є такі, що залишаються. Їх вважають «божевільними» та дивними, бо як можна залишатися там, де страшно вийти на вулицю, де постійно відбуваються обстріли та сутички. Зараз доволі важко сказати точну кількість людей, які залишилися на окупованих територіях (за даними громадських організацій таких людей приблизно 2.7 міль. [1]). Залишаються переважно пенсіонери, яким необхідна допомога. Причин аби залишитися достатньо: для когось його домівка – це найрідніше; в когось є старенькі родичі, яких не можна залишати одних; хтось виїжджає тимчасово, а потім все одно повертається назад; у когось робота, покинувши яку можна залишити людей без медичної допомоги, як наприклад фельдшер у селі; а хтось може й намагався поїхати, але не вийшло зачепитися в новому місці і довелося повернутись.

Ті, хто залишаються на окупованих територіях, мають усвідомлювати відповідальність та серйозність зробленого вибору, оскільки вони не тільки наражають на небезпеку себе і своїх близьких та рідних, але й стикаються з низкою різноманітних проблем. По-перше, це проблема психічного та фізичного здоров'я, яка загострюється внаслідок постійних стресів. Крім того, відсутність будь-якої системи охорони здоров'я призводить до дефіциту препаратів для онкохворих, діабетиків. Також не вистачає лікарів і молодшого персоналу. По-друге, це відсутність робочих місць, оскільки більшість підприємств закриваються, втрачається можливість заробітку, що змушує людей шукати нелегальну роботу. Водночас в загальноосвітніх закладах, що знаходяться на окупованих територіях, школярі не вчать українську мову, що значно ускладнить їх адаптацію в Україні. Поряд із цим існує доволі серйозна проблема розподілу території на ДНР та ЛНР, що утруднює пересування між містами та селами. Якщо, наприклад, потрібно до лікарні або за пенсією, то потрібно майже цілий день вистояти в довжелезній черзі не маючи упевненості в тому, чи буде можливість перейти з однієї території на іншу. Більш того, вистояти в черзі цілий день в змозі не кожна людина.

Відсутність емпатійного або принаймні толерантного ставлення до людей, які залишаються на окупованих територіях (коли їх обходять стороною, вважають зрадниками або прихильниками країни агресора), також є додатковим джерелом психологічної напруги і стресів. Але треба розуміти, що на окупованих територіях люди знаходяться в просторі, з якого немає виходу, бо не всі території є підконтрольними українській владі, а новоутворені республіки не визнані в світі.

Рятують життя мешканцям з окупованих територій волонтери, які допомагають людям пристосуватися до нових умов життя і ризикують своїм життям заради незнайомих людей. Вони привозять їжу, одяг, ліки в ті села і містечка, що знаходяться біля самої лінії розмежування, бо добре розуміють, що крім них людям ніхто не допоможе.

Відтак, мешканці окупованих територій – це українці, які змушені виживати в умовах незнання, що буде завтра, в постійному страху та порушенні гармонії між людиною як особистістю та навколишнім середовищем. Війна для них нажаль стала повсякденним явищем. Проте вони не перестають вірити в те, що колись знов зможуть жити в українському Донецьку чи Луганську, на територіях вільної та незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Динамика миграции в Украине: где зарегистрировано больше всего переселенцев URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2020/10/20/infografika/obshhestvo/dinamika-migracii-ukraine-gde-zhivet-bolshe-vsego-zaregistrirovannyh-pereselepcyv>
2. Это жест сопротивления и форма: Почему люди остаются жить в зоне боевых действий. URL: <https://lotsia.com.ua/article/eto-zhest-soprotivleniya-i-forma-nadezhdy-pochemu-lyudi-ostayutsya-zhit-v-zone-voennyh-deystviy>
3. Пустота темных окон. Как жить в ДНР? Рассказывают министр и переселенец. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-48237773>

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Нікон Н. О., Баланенко А. О. (Одеса, Україна)
**ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ
ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

У тезах актуалізовано питання впровадження інклюзивної форми освіти, визначені чинники, які необхідно враховувати при застосуванні досвіду впровадження інклюзивної освіти іншими країнами, а також визначені проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Nikon N., Balanenko A. (Odessa, Ukraine)
**PROBLEMS OF INTRODUCTION OF INCLUSIVE
EDUCATION IN UKRAINE**

The abstracts update the issues of implementation of inclusive education, identify factors that must be taken into account when applying the experience of inclusive education in other countries, as well as identify problems of implementation of inclusive education in Ukraine.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливим є визначення нових пріоритетів у системі освіти, спрямованих на реалізацію принципів демократії, гуманізму, справедливості, індивідуального підходу до всіх учасників навчально-виховного процесу. Одним із найактуальніших напрямів освітньої та соціальної сфери являється впровадження такої форми навчання як інклюзивне. Підтримка навчання людей з особливими освітніми потребами існує в усіх розвинутих країнах світу, але в Україні вона, тільки набуває розвитку. Оскільки Україна знаходиться в стадії війни, то проблема інклюзивної освіти стає одним із пріоритетних, так за п'ять років війни кількість людей з інвалідністю збільшилася на кілька тисяч. Саме тому питання про їх соціалізацію, наприклад, через підвищення професійного рівня і переорієнтації є надзвичайно актуальним.

Впровадження інклюзивної освіти, потребує не тільки переймання досвіду інших країн, але й необхідність адаптації цього досвіду до економічних, етнографічних умов, а також урахування особливостей менталітету.

На шляху до впровадження інклюзивної освіти постають наступні питання, які потребують вирішення:

1. Недостатність фінансування інклюзивної освіти.
2. Недостатність впровадження стандартів, встановлених законодавством України. Нормативно-правовою базою забезпечення освіти людей з особливими потребами в Україні є Конституція України, Закон

України «Про освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Указ Президента України від 01.06.2005 р. № 900 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 р. № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки» [2].

Більшість законів з питань освіти закріплюють державні гарантії щодо надання в Україні освітніх можливостей людям з особливими потребами, однак не є реалізованими.

3. Програми ЗОШ та ЗВО є складними для певних категорій людей з особливими потребами. Не визначені стандарти оцінювання навчання для дітей з особливими потребами.

4. Стан підготовки фахівців і спеціалістів в Україні для роботи в інклюзивному освітньому середовищі не задовольняє суспільних запитів і потреб. Потрібно переглянути зміст та методи вищої освіти для підготовки педагогів до роботи в інклюзивних закладах, що враховують індивідуальні потреби особливих учнів залежно від віку, характеру, ступеня порушення, який повинен характеризуватися високим професіоналізмом та індивідуальним підходом до кожного студента.

5. Навчальні заклади є непристосованими для осіб з обмеженими можливостями. Інваліди з пошкодженням опорно-рухового апарату (ОРА), у тому числі ті, які пересуваються на візках, не мають можливості самостійно добратися до навчального закладу через архітектурні бар'єри.

6. Проблема толерантності в школах та ЗВО, адекватного сприйняття людини з особливими потребами однолітками та викладачами.

Підсумовуючи, зазначемо, що впровадження інклюзивної освіти в Україні потребує, по-перше, вираховування досвіду розвинених країн світу щодо напрямів соціальної політики стосовно людей з особливими освітніми потребами, по-друге, необхідно постійно, на системній основі виробляти виважені підходи до ідеї інтеграції в освітню та соціальну сферу людей з обмеженими можливостями, що, на наш погляд, є можливим тільки на основі формування адекватної громадської думки про людей з інвалідністю, створення соціальних умов для реалізації їхніх можливостей і здібностей, а також побудови інноваційної моделі соціальної роботи з цією категорією населення.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кривоносова О. В. Інклюзивна освіта в Україні. – URL: http://skviravo.ucoz.ru/soc_zakhist/inkluzivna_osvita_v_ukrajini_krivososova.doc

2. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх-навчальних закладах на 2009-2012 роки. *Наказ МОН № 855 від 11.09.09 року.* – URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4828

3. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* / за заг. ред. Л. І. Даниленко. К., 2007. 128 с.

4. Човбан І. Проблеми впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах. – URL: file:///D:/Downloads/20201008_122019.pdf

Сараєва І. В. (Одеса, Україна)

**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – ПІДґРУНТЯ СОЦІАЛЬНОГО
ДОСВІДУ ДИТИНИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У тезах висвітлюється значимість розвитку критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку. Зосереджено увагу на характеристиці процесу розвитку критичного мислення, яке спонукає дитину до самоорганізації та є передумовою формування оцінно-контрольних дій у дітей перед шкільного віку.

Saraieva I. (Odessa, Ukraine)

**CRITICAL THINKING - THE BASIS OF A CHILD'S SOCIAL
EXPERIENCE BEFORE SCHOOL AGE**

The theses highlight the importance of the development of critical thinking in older preschool children. The focus is on the characteristics of the process of development of critical thinking, which encourages the child to self-organization and is a prerequisite for the formation of evaluation and control actions in children before school age.

Дошкільна освіта створює умови для розвитку особистості дитини, забезпечує успішну адаптацію та соціалізацію в умовах сучасності. Старший дошкільний вік є періодом дорослішання, набуття дитиною певного виду компетенцій, адаптації дитини до нового соціального статусу – школяра. Успішне засвоєння шкільної програми потребує від дитини не лише наявності певних знань, а й здатності послідовно й доказово мислити, виявляти самостійність та критичність думок, генерувати нові ідеї. Тому постає актуальним питання розвитку критичного мислення дітей старшого дошкільного віку, що лежить в основі соціального досвіду особистості для її успішної реалізації в житті.

Проблема розвитку мислення у дітей та різні його прояви досліджувалась багатьма вченими: П. Блонським, А. Брушлинським, Л. Виготським, Л. Войтко, П. Гальперіним, В. Давидовим, Д. Ельконіним, Л. Занковим, Г. Костюком, О. Леонтєвим, І. Лернером, Г. Люблінською, Л. Обуховою, В. Паламарчуком, М. Поддяковим, О. Смирновим, В. Сухомлинським та іншими. Зокрема розвиток мислення дітей дошкільного віку вивчали такі вчені: Ж. Піаже, С. Рубінштейн, О. Леонтєв, Г. Костюк, Л. Виготський, І. Сеченов.

У словникових джерелах поняття «мислення» трактується як пізнавальна діяльність особистості, яка характеризується узагальненим та опосередкованим відображенням дійсності, загальними формами і

результатами якого є поняття, судження, умовисновки. Виокремлюють мислення теоретичне і практичне; інтуїтивне та словесно-логічне; наочно-дієве та наочно-образне; формально-логічне; критичне тощо [1, с. 199].

Однією з головних проблем розвитку мислення дітей дошкільного віку М. Поддьяков вважає формування пізнавальних потреб, потреб у нових знаннях та нових засобах розумової діяльності. Для вирішення цього питання автор пропонує теорію проблемного навчання, яка ставить дитину в активну позицію по відношенню до самої себе. Означена теорія сприяє вихованню активної, творчої особистості, яка зможе засвоїти не тільки минулий досвід людства, а й перетворити його на свій власний досвід та вийти за його межі у своїй діяльності [3, с. 28]. М. Поддьяков зауважує, що кожна діяльність, яка виконується самостійно, виникає в проблемній ситуації, саме тоді, коли дитина повинна планувати структуру своєї діяльності, визначати її предмет та мету. Отже, здатність до планування, цілевизначення та контролю виникає в процесі виконання самостійної діяльності, що дає можливість її здійснювати [3, с. 30].

Однією з головних ліній не тільки психічного, а й розумового розвитку дітей М. Поддьяков вважає підвищення рівня самоорганізації (саморегуляції) психічної діяльності, яка характеризується достатньо складним підпорядкуванням основної та допоміжної мети. Цей процес, на думку автора, чітко вирізняється вже в старшому дошкільному віці. Старші дошкільники самостійно поєднують розрізнені уявлення про окремі предмети та їх якості, в ще не досить удосконалені, але вже цілісні знання про довколишню дійсність. Учений зауважує, що в цьому процесі особливу роль відіграє взаємодія усіх форм мислення дітей, які є необхідною умовою для всебічного розумового розвитку. М. Поддьяков підкреслює, що в процесі дитячого експериментування, широкого застосування проблемних та суперечливих ситуацій формується у дошкільників здатність самостійного самовдосконалення своєї пізнавальної та практичної діяльності [3, с. 82].

Щодо специфічних засобів мислення, М. Поддьяков звертає увагу на розкриття перед дитиною особливої галузі пізнання, а саме «її власна діяльність та результат» [3, с. 86]. Дитина, для успішного досягнення мети повинна здійснювати аналіз своїх дій, співвідносити результат з метою, фіксувати їх відповідність або невідповідність, співвідносити результат з умовами, в яких реалізується мета, виявляти причину розбіжності, якщо вона є.

На думку М. Поддьякова, важливою умовою формування логічного мислення у дітей дошкільного віку є подолання дитячого егоцентризму, на основі присвоєння загально вироблених засобів аналізу предметів. Це пов'язано насамперед, як вважає автор, з переоцінкою себе, своїх дій та дій інших людей і саме це порівняння «...є важливою умовою подолання егоцентричного погляду та первинною умовою появи логічного мислення» [3, с. 120].

Також звертаємо увагу на визначення М. Поддьякова стосовно змісту розумового виховання в дошкільній педагогіці, адже автор в ньому вбачає

формування у дітей певних знань про довколишні предмети та явища, засобів розумової діяльності – вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, робити прості узагальнення, оскільки саме формування цих навичок сприяє розвитку критичного мислення дітей дошкільного віку [3, с. 154].

Термін «критичне мислення» у педагогічному словнику визначається як здатність аналізувати інформацію з позиції логіки, різних науково-обґрунтованих підходів та особистісного розуміння з тим, щоб здійснювати обґрунтовані судження і рішення та застосовувати отримані результати як до стандартних, так і не стандартних ситуацій, питань та проблем. Учений зазначає, що саме в цьому процесі зароджується у дитини відкритість новим ідеям [1, с. 199].

Згідно І. Пометун, «критичне мислення – мислення соціальне. Тільки обговорюючи, сперечаючи і обмінюючись думками з іншими людьми, можна переконатись у правоті власної позиції»; «критичне мислення є процес самостійний і має індивідуальний характер» [2, с. 12]. На думку авторки, критичне мислення передбачає неупереджене дослідження предмета або проблеми. Щоб дійти до більш ефективного використання свого мислення діти повинні розмірковувати у процесі мислення, вчитися у процесі практичних дій, висловлювати свої судження та оцінку цих суджень [2, с. 13]. Як зазначає І. Пометун, запитання над якими діти думають (аналізують, оцінюють, порівнюють тощо) у розвитку критичного мислення відіграють роль запуску процесу мислення, початку пошуку рішення. У цьому зв'язку чим більше запитань вихователя про власну думку дитини, її враження, тим більше нестандартних, оригінальних відповідей, що сприяє розвитку творчої уяви. Важливим аспектом в роботі з розвитку критичного мислення авторка вважає роботу над запитаннями, де вимога негайної відповіді є недоречною, потрібний час для формування дитиною відповіді. Також І. Пометун виокремлює ще одну характеристику процесу розвитку критичного мислення – право дитини припускати помилок. Бо, як доводить вчена, в процесі критичного мислення до «роботи над помилками» як джерела набутого досвіду поступово приєднується аналітичний мисленнєвий компонент. Тому «доведення від протилежного – позитивна мисленнєва дія» [2, с. 14].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що рівень розумового розвитку дітей дошкільного віку визначається не лише об'ємом засвоєння знань, а й умінням володіти певними розумовими операціями, логічними прийомами мислення. Тому освітній процес в закладі дошкільної освіти передбачає впровадження інноваційних методів і прийомів, які дозволять розвивати мисленнєво-мовленнєві навички особистості дитини, а саме критичність, гнучкість, креативність мислення і логічне мовлення. Завдяки розвитку критичного мислення дитина самостійно навчається керувати своїм мисленням: ставити дослідницькі цілі, висувати гіпотези причинно-наслідкових залежностей, розглядати відомі їй факти з позицій висунутих гіпотез; починає оцінювати свою і та діяльність інших, тобто вдається до оцінно-контрольних дій.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н /Д: Изд. центр «МарТ», 2005. С. 448.
 2. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / Автори-укл.: О. І. Пометун, І. М. Смущенко. Київ, 2017. С. 96.
 3. Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника / Под ред. Н. Н. Поддьякова, А. Ф. Говорковой. М.: Педагогика 1985. С. 200.
-

Черногор О. О., Лук'янчук О. М. (Одеса, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

В тезах піднімається питання актуальності дослідження самооцінки особистості студентів, яке займає важливе місце в практичній і теоретичній психології. Це зумовлено пошуком спрямованості розвитку особистості, проте, основним інтеграційним ядром індивідуальності є самооцінка особистості, яка багато в чому визначає життєві позиції, а також рівень майбутніх прагнень та очікувань.

Chernogor O., Lukianchuk O. (Odessa, Ukraine)

RESEARCH OF THE STUDENT PERSONALITY SELF-ESTEEM

The thesis raises the question about relevance of the research of the students personality self-esteem, which occupies an important place in practical and theoretical psychology. It's connected with the search for the direction of personality development, however, the main integration core of individuality is the personality self-esteem, which largely determines life positions, as well as the level of future aspirations and expectations.

Становлення особистості людини відбувається в процесах соціальної взаємодії, які здійснюються в умовах конкретного суспільства. Соціально-психологічні риси, притаманні сучасній особистості, формуються за умов глобалізації, культурної диференціації, зростанні динамізму соціального життя, інформаційно-комунікативної революції тощо. Сучасний темп життя диктує нові і більш високі вимоги до особистості, яка має бути активною, цілеспрямованою, стійкою до стресів, легко адаптуватися до нових соціальних умов та вирішувати професійні завдання і, як результат, бути успішною, вміти самостверджуватися. Як зазначають психологи, значний вплив на поведінку, діяльність, спілкування людини має самооцінка. У сучасній психології проблема самооцінки особистості, її структури і формування є досить актуальною.

Особистістю людина стає під впливом суспільства, виховання, навчання, взаємодії, спілкування, комунікації тощо. Можна сказати, що

вплив як зовнішнього середовища так і внутрішньої свідомості формує нашу особистість.

На сьогоднішній день не існує одного єдиного визначення поняття особистість. Аналіз наявних концепцій, свідчить про те, що немає єдиної загально визнаної структури особистості, як і немає єдиного загально визнаного визначення поняття самосвідомість, а існують різні конструкти, що об'єднані цими термінами і відповідні їм теорії, які визначають методологію вивчення, як особистості так і самосвідомості з точки зору конкретної концепції.

Для того, щоб оцінити яка особистість, необхідно у першу чергу мати свідомість та усвідомлювати своє існування у суспільстві, тому, досить важливим поняттям є самосвідомість, без якої не можливо рости та розвиватися. Завдяки, самосвідомості можна розвивати свою особистість, а саме працювати над негативними сторонами особистості та примножувати позитивні.

Кожна людина є унікальною, але не завжди усвідомленою, тому розвивати самосвідомість студенту можливо перебуваючи у студентському середовищі.

Проводити дослідження у цьому напрямку повинен обов'язково спеціаліст, який надасть необхідну та своєчасну консультацію та проаналізує результат.

Дослідження, щодо визначення особистих якостей, краще проводити індивідуально або у групі, на основі самооцінки, наявного темпераменту та самоактуалізації себе як особистості.

Провівши аналіз дослідження особистості, можна виявити як позитивні так і негативні сторони особистості. На результати дослідження впливають гендерні особливості групи, так серед дівчат спостерігалися слабкість, недовіра, страх, при цьому розкривалися позитивні сторони такі як доброта, комунікабельність, розвиток інтуїції та жага до знань. Хлопці ж навпаки, продемонстрували впевненість у собі, іноді ворожість, апатію, проте у них виявлялася певний час жага до нового, поки це було цікаво.

Дослідження за допомогою методики Г. Айзенка [1] дозволило проаналізувати особливості поведінки кожного індивіда у групі, виявити слабкі та сильні риси характеру завдяки типам темпераменту. Але воно не є достатнім, так як не розкриває особистість внутрішньо на глибокому рівні.

Діагностика самоактуалізації особистості (А. В. Лазукін в адаптації Н. Ф. Каліна) [2] дає можливість кожному учаснику усвідомити свої слабкі сторони, які в реальному житті ними не помічаються. На відміну від дослідження за методикою Г. Айзенка, діагностика самоактуалізації дає більш обґрунтовану характеристику особистості і розкриває як внутрішнє наповнення особистості так і її взаємини з оточуючим середовищем. Для більш повного самоусвідомлення особистості необхідно провести ще додаткові дослідження.

Особистість у психології розглядають, передусім, як суспільно-психологічну сутність людини, яка формується внаслідок засвоєння нею

суспільно-історичного досвіду людства. За розгорнутішим визначенням особистість трактують як саморегульоване системне утворення, якому притаманні соціально значущі психічні властивості, що забезпечують вибірковість відношень і регулювання поведінки людини як суб'єкта активності.

Перспективи подальших досліджень цього питання вбачаються у ґрунтовному вивченні самооцінки особистості індивіда у студентських групах з подальшим урахуванням їх професійного напрямку.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Диагностика личности Г. Айзенка. URL: <http://testoteka.narod.ru/lichn/1/20.html>

2. Диагностика самоактуализации личности методика А. В. Лазукина в адаптации Н. Ф. Калина (САМОАЛ). – URL: <http://testoteka.narod.ru/lichn/1/33.html>

Ніколаєва К. С. (Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Тези присвячені теоретичному вивченню особливостей поведінкових конфліктів підлітків у школі. Аналізуються причини, типи конфліктної поведінки, стилі поведінки підлітків у конфліктах.

Nikolaeva K. (Dnipro, Ukraine)

FEATURES OF CONFLICT BEHAVIOR OF ADOLESCENTS

Theses are devoted to the theoretical study of the peculiarities of behavioral conflicts of adolescents in school. Causes, types of conflict behavior, styles of behavior of adolescents in conflicts are analyzed.

У сучасному суспільстві існує така проблема, як конфліктна поведінка дитини в школі. Ця проблема актуальна сьогодні, оскільки в навчальних закладах учні мають труднощі у спілкуванні з однокласниками та вчителями.

Проблемна поведінка – широко поширене явище в підлітковому віці. Це спосіб відстоювати свою позицію у стосунках з дорослими та однолітками. Пубертатний період життя найскладніший – настає підліткова криза. Дитина намагається зрозуміти, хто вона і чого може досягти. Ці зміни відбиваються в суперечностях спілкування. Підліток готовий взаємодіяти з дорослими, але не всі мають таку можливість. Стосунки з однокласниками стають напруженими через різні інтереси.

Причини конфліктів у підлітків можуть бути різними, і для їх усунення часто потрібна допомога дорослих.

Для того, щоб дослідити конфліктну поведінку дитини, потрібно знати, що означає слово «конфлікт». С. І. Ожегов розглядає конфлікт, як «зіткнення

протилежних почуттів, спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок і поглядів на опонентів або суб'єктів взаємодії» [3, с. 56].

У роботах А. Я. Анцупової та А. І. Шипілова конфліктна поведінка розглядається як «результат внутрішніх і зовнішніх суперечностей між компанією, мікросередою та особистістю» [1, с. 93].

При вивченні поведінкових конфліктів у школі існує декілька типів конфліктів: конфлікти в процесі взаємодії вчитель – учень, між підлітками та батьками, між підлітками, між підлітками та групами, між групами (класами), міжособистісні конфлікти [1]. Розглянемо кожен із них.

Конфлікт у процесі взаємодії вчителя та учня часто виникає без урахування вікових особливостей дитини та індивідуальності, самостійності та здібностей підлітка. Вчителі часто використовують авторитарний стиль спілкування, не дозволяючи дитині говорити і не бажаючи розуміти її позицію – це часто призводить до образ, тому більшість переростають у конфлікт.

Конфлікт між підлітком та батьками – один із найсерйозніших конфліктів у житті дитини, оскільки батько та мати – близькі та дорогі люди. Ці конфлікти не лише призводять до психічного виснаження, але можуть мати серйозні наслідки для поведінки та розуміння дітей у сім'ї.

Конфлікт між підлітками передбачає захист своїх інтересів. Доброзичливі стосунки з однолітками відіграють велику роль у підлітковому віці, адже дружба – «спосіб життя» для дітей.

Конфлікт між підлітком та групою, а також між групами підлітків – це непорозуміння між однолітками, які захищають свою думку пред групою, що призводить до непорозумінь та погіршення стосунків у колективі.

Відповідно до дослідження К. Томаса, в конфліктних ситуаціях використовуються п'ять основних стилів поведінки: адаптація, компроміс, співпраця, ухилення, конкуренція. Використання кожного визначається інтересами сторін та прагненням кожного досягти своїх цілей [2].

Робота вчителя-психолога з оптимізації конфліктної поведінки підлітків полягає у таких напрямках: організаційна робота – збір інформації, з'ясування умов життя дитини. Діагностична робота – проведення психодіагностики для виявлення різних аспектів особистості підлітків, які можуть впливати на перебіг конфлікту, для виявлення загального підліткового конфлікту. Під час здійснення заходів щодо подолання конфлікту поведінка вчителя-психолога-підлітка може змінюватись безпосередньо від ситуації в конфлікті. Тоді, крім навчання та консультування, йому, можливо, доведеться взяти на себе роль посередника у вирішенні конфліктів.

На закінчення слід зазначити, що підлітковий конфлікт часто спричинений бажанням задовольнити свої потреби, найважливішим з яких є визнання з боку дорослих та однолітків. Зрештою, підліток вже не дитина, але ще не дорослий. Він думає як дорослий, а поводить себе як дитина, тому йому потрібна допомога: розвивати здатність запобігати конфліктам, створювати такі умови, коли причини конфлікту не будуть виникати в освітньому середовищі та сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Анцупов А. Я., Шпилов А. И. Конфликтология: учебник для вузов. М.: ЮНИТИ, 2009. 551 с.
 2. Белкин А. С. Конфликтология: наука о гармонии. Екатеринбург, 2000. 111 с.
 3. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М.: Мир и Образование, 2015. 1376 с.
-

Ткаченко С. В. (*Одеса, Україна*)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У тезах розкрито сутність та значення розвитку ціннісних орієнтацій в житті кожної людини, зокрема для майбутньої професійної діяльності соціальних працівників.

Tkachenko S. (*Odessa, Ukraine*)

VALUE ORIENTATIONS OF FUTURE SOCIAL WORKERS

The theses reveal the essence and significance of the development of value orientations in the life of each person, in particular for the future professional activity of social workers.

Питання ціннісних орієнтацій на сучасному етапі розвитку та динамічних змін зовнішнього середовища має займати основне місце. Сучасний ритм життя, значно впливає на розвиток кожної людини, особливо на життя студентської молоді. Адже, студенти найактивніші громадяни країни. І саме студентській молоді висувається багато вимог.

Значної популяризації набуває професія соціального працівника. Ціннісні орієнтації майбутніх соціальних працівників не лише визначають мотивацію їх поведінки, а й складають світогляд та майбутні професійні орієнтації. Ціннісні орієнтації формуються в процесі навчання та виховання у вищому навчальному закладі паралельно зі здобуттям необхідних професійних знань, умінь і навичок. Адже сам процес навчання має на меті не просто повідомити конкретні знання в певній галузі, скільки відтворити ціннісні орієнтири сучасної молоді, що будуть сприяти її самореалізації.

Специфіка професійної соціальної роботи, обумовлена повсякденною вірогідністю екстремальних ситуацій, потребує сформованості у спеціаліста глибоких емоційно-особистісних регуляторів поведінки і діяльності, таких, як ціннісні орієнтації.

Цінності являються добрим індикатором для відстеження процесів соціальних та індивідуальних змін, що виникають у результаті історичних, соціальних і особистісних подій. Ціннісні орієнтації зазвичай розглядаються як індивідуальні форми репрезентації суспільних (культурних, групових і тощо) цінностей.

Психологічні дослідження доводять наявність у ціннісних орієнтаціях елементів спрямованості особистості – ідеалів, установок, потреб, інтересів, мотивів. На думку С. С. Єрмакової, ціннісні орієнтації – це спрямованість суб'єкта на діяльність і певні цінності. Автор виокремлює два структурних компоненти, що характеризують сутність ціннісних орієнтацій. По-перше, це спрямованість особистості, а по-друге, ціннісно-орієнтаційна діяльність, що сприймається рівнем розвитку відносин і соціальних чинників особистості. Отже, спрямованість особистості постає одним із найважливіших чинників у формуванні цінностей. Її основним проявом є ідеали, потреби, інтереси, переконання [2]. Автор підкреслює значущість формування професійних цінностей в підготовці та професійному становленні майбутнього соціального працівника, передумовою якого є зростання.

Наявність професійних цінностей забезпечує сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає людину до творчого пошуку, вдосконалює у свідомості студента умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром для професійного саморозвитку [2].

Сучасний дослідник у галузі соціальної роботи Л. Т. Тюптя виокремлює такі основні цінності соціальної роботи як професійної діяльності: прагнення до переваги індивіда перед суспільством; повага конфіденційності у взаєминах із клієнтами; готовність відокремити особисті почуття і потреби від професійних відносин; прагнення соціальних змін, що відповідають соціально пізнаним потребам; готовність передавати знання та вміння іншим; повага до індивідуальних і групових відмінностей, гідне оцінювання їх; прагнення до розвитку здатності підлеглого допомагати собі самому; готовність діяти від імені підлеглого, незважаючи на можливі фрустрації; прагнення до соціальної справедливості, до економічного, фізичного та розумового благополуччя всіх членів соціуму; прагнення до високих стандартів особистої і професійної етики [3, с. 50].

Робота соціального працівника потребує не лише конкретних професійних знань, умінь використовувати продуктивні для кожної конкретної ситуації форми, методи, технології соціальної роботи, але й відповідних особистісних якостей, що формуються на основі ціннісних орієнтацій. Особливо важливими є такі індивідуальні якості соціального працівника як: гуманістична спрямованість; особистісна і соціальна відповідальність; загострене почуття справедливості; власна гідність і повага до гідності іншої людини; терпимість; ввічливість; порядність; емпатійність (здатність співпереживати, співчувати); готовність зрозуміти клієнта і прийти йому на допомогу; уважність; старанність; щирість; комунікабельність; соціальна адаптованість [1].

Отже, на сучасному етапі життя, від соціального працівника вимагається виконання багатьох моральних принципів, правил, ціннісних орієнтацій тощо.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Гусякова Л. Г. Основы теории социальной работы: учебное пособие / Л. Г. Гусякова, Е. И. Холостова. – М. : Институт социальной работы, 1997. – 189 с.
 2. Єрмакова С. С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Світлана Станіславівна Єрмакова – Одеса, 2011. – 266 с.
 3. Тюптя Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика). Модульна програма для студентів спеціальності «Соціальна робота»: метод. посібник / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К. : Університет «Україна», 2007. – 112 с.
-

Лисенко О. М., Нападовська І. А. (Одеса, Україна)

**КОРЕКЦІЙНА РОБОТА В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО
ЗАКЛАДУ**

У тезах розглянуто досвід корекційної роботи у загальноосвітніх закладах щодо наслідків сімейних конфліктів між батьками та дітьми.

Lysenko O., Napadovska I. (Odessa, Ukraine)

**CORRECTIONAL WORK IN CONDITIONS OF COMPREHENSIVE
SCHOOL**

The abstracts consider the experience of correctional work to overcome the consequences of family conflicts between parents and children.

Одним із важливих аспектів професійної діяльності вчителя є здатність до попередження та розв'язання педагогічних конфліктів. Як відомо, основною формою здійснення навчального процесу є педагогічне спілкування. Його продуктивність визначається, насамперед, цілями і цінностями, які мають бути прийнятні для всіх суб'єктів педагогічної взаємодії (вчителів, учнів, батьків, адміністрації навчального закладу та ін.). Практика сучасної школи показує, що педагогічне спілкування не завжди відбувається в бажаному напрямі, адже у взаємодію вступають суб'єкти з різними цілями, мотивами, потребами, очікуваннями, життєвим досвідом, способами інтерпретації подій, рівнем емоційності, зацікавленості у взаємодії тощо. Такі суперечності можуть бути частковими і швидко вирішуватися, а можуть набувати антагоністичного характеру, позначатися на негативному ставленні до навчального предмета, вчителя, школи, педагогічного процесу в цілому і навіть на погіршенні стану здоров'я суб'єктів конфлікту. Для цього у школі працюють соціальний педагог та психолог.

На виникнення, розвиток і завершення конфліктів помітний вплив робить характер навчально-виховного процесу, його організація у конкретному загальноосвітньому закладі. Процес навчання і виховання, як і

будь-який розвиток, неможливий без суперечностей і конфліктів. Однак частіше перший досвід насильства діти отримують в сім'ї і згодом переносять його на однолітків. Щодо притаманних особистісних рис, то дослідники називають домінантність, агресивність, низький рівень емпатії, гіперактивність та імпульсивність. Таки діти схильні проявляти агресію не лише до обраних у закладі освіти жертв, а й у спілкуванні з іншими дітьми і навіть дорослими (батьками, учителями тощо) [1].

Розглянемо конкретний випадок. У 2018 р. Олексій пішов до 1 класу, але із характеристики, яку надав дитячий садок, стало відомо, що Олексій був дуже неспокійною дитиною. Сидячі на стільці він корчиться, звивається, може вигукувати різні звуки, не розуміючи їх значення. Не може спокійно сидіти на місці, коли від нього це вимагають, не чикає своєї черги під час ігор, не може грати тихо, спокійно. Не може зосередитись на завданні, дуже часто сердиться багато розмовляє, перебиває, своїх друзів у спілкуванні, часто заважає іншим, пристає до оточуючих Сім'я ніяк не реагує на попередження класного керівника та соціального педагога, що дитина систематично пропускає уроки (10 робочих днів), у хлопчика дуже часто напади агресії до інших дітей без причин, мотивація навчання відсутня. Соціальний педагог заводить облікову карту, до неї додається свідоцтво про народження, акти пропусків уроків, протоколи бесіди з учнем та його батьками. Потім соціальний педагог разом з класним керівником навідується до цієї родини складають акт обстеження матеріально – побутових умов проживання дитини. Умови проживання не відповідають санітарно-гігієнічним нормам (в кімнатах брудно, у дитини не має власної кімнати, місця для навчання та власних речей). Під час здійснення соціального інспектування батько неповнолітнього проявляв агресію до вищезазначеної комісії. Батько не хоче бачити проблем у поведінці сина.

Батьки дітей з якими навчався Олексій звернулись до директора школи з проханням прийняти міри негайного реагування про відрахування Олексія з їхнього класу, так як він заважає своєю поведінкою вчитись дітям, він зриває уроки. В його поведінці спостерігається жорстокість та агресія до дітей та вчителів. У зв'язку з цим, вчителям важко проводити уроки, бо приділяється вся увага тільки на Олексія. Батьки висловлюють побоювання, що, діти не отримують належні навчально-пізнавальні інформації.

З Олексійком постійно проводять різні заняття, бесіди та здійснюють психодіагностику. В результаті було виявлено індивідуальні типологічні характеристики агресивної поведінки: висока емоційність; завищена рухлива та загальна активність; знижений фон настрою; імпульсивність (схильність до швидкої, не розміркованої, неконтрольованої реакції). На основі даних був складений корекційно-розвивальний план з метою проведення профілактичної роботи, яка була направлена на: усунення або зменшення агресивної поведінки; допомогу у самоствердженні, самореалізації; розвиток розуміння самого себе та оточуючих, їхніх та своїх почуттів; розвиток ефективних соціальних навичок; зменшення емоційної реакції; формування вмінь переносити агресію у більш прийнятну соціальну течію.

Було проведено соціально-психологічна робота з малолітнім Олексієм з метою налагодження відносин з однолітками, зниження агресії та корекції девіантної поведінки. Ця робота включала в себе психокорекцію пісочною терапією з метою корекції внутрішніх конфліктів, конфліктів з рідними та близькими людьми, відпрацювання внутрішнього страху та агресії, виявлення потенційних ресурсів і можливостей дитини. Заняття по психічній саморегуляції були спрямовані на зміцнення нервової системи, вміння контролювати емоційний стан та розслаблення, а також на відпрацювання внутрішнього страху, підвищення самооцінки, переборення невпевненості в собі, формування самооцінки, зниження рівня агресії.

Проаналізувавши вищезазначене можна зробити висновки, що загальними зовнішніми чинниками виникнення агресії у малолітнього Олексія є негативний вплив в сім'ї до дитини, жорстокість стосовно нього, атмосфера неповаги батька, демонстративна байдужість, що призводить до того, що неповнолітня дитина переносить негативний досвід, накопичений гнів та агресію на оточуючих.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дружинін В. М. Психологія сім'ї / В. М. Дружинін. – К. : КСП, 2008. – 244 с.

Чебанова В. О., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У тезах розглянуті системи цінностей підлітків зі схильністю до девіантної поведінки. Розкрито ставлення таких підлітків до різних цінностей життя.

Chebanova V., Voloshenko M. (Odessa, Ukraine)

VALUE-SEMANTIC SPHERE OF TEENAGERS WHO ARE PRONE TO DEVIANT BEHAVIOR

The thesis considers the value systems of adolescents with a tendency to deviant behavior. The attitude of such teenagers to various values of life is revealed.

Проблема схильності підлітків до девіантної поведінки носить міждисциплінарний та дискусійний характер. На сьогоднішній день проблема схильності підлітків до девіантної поведінки залишається мало вивченою, хоча й вивчається як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Дана проблематика викликає жвавий інтерес у психологів, лікарів, педагогів, працівників правоохоронних органів, соціологів, філософів [1].

Ціннісно-сміслова сфера – різноманітна структура потреб, ідеалів, мотивів, цілей, переконань, цінностей, які беруть участь у створенні спрямованості особистості.

Як стверджують багато вчених, ціннісно-сміслова сфера підлітків, схильних до девіантної поведінки, залежить від багатьох чинників, але більшу роль в цьому відіграє референтна для нього асоціальна або кримінальна група, в якій, як стверджував Д. О. Леонтьєв, формуються відповідні «псевдо цінності» [2].

Розглянемо системи цінностей підлітків зі схильністю до девіантної поведінки. Як відомо, у підлітків яскраво виражена потреба в спілкуванні. Тому вони об'єднуються в групи, нерідко – в асоціальні, що в свою чергу сприяє віддаленню від просоціальних ровесників. Також для таких підлітків велике значення має безліч друзів, що говорить про страх самотності, непотрібності своїм одноліткам.

Зазвичай важкі підлітки піддаються постійним «утискам» як з боку педагогів, так і з боку батьків, і як наслідок, з боку однолітків у класі. Найчастіше, таке ставлення у педагогів викликано соціальним становищем його сім'ї, тобто якщо сім'я з самого початку не благополучна, то й ставлення до дитини упереджене. Підлітки, схильні до девіантної поведінки цінують «активне життя», хоч і проявляється воно в негативній поведінці.

Цінність «любов» для підлітків з девіантною поведінкою має дуже низьке значення. Потреба в любові у них залишається незадоволеною. Нерозуміння в родині, в школі заганає підлітка в кут, що не дає йому надію на це почуття. Велике значення має цінність «впевненість у собі». Підлітки, схильні до поведінки що відхиляється нерідко самовпевнені в своїх діях. Це пов'язано з тим ставленням, яке утворилося навколо цих підлітків, адже крім себе їм покластися нема на кого.

Цінність «наявність хороших і вірних друзів». Для підлітків друзі грають не останню роль, друзі стають опорою для підлітків, схильних до девіантної поведінки.

Але це далеко не всі цінності, які мають значення для підлітків, схильних до девіантної поведінки.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що між підлітками з нормальною поведінкою та підлітками, схильними до девіантної поведінки є деякі відмінності в ціннісно-смісловій сфері. У них різні погляди на оточуючих, цінності, світогляд та ін. Для підлітків з нормальною поведінкою в пріоритеті прагнення до пізнання оточення, норм і правил суспільства, а для підлітків, схильних до поведінки що відхиляється важлива незалежність, друзі та вільне проведення часу.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Змановская Е. В., Рыбников В. Ю. Девиантное поведение личности и группы: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер. 2011. 352 с.

2. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Смысл. 2019. 584 с.

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ
THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS
AT THE UNIVERSITY**

Бартош О. П. (*Ужгород, Україна*)

**СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

У тезах схарактеризовано складові готовності майбутніх соціальних працівників до використання технологій соціальної роботи у професійній діяльності.

Bartosh O. (*Uzhhorod, Ukraine*)

**COMPONENTS OF READINESS OF SOCIAL WORK SPECIALISTS TO
APPLY SOCIAL WORK TECHNOLOGIES**

The article substantiates the components of readiness of future social workers to apply the social work technologies in professional activities.

Nowadays, Ukraine urgently needs highly qualified, competitive employees, characterized by professionalism, being well-organized, perseverance, the ability to make decisions independently and work in a team. The readiness of future social worker for the professional activity, in any country, is an important psychological and pedagogical issue.

The concept of readiness can be considered in different ways, depending on the specifics of professional activity. Summarizing the research of domestic scientists [1; 2; 3] on the issues of readiness of specialists for a certain type of activity, the professional readiness of future social workers to apply social work technologies provides for the following four components:

(1) Theoretical readiness – is characterized by a set of theoretical knowledge obtained in the learning process: general and special.

(2) Practical readiness – characterizes the methods of activity, skills and abilities that are based on theoretical readiness.

Basic professional skills include analytical, prognostic and project skills.

Specific requirements for the professional skills of social workers include:

– professional practical work – mediation, counseling, specialized assistance in medical-social institutions and services;

– provision of social assistance and services to families, individuals, groups;

– conducting research and analytical activities to solve social problems – analysis, forecasting, development of social projects and technologies;

– participation in organizational, managerial and administrative work of

social institutions and services.

Besides the above mentioned, social worker's abilities are to include:

- participation in social-hygienic monitoring;
- participation in the functioning of rehabilitation social infrastructure for the population;
- ensuring proper access of clients to information on their health;
- informing clients on social allowances and other types of social welfare provision;
- assisting clients in solving social and housing problems, receiving pensions, benefits and other payments;
- provision of family counseling and psychocorrection;
- conducting communicative training, training of social skills;
- carrying out of a comprehensive assessment of social status of a client;
- promoting the implementation of preventive measures to support the somatic, mental and reproductive health of population at individual, group, and community levels;
- organizing therapeutic groups of self- and mutual assistance of rehabilitation, psychological-pedagogical, social-legal character;
- development of comprehensive programmes of medical and social assistance at different levels;
- ensuring continuity in the interaction of specialists of related professions in solving of client's problems, etc.

(3) Motivational readiness – for a social worker, motivation to achieve the maximum level of professional readiness is an important factor in the success of future professional activity. At the same time, professional training is to be aimed at transforming the natural needs of achieving success and fulfilling the tasks set into professional motivation to solve client's social problems.

(4) Emotional and volitional readiness – implies enthusiasm for social work, respect for clients, their family members, colleagues, positive emotional mood in the process of work, self-control, ability to manage professional activity, etc. When analyzing the emotional and volitional constituent of this component special attention is to be paid to reflection.

We believe that the indicator of general professional readiness of a social worker should be based on comprehensive description that: (i) includes the requirements for theoretical, practical, moral, and psychological readiness of a social worker; (ii) reflects the specifics of profession.

The most important component of general professional readiness, in our opinion, is the moral and psychological readiness for social work, which is a complex personal education that provides high results in the professional activity.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Голубенко Т.О. Особливості процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. *Молодий вчений*. 2013. № 1. С.77–81.

2. Гудима О., Снігур Н. Формування психологічної готовності студентів ВНЗ до оволодіння майбутньою професією. *Збірник наукових праць*

КПНУ імені Івана Огієнка. 2012. № 18. С.228–232.

3. Савіцька В. Готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як запорука її ефективності. Збірник Наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2013. Частина 2. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.0.2013.1>

Горліченко М. Г., Аксьонова О. М. (Одеса, Україна)
**МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕСТІВ
У ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ**

Соціально-економічні та політичні зміни в сучасному суспільстві вимагають постійного оновлення освітніх стратегій та технологій у вищій військовій школі. Розширення основних дидактичних функцій тестування сприяє розбудові педагогічних технологій, для яких тести є не тільки засобами діагностики, але й засобами засвоєння знань та формування компетенцій.

Gorlichenko M., Aksenova O. (Odessa, Ukraine)
**POSSIBILITIES OF APPLICATION EDUCATION TESTS
TO THE PRACTICE OF THE HIGHER MILITARY SCHOOL**

Constant updating of educational strategies and technologies in the Higher School are required because of socio-economic and political changes in modern societies. The extension of education testing functions contributes the construction of new pedagogical technologies. The test is not only diagnostic tool, but the tool of formation, development of knowledge and competencies in this new pedagogical technology.

В сучасному суспільстві, що динамічно змінюється та розвивається, необхідною складовою є постійне оновлення освітніх стратегій та технологій у вищій школі.

Впровадження нових педагогічних технологій в практику навчання спрямовано на здійснення переходу:

- від навчання як функції запам'ятовування до навчання як процесу розумового розвитку, який дозволяє застосовувати те, що засвоєно;
- від асоціативної, статичної моделі знань до систем розумових дій, які динамічно структуровані;
- від орієнтації на усередненого учня до індивідуальних та диференційованих програм навчання;
- від зовнішньої мотивації навчання до внутрішньої вольової регуляції.

Саме з цим пов'язане значне збільшення кількості годин, які відводяться на самостійну роботу у навчальних планах всіх напрямів. Очевидно, що розраховувати на позитивний результат в такій освітній

системі можна лише при умові, що встановлений жорсткий контроль не тільки якості навчання підчас аудиторної, але й самостійної роботи тих, хто навчається.

В історії української педагогіки склалося різноманіття підходів до вирішення питання педагогічного контролю та оцінки знань результатів навчальної діяльності. Існує безліч моделей, кожна з яких відображає особливості форми організації навчання та його провідних цілей.

Не маючи за мету перелічити всі існуючі моделі, можна, з певною мірою узагальнення, назвати три основних групи, які залишаються актуальними на сьогоднішній день в практиці нашої військової академії.

Перша група моделей контролю та оцінювання покликана забезпечити класно-урочну систему навчання, в якій кожен урок представлений як повноцінна та самостійна структурна одиниця навчання. Такі моделі орієнтовані на результат виконання визначених навчальних завдань та, в більшості випадків, пов'язані з відміткою – умовно-формальним кількісним оцінюванням навчальних досягнень у цифрах, буквах тощо.

До другої групи можуть бути віднесені накопичувальні моделі оцінювання, в яких контроль та оцінка спрямовані на сукупність технологій, методів професійної та навчальної діяльності, які засвоєні курсантами. Такі моделі актуальні при компетентнісному навчанні, коли компетентність розуміється як сума компетенцій та здатність фахівця виконувати певну професійну задачу. Увага до них визначається необхідністю безбар'єрного переходу від однієї до іншої ступені навчання.

Третю групу складають моделі контролю та оцінювання, які розбудовані на принципі порівняння навчальних досягнень тих, хто навчається. Моделями даної групи передбачається використання не еталону, а об'єктивних показників, за якими порівнюються навчальні результати. До цих моделей можна віднести різноманітні рейтингові системи оцінювання.

Сучасна форма контролю та оцінювання знань – тестовий контроль – з достатньою ефективністю застосовується у всіх перелічених групах. Переваги тестового контролю: індивідуальний характер контролю, регулярний систематичний контроль, поєднання з іншими традиційними формами контролю, всебічність, об'єктивність, врахування специфічних особливостей кожного навчального предмету, мінімальність витрат, стимулювання, застосування сучасних технологій комп'ютерного адаптивного тестування.

Особливість тестування, на наш погляд, полягає в тому, що цей метод є не тільки ефективним засобом контролю, але з великим успіхом може біти використаний як засіб навчання, що підтверджується такими положеннями:

- контролююча функція тестів сприяє мобілізації зусиль курсантів інтелектуального, вольового та емоційного плану;
- концентрується увага курсантів на важливих моментах навчального матеріалу;
- підготовка до регулярного тестування стимулює самостійну роботу;
- багаторазове використання тестів збільшує число повторювань та

забезпечує тривкість засвоєних компетенцій;

– використання завдань у тестовій формі дозволяє економити аудиторний час, отже збільшити наповненість занять навчальними діями.

Педагогічні тести відкривають перспективні напрями підвищення якості навчання: сприяють індивідуалізації на диференціації навчання, посилюють роль контролю та оцінювання як стимулу до подальшої самоосвіти. Тести, шляхом контролю знань, виявляють недоліки минулого навчання, задають напрям майбутнього та мотивують курсанта. Добре сконструйовані та правильно підібрані тести можуть значно полегшити процес навчання.

Вивчення можливостей застосування тестів в практиці вищої військової школи дозволяє говорити про перспективну розбудову педагогічних технологій, для яких тести є не тільки діагностичними засобами, але й можуть виступати як ефективний засіб засвоєння знань та формування компетенцій майбутніх офіцерів.

Яковлев І. В. (Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В даному дослідженні йде мова про проблеми підготовки фахівців під час дистанційного навчання в вищій школі України. Зроблено аналіз актуальних досліджень з даного приводу. Виведено ряд актуальних проблем з якими зустрічаються вищі учбові заклади під час підготовки фахівців за допомогою дистанційному навчання.

Yakovlev I. (Odessa, Ukraine)

PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION DURING DISTANCE LEARNING

This study deals with the problems of training specialists during distance learning in higher education in Ukraine. An analysis of current research in this regard. A number of topical problems faced by higher education institutions during the training of specialists with the help of distance learning are derived.

Проблематика дистанційного навчання є однією з найактуальніших в сьогоdnішніх реаліях. Більша частина світу приймає активну участь в використанні різного роду форм дистанційного навчання і Україна в цьому питанні займає далеко не останнє місце. Треба наголосити що в Україні функціонують 282 вищих учбових заклади, в складі яких навчаються понад один мільйон триста тисяч студентів і всі вони зараз перейшли на дистанційну роботу з своїми викладачами.

На весні 2020 року радою Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Одеського національного політехнічного

університету, було проведено першу науково-практичну дистанційну конференцію «Дистанційне навчання в Україні: проблеми та перспективи». Головна мета, яку ставили організатори цього форуму перед собою, полягала в приверненні уваги до проблематики дистанційного навчання в сучасній Україні. В роботі конференції взяли участь понад три десятка молодих науковців з різних вищих навчальних закладів країни. На сторінках своїх праць вони розглянули ряд актуальних питань пов'язаних з тематикою даного форуму. За наданими матеріалами організатори конференції проводили роботу по чотирьох секціях, а саме: Світовий досвід дистанційного навчання; Проблема впровадження дистанційного навчання в сучасних реаліях; Методологія співпраці зі студентами під час карантину; Перспективи подальшого використання дистанційного навчання в Україні. Електронний збірник матеріалів конференції був опублікований на сайті науково-технічної бібліотеки ОНПУ. На наступний рік вже запланована друга конференція з даної теми і враховуючи особливість сучасних реалій, можна стверджувати, що і через рік вона буде актуальна.

На сторінках вищезазначених матеріалів конференції наводяться актуальні приклади проблем пов'язаних з процесом підготовки фахівців під час дистанційного навчання. Якщо систематизувати основні зауваження, то можна прийти до наступного переліку організаційних недоліків в даному процесі.

1. Неспроможність значної частини професорсько-викладацького штату українських вузів вести лекції в режимі on-line.

2. Абсурдність тестових зрізів знань, які в абсолютній більшості випадків вирішуються шляхом списування з інтернету, через відсутність можливості контролювати процес складання зрізу в аудиторії.

3. Відсутність робочої обстановки, також відіграє важливу роль під час підготовки фахівців в вищій школі. І з цією проблемою зустрічаються як студенти так і викладачі. Далеко не у всіх є достатні матеріально-технічні можливості займатись дистанційно не виходячи з дому. А дехто, взагалі, не має змоги працювати чи навчатись вдома.

4. Відсутність нормативно правової бази яка б регламентувала освітній процес під час дистанційного навчання.

5. Відсутність можливості працювати з обладнанням в лабораторіях та практичних аудиторіях, що значно впливає на рівень практичних знань отриманих під час дистанційного навчання.

6. Відсутність живого контакту викладача та студента, як основна проблема дистанційного навчання.

7. В освітніх програмах прописується, не допустимість використання телефонів під час практичних занять, а по факту виходить неправомірна протилежність.

8. Відсутність компенсацій з боку влади. Матеріальної в першу чергу.

9. Проблема негативного впливу дистанційного навчання на морально-етичні якості майбутніх фахівців. Без щоденної практики

спілкування з представниками освітньої інтелігенції, студенти починають втрачати відчуття субординації.

10. Відсутність зв'язку з викладачем, або пряме ігнорування зі сторони викладача листів від студентів, яке з іншого боку пояснюється тим що викладач не має фізичної змоги постійно бути на зв'язку, в п'яти і більше різного роду месенджерах. Зрозуміло що є рекомендації щодо використання певної Інтернет платформи для зв'язку в навчальному процесі, проте студентів це мало цікавить. І вони сміливо можуть задавати свої питання в вайбері, телеграмі, ватсапі, інстаграмі, фейсбуці, чи шляхом листування на поштову адресу, але і тут проблема, так як електронних адрес у викладача також може бути декілька, а крім цього є дзвінки та смс через мережу стільникового зв'язку. По факту, практично не можливо бути в постійному контакті з усіма студентами, особливо в період залікового тижня чи сесії, коли активність студентів зростає в десятки разів.

Підбиваючи підсумки вищесказаного, можемо стверджувати що дистанційне навчання має суттєві недоліки, які з часом та набутим досвідом можливо буде вирішити.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Українська статистика [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html

2. Дистанційне навчання в сучасній Україні: проблеми та перспективи: збірник тез науково-практичної конференції, 20 травня 2020 р., м. Одеса. – Одеський національний полтехнічний університет, 2020. – 35 с.

Варава О. Б. (*Київ, Україна*)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СОЦІУМ

Здійснено аналіз деяких аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Акцентовано увагу на проблемі підготовки майбутніх соціальних працівників до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум.

Varava O. (*Kyiv, Ukraine*)

SOME ASPECTS OF FUTURE SOCIAL WORKERS' PROFESSIONAL TRAINING FOR INTEGRATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES INTO SOCIETY

The analysis of some aspects of future social workers' professional training is carried out. The emphasis is placed on the issue of preparing future social workers for the integration of children with disabilities into society.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум зумовлена сучасною ситуацією

розвитку суспільства, для якого характерно, з одного боку, розвиток соціальної роботи як особливого соціального інституту, з іншого – збільшення числа дітей-інвалідів.

У зв'язку з цим ускладнюються функції фахівця соціальної роботи, який покликаний здійснювати первинну адаптацію дитини та її батьків до життя; відновити або компенсувати втрачені соціальні зв'язки; інтегрувати дитину в середовище здорових однолітків. Саме від рівня фахової підготовки соціальних працівників, уміння передбачати й аналізувати тенденції, що відбуваються в зовнішньому середовищі, зіставляти їх з сильними і слабкими сторонами функціонування організацій і установ, що здійснюють роботу з дітьми з обмеженими можливостями життєдіяльності, від уміння застосовувати на практиці теоретичні знання залежить успішність інтеграції дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності в соціум.

Вивчення ситуації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників свідчить про те, що рівень професійної компетентності студентів не сповна забезпечує необхідний ступінь готовності фахівців соціальної роботи до виконання всієї сукупності ролей і функцій у роботі з дітьми з обмеженими можливостями життєдіяльності. Це ускладнює процес адаптації випускників до професійної діяльності в освітніх установах, закладах соціального захисту для дітей, до роботи в сім'ях, які мають дітей з обмеженими можливостями.

Підготовка студентів до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум нами розглядалася з двох аспектів: внутрішнього, що виявляється на внутрішньоособистісному рівні як підсумок освітньої діяльності студентів, і зовнішнього, процесуального, який визначається існуючими організаційно-матеріальними умовами праці фахівців соціальної роботи.

Внутрішня сторона підготовки пов'язана з формуванням ціннісного ставлення студентів до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум; розширенням і поглибленням знань з теорії, технології соціальної роботи; оволодінням низкою професійно зорієнтованих умінь, зокрема: конструктивними, комунікативними, організаторськими, гностичними, прикладними; формуванням позитивного емоційного досвіду міжособистісної взаємодії в процесі професійно зорієнтованої освітньої діяльності.

Зовнішня сторона – передбачає вдосконалення існуючого забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти (ЗВО) шляхом розробки змісту і технології підготовки студентів до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум, створення умов організаційно-процесуального характеру для використання змісту і технології професійного навчання з опорою на низку сучасних документів, серед яких: Концепція розвитку інклюзивної освіти [1], Інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки («Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання» [2], «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» [3]) та ін.

Готовність до соціальної роботи з дитиною з обмеженими можливостями життєдіяльності визначаємо як інтегративне особистісне і соціально-психологічне утворення, що представляє собою єдність ціннісного ставлення до соціально-педагогічної діяльності з такими дітьми, професійних знань, умінь і особистісних якостей фахівця соціальної роботи.

У такому утворенні відзначається взаємозв'язок таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, емоційно-вольового. Мотиваційно-ціннісний компонент готовності до професійної діяльності з дитиною з обмеженими можливостями життєдіяльності проявляється в професійно-гуманістичній спрямованості особистості соціального працівника. Такий компонент має чітко визначені критеріальні показники: усвідомлення цінностей соціальної роботи з дитиною з обмеженими можливостями, визнання самооцінки особистості дитини-інваліда, визнання значущості спілкування в розвитку особистості дитини і власної особистості, прийняття творчого характеру праці, професійного самовдосконалення, осмислення цінності професійного самовдосконалення.

Когнітивний компонент готовності зводиться до оволодіння сукупністю знань стосовно теорії і технології соціальної роботи, історії соціальної роботи. Для майбутнього соціального працівника важливі також знання професійної етики. Знання проблем психології особистості, спілкування, малих і великих груп, лідерства є необхідною умовою ефективності соціальної роботи з сім'єю дитини з обмеженими можливостями життєдіяльності.

Соціально-педагогічна діяльність неможлива без знання основ соціальної педагогіки. Вона закладає теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю дитини з обмеженими можливостями життєдіяльності, дає цілісне уявлення про чинники соціалізації особистості, закономірності та принципи, методи і форми соціального виховання. Знання основ соціальної педагогіки повинні бути доповнені знаннями з основ сімейної педагогіки. Професійні знання психології сімейних відносин, тактики виховання в сім'ї, особливостей сім'ї як малої групи, ціннісних орієнтацій сім'ї дозволить фахівцеві соціальної роботи надати необхідну допомогу родині.

Емоційно-вольовий компонент готовності до професійної взаємодії в роботі з дитиною з обмеженими можливостями життєдіяльності зводиться до любові до дітей, позитивного емоційного настрою в процесі діяльності. Критеріальними показниками сформованості такого компонента є: позитивні емоції, які відображають задоволеність навчально-професійною та соціальною роботою, прагнення до подолання перешкод на шляху до досягнення цілей.

Відзначимо, що загальна готовність до соціальної роботи з дитиною з обмеженими можливостями життєдіяльності передбачає сформованість усіх її складових компонентів.

Підсумовуючи, наголосимо на необхідності системної модернізації змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у напрямі

формування їхньої готовності до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в соціум.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912. URL: <http://firstedu.org.ua/index.php>. (дата звернення: 27.09. 2020 р.)

2. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання / Інструктивно-методичний лист МОН, молоді та спорту № 1/9-384 від 18.05.2012 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/ (дата звернення: 27.09. 2020 р.)

3. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання / Лист МОНмолодьспорт № 1/9-529 від 26.07.12 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/30376/ (дата звернення: 27.09. 2020 р.)

Шрагіна Л. І. (*Одеса, Україна*)

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Для формування в випускника вищої школи необхідних в даний час компетентностей – комунікативності, креативності і системного мислення, навчальний процес повинен бути побудований як дослідницька діяльність щодо вирішення проблем та видобутку нових знань. Забезпечити такий процес може тільки творчий викладач, який може створити умови для формування таких компетентностей.

Shragina L. (*Odessa, Ukraine*)

PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION

In order to form in a graduate of a higher school the competencies that are currently required – communication, creativity and systems thinking, the educational process should be built as a research activity to solve problems and obtain new knowledge. Such a process can only be ensured by a creative teacher who can create conditions for the formation of such competencies.

Сучасні темпи розвитку економіки як основи життєздатності будь-якої держави вимагають від системи професійної освіти всіх рівнів швидкого і ефективного реагування на постійні перетворення, що відбуваються в інформаційно-технологічному просторі. Оскільки в даний час найбільш цінними продуктами стають інформація і наукомісткі технології, економіка виробництва все більше поступається своїм місцем економіці Знань і Людині – творчій особистості, що створює і вміє використовувати ці знання на основі системного мислення. Відповідаючи на цю потребу, системі освіти необхідно готувати фахівців, що володіють професійними і загальнокультурними компетенціями і високим креативним потенціалом, забезпечуючи

особистості можливість успішної адаптації до мінливих реалій життя, надання творчого характеру праці, освіті, дозвіллю, що, в кінцевому рахунку, сприяє продуктивній самореалізації людини в сучасному соціумі [1,3].

Система освіти як штучна система складається з 5 основних компонентів: основної функції – мети освіти (Навіщо вчити?); змісту освіти (Чому навчати?); методики викладання (Як вчити?); самих учнів (Кого вчити?) і викладачів (Хто вчить?). До недавнього часу основною функцією вищої школи була підготовка вузьких фахівців для обслуговування економіки, яка виробляє, в широкому сенсі цього поняття, матеріальні, культурні та духовні продукти.

Протягом всієї історії людства основне багатство держави визначалося його здатністю виробляти матеріальні продукти: на сільськогосподарському етапі – перш за все продукти харчування, а на промисловому - різні машини і механізми. На цих етапах обсяг необхідних знань і відповідних технологій виробництва змінювався досить повільно, і система підготовки фахівців для економіки встигала йти за цими змінами.

Перехід економіки на інформаційний етап розвитку і необхідність створення принципово нового продукту – наукоємних ідей і технологій – докорінно змінили вимоги до якостей працівника: на перше місце вийшов «людський фактор» – комунікативність як здатність працювати в команді, творческість як здатність генерувати нові ідеї і здатність до навчання як здатність швидко освоювати і практично застосовувати нову інформацію.

Проблема підготовки фахівців у вищій школі викликана трьома основними причинами: стрімким темпом зростання обсягу наукових знань, що використовуються в різних сферах діяльності людства, і їх швидким старінням; виникненням принципово нових напрямків дослідження, в тому числі міжпредметних; необхідністю враховувати суб'єктивні властивості особистості людини як елемента системи «виробництво», в якій ці знання застосовуються.

Криза існуючої системи освіти була викликана перш за все її орієнтацією на минаючий промисловий етап розвитку суспільства. Концепції профільної освіти морально застаріли, і спроби вирішити проблему екстенсивними методами – збільшенням термінів навчання і спеціалізацією навчальних закладів – давно вичерпані. І економіці, і соціуму для підготовки фахівця «завтрашнього дня» необхідна система інтелектуального та психологічного розвитку, яка формує в соціалізованій особистості стійкі компоненти творчого стилю мислення, що дозволяє аналізувати проблеми в будь-якій області життя і оперативно знаходити їх найбільш точне і економічне рішення. Як «продукт» системи вищої освіти, такий фахівець повинен бути комунікативним, щоб працювати в колективі, креативним, щоб генерувати нові ідеї, і мати здатність швидко переучуватися [2].

Зміна мети освіти неминуче змінює і її зміст: змістом повинні стати методи організації мислення і розвитку якостей творчої особистості, для чого необхідний перехід від нерелексивного освоєння знань до усвідомленого оволодіння і володіння розумовими прийомами і операціями. Цей перехід

здійснюється зміною тенденцій в методиках викладання: зокрема, замість репродуктивної передачі інформації навчальний процес організовується як групова дослідницька діяльність по «добуванню» нових для учнів знань. Така організація процесу орієнтує учня не на отримання правильної відповіді, а на розуміння «технології» – яким чином ця відповідь отримана. В результаті на матеріалі будь-якого навчального предмета у нього формуються узагальнені способи розумової діяльності, які він може використовувати для пошуку вирішення проблем різного характеру. Робота в групі дозволяє сформувати комунікативність, а необхідність проводити дослідження і вирішувати виникаючі проблеми – креативність та вміння вчитися.

Особистість з таким стилем мислення буде не тільки ефективно реагувати на постійні зміни технологій, а й розглядати їх як можливість отримати життєво необхідне моральне задоволення від вирішення нових для нього інтелектуальних проблем.

Ключовий елемент такої системи освіти – творчий викладач: саме він виступає в вузівських аудиторіях, в яких нові покоління готуються до життя в конкретному суспільстві, ініціатором потреби цього суспільства, його економічної і соціальної формації. З підготовки такого викладача і повинна починатися реформа освіти.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Максименко С. Д., Меерович М. Й., Шрагіна Л. І. Системне мислення: формування і розвиток: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2020. – 251 с.
2. Шрагіна Л. І. Формування сучасного глобального світогляду фахівця / *International scientific conference «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities»: Faculty of Social Sciences of Vytautas Magnus University. February 23rd.* Kaunas: «Baltija publishing», 2018. – С.79–83.
3. Шрагіна Л. І. Тренінг активізації креативного потенціалу особистості студента на основі теорії рішення винахідницьких задач. *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4–5 вересня 2020 року).* Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. – С.85–89.

Пупцев А. Е. (Вильнюс, Литва)

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

В тезисах рассматривается использование универсальных педагогических технологий в дистанционных курсах как путь повышения качества обучения в университетах.

Puptsau A. (Vilnius, Lithuania)

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN DISTANCE LEARNING

The abstracts consider the use of universal pedagogical technologies in distance learning courses as a way to improve the quality of teaching at universities.

Технико-технологическая поддержка дистанционного обучения интенсивно и стремительно совершенствуется более быстрыми темпами, чем педагогическая поддержка этого обучения. В результате, несмотря на огромные возможности информационно-коммуникационных технологий, сервисов и интернет-услуг, качество дистанционного обучения до сих пор не достигло уровня, соизмеримого с традиционным обучением.

В современном развитии дистанционного обучения существуют несколько концептуальных путей проектирования и обучения в дистанционном курсе. Один из путей – максимальная автоматизация обучения с минимальным участием преподавателя, другой путь – максимальное опосредованное приближение преподавателя к студенту в процессе обучения, чему активно способствуют видеоконференции, сетевое моделирование, а также универсальные педагогические технологии, переносимые из традиционных форм обучения в дистанционный формат.

Под педагогическими технологиями мы будем понимать целенаправленное, последовательное описание деятельности преподавателя и обучаемых в процессе достижения поставленных дидактических целей [1].

Не все педагогические технологии, методы и способы обучения из существующего выбора могут использоваться в дистанционных курсах из-за ограничений, накладываемых информационно-коммуникационными технологиями.

В Европейском гуманитарном университете уже более десяти лет изучаются и внедряются в дистанционные курсы универсальные педагогические технологии. Разработана целая система методических рекомендаций по применению педагогических технологий, сопровождаемая разнообразными примерами реализации этих технологий на практике, регулярно проводятся семинары повышения квалификации преподавателей в этом направлении.

Преподаватели университета активно внедряют и применяют в дистанционных курсах: метод проектов, обучение в группах сотрудничества, организацию виртуальных дискуссий, технологию педагогических мастерских и др.

В настоящее время с развитием новых педагогических технологий, включаемых частью педагогов в область исследований фрактальной педагогики [2], преподаватели университета активно внедряют в дистанционные курсы рефлексивно-оценочные технологии, технологии витагенного обучения, веб-квест-технологии и т.д.

Использование разнообразных педагогических технологий в дистанционных курсах, сопровождаемое современными учебными медиа ресурсами и интерактивными учебными элементами, с одной стороны, увеличивает интерес студентов к учению, повышает их активность, о чем говорят различные отзывы и анкетирование обучаемых. С другой стороны, обеспечивает в более полной мере формирование всесторонних компетенций студентов, способствуя в целом улучшению качества дистанционного обучения.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – М.: Академия, 2008. – 368 с
2. Абдулова Л. Б. Фрактальная педагогика / Л. Б. Абдулова, А. Г. Маджута, И. А. Синицина. – М.: Университетская книга, 2016. – 320 с.

Левченко Н. В. (*Умань, Україна*)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗВО

У тезах обґрунтовано особливості підготовки майбутніх соціальних працівників в закладах вищої освіти за освітніми ступенями бакалавр і магістр. Представлено кількість ЗВО, які здійснюють таку підготовку та напрями соціальної роботи як спеціалізації освітньої програми.

Levchenko N. (*Uman, Ukraine*)

TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The theses substantiate the peculiarities of training future social workers in higher education institutions for bachelor's and master's degrees. The number of free educational institutions that provide such training and areas of social work as specializations of the educational program is presented.

Сучасний стан підготовки майбутніх соціальних працівників в закладах вищої освіти України характеризується різноманітністю професійних ролей фахівців соціальної галузі та в різних сферах їх діяльності. Різні рівні, освітні програми, компетентності стають важливим аспектом у підготовці сучасного кваліфікованого працівника галузі соціальної роботи.

Основними науковими доробками у дослідженні проблеми професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери стали праці Л. Міщик, Р. Вайноли; концепції змісту, організаційних форм і технологій навчання у закладах вищої освіти – С. Архангельський, В. Беспалько, А. Вербицький, С. Харченко; розробка теоретико-методологічних засад соціальної роботи – В. Буяшенко, О. Карагодіна, О. Кравченко, Н. Коляда, В. Лютий,

Т. Семигіна, Г. Слозанська, Л. Тюття, Т. Шаповалова, А. Ярошенко та ін.

Отже, у чисельних працях дослідників розкрито важливі аспекти професійної підготовки працівника соціальної галузі.

Здійснивши скринінг сайтів закладів вищої освіти України відповідно до підготовки фахівців зі спеціальності 231 Соціальна роботи різних освітніх ступенів. Освітні послуги з підготовки соціальних працівників надають 69 закладів вищої освіти за спеціальності 231 Соціальна робота на різних рівнях вищої освіти перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий) рівні) зазначено інформаційним джерелом osvita.ua. Це заклади державної та приватної форм власності, з них надають освітні послуги за освітньо-науковим ступенем «докторів філософії» – 9 ЗВО, за освітнім ступенем «магістр» – 42 ЗВО, за освітнім ступенем «бакалавр» – 50 ЗВО. Безперервність надання освітніх послуг бакалавр – магістр – доктор філософії прослідковується у Академії праці, соціальних відносин і туризму, Донбаському державному педагогічному університеті, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Київському університеті імені Бориса Грінченка, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному університеті «Львівська політехніка», Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Херсонському державному університеті.

Інші 60 закладів вищої освіти здійснюють підготовку здобувачів за спеціальністю 231 Соціальна робота на освітніх ступенях бакалавр та магістр або бакалавр або магістр.

У закладах вищої освіти підготовка здійснюється відповідно до Стандартів вищої освіти освітні ступеня бакалавр та магістр (накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» №557 від 24.04.2019 р. та «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» №556 від 24.04.2019 р.) на основі яких розроблено освітні програми. Для освітніх ступенів молодший бакалавр та доктор філософії на тепер стандарти ще не затверджені, хоча проект Стандарту вищої освіти для третього освітньо-наукового рівня розроблено і подано для громадського обговорення [1; 2].

Стандарти вищої освіти, на регіональному та місцевому рівнів – освітні програми, навчальні плани, робочі навчальні плани, навчальні програми освітніх компонентів, робочі програми навчальних дисциплін, силабуси і т.д.

Здійснивши аналіз освітніх програм спеціальної 231 Соціальна робота підготовка соціальних працівників здійснюється на освітньому ступені бакалавр за освітньо-професійними програмами, на освітньому ступені магістр – за освітньо-професійними та освітньо-науковими програмами більшість з них на ОС бакалавр це соціальна робота, але і зустрічаються з поєднанням спеціалізації, а ОС магістр майже всі програми мають свій напрям (управління міжнародними соціальними проектами і програмами;

соціальна педагогіка; психологія; медико-соціальна робота, рекреаційний супровід; соціальна педагогіка у сфері інклюзії; соціальна адвокація; міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність; практична психологія, психосоціальна допомога та реабілітація; коучинг; соціально-педагогічна діяльність та соціально-психологічна реабілітація; соціально-психологічне консультування; соціально-психологічна допомога населенню; соціально-правовий захист; управління соціальним закладом; молодіжна робота; соціальна реабілітація; соціальна робота та соціальна політика; соціальна інклюзія; соціальна робота з надання паліативної та хоспісної допомоги; менеджмент соціальної роботи; християнське місіонерство та ін.).

Всі особливості освітніх програм відображені у змісті, меті, переліку освітніх компонентів, відповідних компетентностей та програмних результатів навчання, атестації.

Наразі у закладах вищої освіти України підготовка бакалаврів, магістрів з соціальної роботи, здійснюється більше чим на 150 освітніх програм, які мають свої особливості відповідно до регіону. Освітні програми відрізняються своєю метою, освітньою складовою (обов'язковими, фаховими, вибірковими навчальними компонентами, практиками і т.д.), однак їх обсяг дотримано відповідно до Стандартів про вищу освіту спеціальності 231 Соціальна робота.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» № 557 від 24.04.2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>

2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» №556 від 24.04.2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf>

Корх М. В. (Одеса, Україна)

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ТЕСТУВАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «НАРИСНА ГЕОМЕТРІЯ ТА ІНЖЕНЕРНА ГРАФІКА»

У статті розглядається комп'ютерне тестування із геометро-графічних дисциплін у системі вищої освіти. Представлена система тестування з дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка». Описано особливості тестів з інженерної графіки.

Korh M. (Odessa, Ukraine)

EXPERIENCE OF USING COMPUTER TESTING FOR THE DISCIPLINE «DRAFT GEOMETRY AND ENGINEERING GRAPHICS»

The article discusses computer testing in geometrical-graphic disciplines in the higher education system. A testing system for the discipline “Descriptive geometry and engineering graphics. The features of tests for engineering graphics are described.

Використання нових ефективних форм і методів організації навчального процесу з використанням інформаційних технологій активно впроваджується в сучасних освітніх закладах. Одне з актуальних завдань теперішнього часу – об’єктивний контроль знань, вмінь і навичок студентів.

Одним із шляхів, що забезпечують вирішення цього питання, є застосування комп’ютерного тестування, як частини багатьох педагогічних інновацій. Тести дозволяють отримати об’єктивні оцінки рівня знань, умінь, навичок і уявлень, виявити прогалини в підготовці. Безумовно, найбільш раціональними шляхами, що забезпечують економію часу є інтенсифікація навчального процесу, зміна загальної організації навчання і перехід від групових форм занять і контролю знань до індивідуальних, автоматизованих. Використання комп’ютерних програм тестування для визначення знань студентів має ряд суттєвих переваг, а саме:

- підвищує технологічність процедури перевірки: забезпечує автоматичну перевірку знань, позбавляє викладача від необхідності ручної перевірки, підвищує об’єктивність оцінки, скорочує час перевірки і, нарешті, дозволяє відмовитися від паперових варіантів завдань і відповідей;

- студент, який навчається, має можливість ознайомитися зі своєю оцінкою (або кількістю балів) відразу після сеансу комп’ютерного тестування;

- дозволяє використовувати програмно-дидактичні тестові завдання, представлені в різних формах;

- дає можливість наповнювати базу тестових завдань і моделювати варіанти тестів для різних розділів навчальної дисципліни;

- дозволяє виконати статистичну обробку результатів тестових випробувань. В результаті створюється можливість коректної бальної оцінки знань з предмету, умінь і практичних навичок студента, який навчається.

Накопичений досвід із розробки та впровадження комп’ютерного тестування у навчальному процесі із окремих тем, дозволив розробити систему тестування із нарисної геометрії та інженерної графіки.

Розроблений комп’ютерний тест використовується як поточний, проміжний і підсумковий контроль знань студентів (у т.ч. захисту домашніх графічних робіт – епюрів, комплексних креслень, розрахунково-графічних робіт). В необхідних випадках він може бути успішно використаний як навчальний комплекс.

Комп'ютерний тест «Нарисна геометрія та інженерна графіка» містить 100 завдань різної особистої складності. Оформлення питань і відповідей було виконано в програмах КОМПАС-3D, AUTOCAD, 3dmax. Завдання супроводжуються прикріпленими зображеннями фрагментів креслень. Навчальний режим активується при отриманні невірної відповіді на питання тесту. Програма пропонує зведення для визначення правильної відповіді. Одночасно з цим, параметри тестування, завдання, зображення до завдань, навчальна частина зберігаються в окремому файлі.

Основною формою тестових завдань є завдання в закритій формі. Закрита форма тестового завдання передбачає вибір тестованим однієї або декількох правильних відповідей із запропонованих варіантів. Перевагою цієї форми завдань є простота оформлення і швидкість обробки результатів. Для зниження ефекту вгадування в кожному завданні пропонується п'ять варіантів відповіді.

Кількість завдань в тесті і кількість завдань по кожному розділу визначається викладачем залежно від типу тематичного тесту. Також за допомогою програмних налаштувань є можливість встановлювати обмеження часу відповідей на тест. Наочність тесту з нарисної геометрії та інженерної графіки полягає у великій кількості точних ілюстрацій – креслень, застосованих в тестових завданнях.

Особливістю даної розробки є те, що при необхідності викладач може перевести тест в навчальний режим роботи. Для цього до кожного завдання підготовлені пояснення до відповіді, що з'являються під час вибору неправильного варіанту відповіді.

Після виконання усіх завдань тесту програма здійснює миттєвий аналіз запропонованих рішень і відкриває вікно з результатами цього аналізу і виставленою оцінкою.

В контексті організації самостійної роботи студентів, тестування є однією з можливостей самоконтролю їх знань. Контроль знань студентів здійснюється з використанням можливостей систем дистанційного навчання, таких як Moodle. Також використовуються тести для підготовки до практичних та семінарських занять, перед якими студент повинен розібрати теоретичний матеріал по темі заняття, пройти тестування та прийти на заняття підготовленим.

Вживання такої системи тестового контролю дозволяє об'єктивно оцінити рівень знань у всіх студентів денної і заочної форм навчання і це є раціональним доповненням до інших методів перевірки знань. Досвід використання комп'ютерного тестування з нарисної геометрії та інженерної графіки, безумовно забезпечує підвищення ефективності навчального процесу з дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка» і сприяє поліпшенню якості підготовки фахівців. Проте комп'ютерне тестування не повинно повністю замінювати традиційні методи навчання і контроль знань, можливість безпосереднього спілкування викладача і студента, а має виступати як зручне доповнення.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Опарін А. В., Бритаўська О. П. Досвід контролю базових знань студентів за допомогою системи комп'ютерного тестування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/statti/3777-zastosuvannja-kompjutersnogo-testuvannja-dlja-kontrolju-znan>
 2. Радьков А. М. Дидактические тесты: технология проектирования: Методическое пособие для разработчиков тестов / А. М. Радьков [и др.]. – Минск: РИВШ, 2004. – 87 с.
 3. Корх М.В., Нарисна геометрія та інженерна графіка. Навчальний посібник. – Одеса: НУ «ОМА», 2017. – 128 с.
-

Козинский А. А. (Брест, Беларусь)

**ИНТЕРАКТИВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ
ДИСТАНЦИОННЫХ КУРСОВ**

В тезисах для повышения эффективности дистанционных курсов предлагается использовать интерактивное обучение, формы которого реализуются с помощью имеющихся «интерактивных учебных компонентов».

Kazinski A. (Brest, Belarus)

**INTERACTIVE COMPONENTS OF DISTANCE
LEARNING COURSES**

In order to improve the effectiveness of distance learning courses, it is proposed to use interactive learning, the forms of which are implemented using the existing «interactive learning components».

Распространение интерактивности связывается с мультимедийными технологиями [1]. Некоторые авторы рассматривают интерактивность как [2]: взаимодействие, возможность управления процессом или показатель интеллектуальности системы.

Мы будем понимать *интерактивность* как предоставление пользователям управления взаимодействием с использованием встроенных средств в программное обеспечение и приложения, современных средств связи, всевозможных сервисов глобальной Сети.

В педагогике выделяют *активные* и *интерактивные* методы обучения. К формам интерактивного обучения могут быть отнесены: лекция-диалог, брифинг, вебинар, видеоконференция, групповая дискуссия, кейс-метод, творческое задание, тренинг, круглый стол, портфолио, обратная связь и др. [3, с 9-15]. В настоящее время не существует единой классификации форм интерактивности в соотношении «традиционной интерактивности в педагогике» и «интерактивности посредством компьютера и Интернета и средств мобильной связи» и др. Мы считаем, что перечисленные формы, как

и другие компоненты, могут одновременно нести на себе и коммуникативные функции, и интерактивные.

Для включения интерактивных форм содержание дистанционных коммуникативных курсов строится с использованием интерактивных элементов.

Под интерактивным элементом будем понимать любой целостный, неделимый элемент системы, предназначенный для взаимодействия с человеком. В том случае, когда такой элемент используется в электронном образовательном ресурсе (например, в дистанционном коммуникативном курсе), для реализации какой-либо из форм интерактивного обучения он является *интерактивным учебным элементом (интерактивным элементом дистанционного коммуникативного курса)*. Как правило, интерактивные учебные элементы объединяются в группы, образуя *компоненты*, которые реализуют формы и методы интерактивного обучения.

В состав каждого из таких интерактивных компонентов, как задание, лекция, форум, глоссарий, анкетный опрос, тест и т.п., включены следующие интерактивные элементы: название, описание, дополнительные файлы, уведомления, оценка, общие настройки модуля и др. Названные элементы имеют собственное функциональное значение в границах компонентов. Только полная совокупность элементов позволяет рассматривать «родительские» интерактивные компоненты как самостоятельные мини-системы (инструменты) с собственным целевым назначением.

Практически все учебные компоненты, предоставляемые и поддерживаемые системами дистанционного обучения, используют различные методы и способы интерактивного обучения. Этот процесс осуществляется через описание активностей для студентов и процедуры контроля и самоконтроля обучения с элементами оценивания. Примерами учебных интерактивных компонентов систем дистанционного обучения являются: *Лекция, Семинар, Задание, Тест, Анкета, Опрос, Обратная связь* и др.

Учебный интерактивный компонент *Лекция* позволяет представить структурированный материал по выбранной теме. Лекция требует подготовки сценария, который включает описание блоков-страниц (интерактивных элементов) двух видов: теоретического материала и контрольных вопросов. Сценарий включает также план возможных переходов, которые зависят от действий студентов.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сущность мультимедиа. История развития. Gigabaza.ru. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gigabaza.ru/doc/74185.html>. – Дата доступа: 11.08.2020.
2. Что такое интерактивность. Сайт педагога-исследователя. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://si-sv.com/publ/1/chto_takoe_interaktivnost/14-1-0-523. – Дата доступа: 11.08.2020.
3. Интерактивные методы, формы и средства обучения (методические рекомендации) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://rostov.rpa->

mu.ru/Media/rostov/Svedenia_ob_OO/Obrazovanie/metodich_eskje_rekomendacii/interaktiv.pdf. – Дата доступу: 11.08.2020.

Рисинець Н. О. (*Вінниця, Україна*)

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В РЕАЛІЯХ COVID-19**

У тезах обґрунтовано необхідність адаптації вищої освіти до нових умов, зміни підходів до викладання та впровадження інноваційних педагогічних методів дистанційного навчання.

Rysynets N. (*Vinnitsia, Ukraine*)

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF DISTANCE LEARNING
INTERNATIONAL LAW PROFESSIONALS IN
THE REALITIES OF COVID-19**

The article is based the necessity of need to adapt higher education to new conditions, change approaches to teaching and implement innovative pedagogical methods of distance learning.

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на систему вищої освіти в Україні та в світі. Закриття кордонів, карантин і обсервація, обмеження скупчень людей і дотримання соціальної дистанції – усе це чинники, що негативно впливають на освіту в традиційному її вигляді. Наслідками карантинних обмежень і адаптивного навчання стала тотальна зміна підходів до викладання юридичних дисциплін [2].

У сучасних реаліях майбутні фахівці з міжнародного права опинились у скрутному становищі, адже роботодавці прагнуть отримати працівників, що на початку своєї професійної діяльності вже володіють практичними навиками. Розвиток професійних компетенцій студентів юридичних спеціальностей, а саме їх практичної складової, сьогодні можливий завдяки стрімкому розвитку інноваційних освітніх технологій у закладах вищої освіти. Отже, COVID-19 стимулює заклади вищої освіти до розвитку та пристосування до сучасних реалій. Сучасна система вищої освіти має непросте завдання – за порівняно короткий проміжок часу здійснити інноваційний прорив та запровадити якісне дистанційне навчання з використанням різноманітних веб-серверів, платформ, ресурсів і соціальних мереж.

З огляду на це, підхід до викладання дисципліни «Міжнародне право» також потребує докорінних змін. В першу чергу, це перетворення викладача на ментора, тренера, наставника-консультанта, який лише координує освітній процес, постійно вдосконалюючи власні курси та навички [1].

За таких умов, навантаження викладачів значно збільшується. Адже, така вимушена адаптація в обмежені терміни потребує розвитку та

формування нових знань і компетенцій у викладачів, робота в мережі internet потребує адаптації навчальних матеріалів до нового формату, а стара система оцінювання знань студентів втратила свою об'єктивність.

Аналізуючи роботу закладів вищої освіти під час карантинних обмежень, можемо зробити висновок, що далеко не всі готові працювати в нових реаліях. Це стосується й неспроможності викладачів до швидкої адаптації, і здатності студентів до самоорганізації та самодисципліни. Великою проблемою стала неспроможність частини закладів вищої освіти технічно забезпечити проведення дистанційного навчання. Тож, період пандемії – це унікальна можливість засвоїти інноваційні продукти та новітні освітні технології. Система дистанційних курсів, що уже використовується в закладах вищої освіти, здійснюється за допомогою Інтернет-сервісів, як-от: лекції та семінари проводяться з використанням сервісу Google Classroom, онлайн-засідання в Teams або Zoom, що дозволяють працювати в форматі запитань, знання студентів оцінюються за допомогою текстових тестів, підготовка та презентація проєктів здійснюється через Skype, нові платформи, ресурси та соціальні мережі (Moodle, Zoom, Skype, Viber, Telegram та Messenger). Крім того викладачі мають змогу засвоїти інформаційні компетенції за допомогою онлайн-курсів promethe, used-era, learningapps та інших [2].

За результатами опитування, українські студенти та викладачі відмічають, що якість дистанційної освіти не поступається традиційним методам навчання. Це стало можливим завдяки швидкій адаптації більшості викладачів і студентів до нових реалій. Таким чином, майбутні фахівці з міжнародного права, що змогли пристосуватись до нових умов навчання, мають більше шансів отримати бажану роботу по спеціальності. Адже, по перше, використання дистанційних технологій, методів проєктного навчання та розвиток навиків самонавчання суттєво підвищують рівень знань студентів. По друге, тотальні карантинні обмеження змусили відкривати нові способи набуття професійних компетентностей і шляхи дистанційного здобуття практичних навиків. Дякуючи цьому, якісна освіта стала ще доступнішою. Адже, близько 190 університетів по всьому світу запустили понад 600 безкоштовних онлайн-курсів для всіх бажаючих. Таким чином майбутні фахівці з міжнародного права отримали можливість розвивати професійні компетенції методом співпраці та порівняння, а також підвищити рівень знань міжнародного права методом вивчення юридичних курсів зарубіжних країн [3]. По третє, сьогодні роботодавці шукають випускників, що здатні швидко пристосовуватись до нестабільних умов у суспільстві та націлені на нестандартне вирішення проблемних питань, а також тих, хто може вправно оперувати в мережі Інтернет.

Дослідники впливу пандемії COVID-19 на розвиток вищої освіти відмічають, що нові реалії призвели до серйозних і незворотних змін в організації роботи закладів вищої освіти. Відповідно, заклад вищої освіти майбутнього стає більш конкурентним на ринку освітніх послуг. Як показала практика подолання негативних наслідків пандемії, для цього необхідно

змінити підходи до реалізації потреб студентів, розвитку та використання інноваційних технологій навчання, а також реорганізації закладів вищої освіти.

Пандемія COVID-19 суттєво ускладнила реалізацію традиційного аудиторного навчання, заснованого на багаторічному досвіді університетів. Для нормального функціонування закладів вищої освіти наразі потрібно створити нові моделі освіти, що стануть надійним підґрунтям для адаптації до нових реалій як викладачів, так і студентів.

Процеси, що відбуваються сьогодні у вищій освіті, нарешті активізували ті педагогічні тенденції, що з року в рік відкладалися в «довгий ящик». Пандемія COVID-19 внесла свої корективи в процес розбудови та становлення вищої освіти в Україні та світі. Попереду ще багато змін, що вимагають негайного пристосування до нових реалій. Проте, уже зараз стає зрозуміло, що багато нововведень, застосованих під час пандемії, будуть корисними для студентів і після подолання кризи [3].

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Berezhna S., Prokopenko I. Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities // Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. – 2020. – Vol. 12, Is. 1. Sup. 2. – P. 130–135.

2. Кіщак Т. Covid-19 та дистанційне навчання у закладах вищої освіти: аналітичний огляд наукових публікацій з міжнародних видань [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/79877?fbclid>

3. Brammer S., Clark T. COVID-19 and Management Education: Reflections on Challenges, Opportunities, and Potential Futures // British Journal of Management. – 2020. – Vol. 31. – P. 453–456.

Сарафанюк Е. І., Сарафанюк Д. Е. (Одеса, Україна)

ПРОГРАМНІ СИСТЕМИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ТА ЇХ МОЖЛИВОСТІ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У тезах розглянуті програмні системи імітаційного моделювання, що використовувалися у підрозділах армії країн НАТО. Для кожної програмної системи визначені сильні та слабкі сторони, відзначені їх основні особливості.

Sarafaniuk E., Sarafaniuk D. (Odessa, Ukraine)

SOFTWARE SIMULATION MODELING SYSTEMS AND THEIR CAPABILITIES FOR MILITARY TRAINING

The abstract observes simulation modeling software systems used in NATO army units. For each software system are identified strengths and weaknesses, noted their main features.

Simulation modeling (hereinafter SM) nowadays has become a powerful tool around the world and is used to prepare commanders and staffs for actions during the planning and conduct of operations (combat missions).

Simulation modeling - the process of constructing a model of a real system and setting up experiments on this model to understand the behavior of the system, or to evaluate (within restrictions imposed by certain criteria or a set of criteria) the various strategies that ensure the functioning of this system [1].

Command and Staff Training (CST) is the main form of military command training. SM tools are widely used in armed forces to conduct CST, so knowledge of SM functionality is very important for military experts and their professional activities.

JCATS program (Joint Conflict and Tactical Simulation). JCATS simulation modeling system (hereinafter SMS) was created by the Simulation Modeling Laboratory at the Lawrence Livermore National Laboratory, USA, and is one of the most powerful systems available on the market of constructive simulators today. SMS JCATS provides opportunities to prepare troops for the range of tasks inherent in the armed forces to model hostilities tactics in individual groups and formations in different areas, including urban areas. SMS JCATS is designed to simulate the actions of squads, units, formations and associations in accordance with the decision taken by the commander in certain conditions. It is used to conduct command and staff exercises (trainings) in order to gain by trainees practical experience in performing official duties in real (combat) conditions.

Advantages: can work without or with an Internet connection and unite geographically disjointed groups into one network; does not require special maintenance (it is enough to have a PC); used for all branches of forces; can work in a virtual or combined environment.

Disadvantages: significantly outdated graphics part of the program; the system was tested only up to 300 simultaneous participants on one server.

Feature: the only software system used for all branches of forces.

Battle Command is a simulation tool that allows unit commanders and staff officers to practice combat planning and conduct of hostilities. Defined action plans are reconstructed on a modelled battlefield. It is possible to perform simulation actions in the mode of one member or several squads, if necessary, to join the software package.

Advantages: includes its own high-tech, high-speed satellite network for tracking the movement of units; gives a possibility of encrypted communication; suitable for most branches of forces; the number of participants is up to a brigade in one subnet; simple user interface.

Disadvantages: it is impossible to conduct training in a classroom; small functionality.

Feature: the software system focuses on creating an accurate picture of the battlefield in real-time, fast and secure communication between units.

MILES (Multiple Integrated Laser Engagement System) – this software is designed to simulate the conditions of real combat in tactical training and allows

you to simulate a direct armed conflict of units, including those operating on military equipment.

Advantages: creates combat conditions close to real; the number of participants is up to a brigade.

Disadvantages: requires a large number of resources; it is impossible to conduct training in a classroom; originally was designed for mechanized units.

Feature: the system reproduces real combat conditions better than others.

JANUS program is an interactive simulation program used to train personnel at levels from platoons to brigades, as well as brigade headquarters officers. This program simulates combat operations on land, is flexible in terms of the ability to interact, track and replay actions. Management is carried out through the menu, the program has high functionality and allows participation up to six parties.

Advantages: the number of participants is up to a division; a large number of capabilities (for example, simulates damage to armor by ammunition); can be combined with other simulation systems for use in almost all branches of forces.

Disadvantages: has a considerable number limitations, such as the inability to accurately model the interaction in and around buildings and other structures, etc.

Feature: the system has the greatest potential and is the most promising among model (virtual) simulators.

Therefore, SM is a sufficiently functional tool and helps squads (units) to save resources (time, financial, material, human) that are involved in the organization and conduct of combat training units. In our opinion, the use of SM in combination with traditional training technologies allows more effective training of commanders, staffs and units to perform tasks as assigned.

ЛИТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Robert E. Shannon (1975). *Systems Simulation: The Art and Science*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

Кисельова О. І. (Одеса, Україна)

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У тезах висвітлено питання організації науково-дослідницької діяльності студентів в умовах дистанційного навчання. Розкрита мета науково-дослідницької діяльності студентів та основні її поняття. Визначено основні етапи її здійснення та їх зміст.

Kyselova O. (Odessa, Ukraine)

SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

The theses highlight the issues of organizing students' research activities in the context of distance learning. The purpose of students' research activities and its main concepts are revealed. The main stages of its implementation and their content are determined.

Науково-дослідницька діяльність є невід'ємною частиною становлення майбутнього педагога, це найважливіший засіб підвищення якості підготовки студентів, які мають творчо застосовувати досягнення науково-технічного прогресу на практиці. Наукова діяльність студентів є важливою складовою академічного курсу навчання, оскільки готує їх до подальших наукових досліджень та формує ціннісне ставлення до науки, досвіду проведення наукових досліджень. Ситуація, що склалася в освітньому середовищі України у зв'язку з карантинними заходами викликаними пандемією COVID-19, призвела до активного запровадження дистанційної форми навчання та комп'ютеризації освітнього процесу, тому науково-дослідницька діяльність плавно переходить в дистанційний простір, що викликає актуальність розгляду питань про побудову науково-дослідницької діяльності студентів у віртуальному просторі.

Науково-дослідницька діяльність активно інтегрується в електронне середовище, що викликає необхідність в адаптації змісту, форм, методів та засобів наукової-дослідницької діяльності студентів ЗВО. У зв'язку з цією складністю, науково-дослідницька діяльність для майбутніх педагогів виходить на новий рівень і вимагає уточнення основних понять: «професійна компетенція», «дослідницька діяльність в освіті», «готовність студента до різних видів дослідницької діяльності» та «науково-дослідницька діяльність студента».

Професійна компетенція в даному випадку вважається інтегральною характеристикою особистості, яка визначає її здатність і готовність до професійної діяльності [1]. Сучасний фахівець – викладач ЗВО, який володіє не тільки фундаментальними знаннями, а й навичками творчого вирішення професійних завдань, вміє швидко адаптуватися в швидко мінливих умовах, застосовувати сучасні форми і засоби навчання та науково-дослідницької роботи.

Метою науково-дослідницької діяльності в освіті є надбання студентами навичок дослідження як універсального способу освоєння дійсності. Сформуванню цю навичку можна лише грамотно мотивувавши студента до навчальної діяльності та активувавши його особисту творчу позицію. Недостатність мотивації відноситься до основних причин відсутності у студентів навичок навчально- і науково-дослідницької діяльності. Також сюди належать: нерозуміння значущості науково-дослідницької діяльності; невміння бачити і виділити проблему; невміння виділяти протиріччя; невміння вибудувати логіку дослідження; фрагментарність самоаналізу наукової роботи; невміння працювати з науковою літературою; невміння презентувати підготовлений матеріал на захист наукового дослідження [2].

При плануванні дослідження, студент має усвідомити зміст і обсяг майбутньої роботи. Можливе проведення попередньої дискусії в форумі або чаті з цього питання. Неодмінною умовою створення плану є логічний зв'язок між послідовними етапами: 1. Вибір теми дослідження, постановка проблеми дослідження (переважно у вигляді питання). 2. Вивчення матеріалу з

проблеми. 3. Висунення гіпотез, їх обговорення. 4. Додаткове вивчення матеріалу (за потреби). 5. Постановка цілей дослідження. 6. Планування ходу дослідження. Вибір часткових методів дослідження (що відносяться до даного предмету). Складання плану дослідження, в якому буде порядок проведення експерименту, основні етапи експерименту. Визначення, що вважатиметься результатом експерименту (позитивним або негативним). Опис правил, умов проведення та етичних норм. 7. Проведення експерименту за запропонованим планом. 8. Підведення підсумків експерименту. Оформлення результатів. 9. Формулювання висновків і напрямків подальших досліджень. 10. Опублікування результатів дослідження.

Готовність студента до різних видів дослідницької діяльності, на думку Г. А. Федотової та Л. В. Ніколаєвої, характеризується комплексом особистісних якостей, наявністю необхідних методологічних знань, умінь і навичок, а також швидкістю адаптації до нових умов і нестандартних ситуацій і здатністю переносити їх в практичну діяльність [3]. Науково-дослідницька діяльність як особливий вид пізнавальної діяльності базується на дослідницькій активності і дослідницькій поведінці особистості, є усвідомленою, цілеспрямованою та організованою за допомогою спеціальних засобів.

Таким чином, під науково-дослідницькою діяльністю студентів ми розуміємо виконання студентами будь-якої поставленої перед ними творчої задачі, шляхом проходження основних етапів дослідження в науковій сфері, які розглядалися вище. За результатами дослідження студент отримує своє рішення поставленої перед ним задачі. В електронних системах проходження даних етапів набуває певних особливостей, оскільки вивчення теорії може легко відбуватися без безпосередньої взаємодії викладача та студентів, завдяки завчасному розміщенню необхідних матеріалів на використовуваній ЗВО електронній платформі, на розробленому ним курсі.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ваганова О. И., Смирнова Ж. В., Трутанова А. В. Организация научно-исследовательской деятельности бакалавра. *Азимут научных исследований: педагогика и психология*. 2017. Т. 6. № 3(20). С. 239–241.

2. Дробиш Л. В., Карпенко Ю. В. Дослідницька діяльність студентів як засіб якісної підготовки фахівців. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури Lviv Polytechnic National University Institutional Repository* <http://ena.lp.edu.ua>, 2015. С.635–636.

3. Николаева Л. В. Дистанционное обучение как фактор самореализации студента в образовательной среде. *Ценности и смыслы*. 2013. № 6(28). С. 27–35.

Колот С.А., Христич А.Л. (Одесса, Україна – Женева, Швейцарія)

**МОТИВАЦИОННЫЕ ФАКТОРЫ ДИСТАНЦИОННОГО
ОБУЧЕНИЯ**

В тезисах рассмотрены факторы дистанционного обучения, которые определяют успешность его функционирования и мотивационную направленность.

Kolot S., Khristich A. (Odessa, Ukraine – Geneva, Switzerland)

MOTIVATIONAL FACTORS OF DISTANCE LEARNING

The abstracts consider the factors of distance learning that determine the success of its functioning and motivational focus.

Вспышка COVID-19 резко изменила формат обучения, заставив преподавателей и студентов работать «из дома», что оказалось непросто в силу несовершенства организационных и технических факторов, а также особенностей читаемых курсов. Специфика дистанционного обучения предполагает увеличение самостоятельной работы, требует дисциплины и целеустремленности. Все это может отрицательно сказываться на мотивации обеих сторон учебного процесса, снижая качество обучения в целом.

Организационные и технические факторы. Важным организационным фактором является настройка внимания участников учебного процесса в начале занятия, которая предполагает неструктурированное неформальное общение. Это способствует повышению личностной вовлеченности и значимости занятия и, соответственно, мотивационной направленности.

Технические проблемы могут возникать из-за сбоев работы интернета, ошибок программного обеспечения, разного доступа к обучающим технологиям. Своеобразным буфером для устранения технических неполадок может послужить наличие гибкого графика проведения занятия: предварительное включение в работу за несколько минут до начала занятия по расписанию либо возможность переноса начала занятия на другое время.

Более эффективным средством является наличие централизованной службы технической поддержки. Уверенность в получении поддержки, возможность гибкого графика нивелируют и устраняют страх не справиться с работой и повышают мотивацию преподавателя и студента, особенно, в случае высокой заинтересованности в результатах занятия, например, при сдаче экзамена.

Организационные и технические проблемы часто оказываются взаимозависимыми. В частности, организационные проблемы, связанные с расписанием занятий: отсутствие или нечеткий график занятий, - легко устраняются информированием обучающихся на других чатах, например, Viber, электронная почта, либо при использовании встроенной в программу функции планирования и календаря.

Правильная подготовка организационных и технических проблем

является значимым фактором для обеспечения успешности дистанционной формы обучения и поддержания ее мотивационной составляющей.

Содержание дистанционного обучения. Для повышения внимания студентов к курсам в качестве эффективных мер предлагается использовать шаблоны готовых курсов, которые можно легко и быстро настроить для запуска дистанционных курсов, викторины, моделирование диалогов. Опросы на видео-занятиях позволяют активизировать участников, проверять их понимание, устанавливать обратную связь. Активной работе также способствуют создание небольших рабочих групп, использование экрана в качестве рабочей доски, представление информации в виде рисунков, графиков, диаграмм, скриншотов, фотографий.

Самостоятельная работа студентов (СРС). При дистанционном обучении студент более тщательно планирует индивидуальный график обучения и может учиться в любое удобное для него время, самостоятельно изучает информационные материалы, что улучшает их запоминание и понимание, может обучаться одновременно на нескольких специальностях в собственном временном режиме. В то же время, для успешного дистанционного обучения требуется сильная мотивация, привычка заставлять себя практически самостоятельно осваивать учебный материал, поддерживать правильный темп обучения, не реагировать на отвлекающие факторы в учебное время. Для повышения эффективности СРС и ее мотивационной составляющей возрастает роль онлайн-консультаций, сочетание четких инструкций с проектной формой обучения, объединяющей автономный и групповой подходы.

Повышению мотивации к дистанционному обучению способствует, кроме использования гибкого графика обучения и возможности выбора из широкого спектра дисциплин, ряд следующих факторов: экономия на поездках в транспорте, более легкий доступ к знаниям с помощью платформ онлайн-обучения, более низкая стоимость обучения (при переходе вуза на стабильную форму дистанционного обучения).

В то же время, проблематичными остаются возможности обучения практическим курсам и коммуникативным навыкам. Отсутствие живого общения с его невербальной информацией и неформальным воздействием делает профессиональное общение более скучным и менее информативным. Поэтому необходимо стремиться к обеспечению полноценного пользовательского интерфейса на основе эффективных платформ онлайн-обучения. Несомненно, что опыт дистанционного обучения расширит границы традиционного учебного опыта и сделает платформы онлайн-обучения более инклюзивными. Высока вероятность того, что дистанционное образование станет неотъемлемой частью нашей жизни в соединении с очным, лично ориентированным обучением, необходимым для формирования навыков социального взаимодействия. Мотивационный фактор дистанционного обучения всегда будет учитывать составляющие смешанных форм обучения.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Smith, K. Need to teach online? How to do it right. URL: <https://skillcrush.com/blog/teach-online/>

Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. (Одеса, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ

У тезах наведено аналіз та структурні особливості освітніх програм підготовки магістрів спеціальностей «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа» в українських закладах вищої освіти.

Shynkarenko L., Shynkarenko V. (Odesa, Ukraine)
FEATURES OF MASTER'S TRAINING
SERVICE SPECIALISTS

The abstracts present the analysis and structural features of educational programs for master's degrees in «Tourism» and «Hotel and restaurant business» in Ukrainian higher education institutions.

Індустрія туризму, яка показувала сталий позитивний динамічний розвиток, найбільше постраждала від наслідків кризи, що спричинена поширенням пандемії COVID-19. Значне зменшення кількості подорожуючих та загострення конкурентної боротьби на туристичному ринку потребують наявності висококваліфікованих фахівців, що здатні ефективно керувати підприємствами сфери послуг з метою побудови антикризових стратегій.

Підґрунтям для плідної роботи керівника та менеджера підприємства сфери послуг є набуті під час навчання в магістратурі компетентності, а саме здатність узагальнювати провідну практику туризму, гостинності та рекреації, прогнозувати напрями їх розвитку, розв'язувати професійні проблеми та практичні завдання у сфері послуг, використовуючи сучасний науковий потенціал, володіти підприємницькими, управлінськими, проектними та комунікаційними навичками.

Проблематиці підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери присвячено низку праць українських та іноземних дослідників. Серед них виділимо роботи О. Варганової, О. Самохвала, М. Скрипник, Л. Чорної, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрової, В. Штифурака. У роботі [1] авторами було розглянуто питання математичної складової підготовки майбутніх фахівців сфери послуг. Проте, у зазначених працях переважно розкрито аспекти бакалаврського рівня підготовки, а проблеми та особливості підготовки магістрів у галузі надання туристичних послуг залишилась поза увагою дослідників.

Для виявлення різноманіття підходів до визначення навчальних

дисциплін та обсягу годин на їх опанування проведено аналіз освітніх професійних програм та навчальних планів підготовки магістрів спеціальностей «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа» українських та закордонних закладів вищої освіти. Зазначені програми за перевагою освітнього компоненту циклу фахових дисциплін можливо умовно поділити на наступні типи: орієнтовані на економічну складову туристичного бізнесу, орієнтовані на географію туризму та рекреаційні комплекси, орієнтовані на певні види туризму (водний, залізничний, міжнародний, внутрішній тощо).

До програм з перевагою економічної та бізнесової складової можливо віднести плани переважної більшості економічних університетів. За приклад можливо взяти Одеський національний економічний університет, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. До навчального плану підготовки магістрів включено дисципліни «Бізнес-планування на підприємствах туризму», «Конкурентоспроможність підприємств у сфері турбізнесу», «Підприємництво, планування та реалізація бізнес-проектів», «Управління туристичними дестинаціями та гостинністю», «Маркетинг і менеджмент курортної справи».

Розглянемо детальніше програми, що орієнтовані на географію туризму та рекреаційні комплекси. Прикладом є геолого-географічний факультет Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, географічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. До освітньої програми підготовки магістрів спеціальності «Туризм» входять такі дисципліни, як «Геоглобалістика», «Курортна справа з основами курортології та реабілітології», «Географія світової спадщини», «Теорія та практика рекреаційно-туристичного природокористування», «Управління рекреаційним підприємством».

Прикладом програм, орієнтованих на певний вид туризму, є програми Одеської національної академії харчових технологій, Одеського національного морського університету, Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського. Враховуючи технологічний напрям ОНАХТ, до програми підготовки магістрів спеціальності «Туризм» входять дисципліни «Промисловий туризм», «Якість та безпека у туризмі», «Управління якістю у сфері послуг». Цілоком природньо, що до навчальних планів підготовки магістрів з туризму в ОНМУ включили наступні дисципліни: «Методологічні основи та особливості організації морського (річкового) туризму», «Методологія управління підприємствами морського туризму», «Теоретичні та практичні концепції по формуванню та управлінню морськими туристичними кластерами». Зважаючи на специфіку підготовки кадрів в ЛДНУФК, до програми підготовки магістрів сфери послуг входять «Оздоровче харчування», «Спортивно-оздоровчий туризм», «Культурна спадщина Львівщини», «Оздоровчі комплекси світу».

Наведений перелік особливостей підготовки магістрів в українських ВНЗ свідчить, що зміст навчальних предметів ґрунтується на всебічному врахуванні майбутньої професійної діяльності випускника туристичного

профілю закладу освіти. Загальний підхід до навчання передбачає конструювання навчального процесу з урахуванням цілей і змісту туристичного навчання.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Шинкаренко В. М. Проблеми математичної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг / В. М. Шинкаренко, Л. В. Шинкаренко // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали чотирнадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 листопада 2019 р.) / гол. ред. В. В. Корнещук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2019. – С. 123–125.

Михнюк С. В. (Київ, Україна)

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА**

У тезах обґрунтовано характеристику провідних наукових підходів до проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії.

Mykhniuk S. (Kyiv, Ukraine)

**SCIENTIFIC APPROACHES TO THE PROBLEM OF
PEDAGOGICAL INTERACTION IN THE PROFESSIONAL
ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER**

The article explains the specifications of the advanced scientific approaches to the challenge of preparing future social workers to pedagogical interaction.

Педагогічна взаємодія як різновид діяльності соціального працівника потребує сформованості певних професійних компетенцій – комунікативного, психологічного, соціального змісту. Задля визначення сутності цих компетенцій ми використали у дослідженні *компетентнісний підхід*, як основу для окреслення рівня сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії. Зв'язок готовності до взаємодії й професійної компетентності ми встановлюємо, покладаючись на наукові І. Зимньої (2006) [1], А. Капської (2003) [2], О. Овчарук (2003) [4] та ін.

На підставі обґрунтування компетентнісного підходу до проблеми дослідження констатуємо, що він ґрунтується на особливому тлумаченні процесу комунікацій, а тому важливе значення для теоретичного аналізу проблеми дослідження має *контекстний підхід*. Цей підхід став розроблятися у вітчизняній науці, передовсім, у зв'язку з пошуком новітніх форм і методів вивчення іноземних та української мов, а також з мовознавчими проблемами у професійній педагогіці. У межах нашого

дослідження цей підхід використовується у зв'язку з *необхідністю обґрунтувати професійний контекст педагогічної взаємодії* у діяльності соціального працівника, а також з можливостями контекстного підходу проектувати освітній процес в максимальному наближенні до майбутньої професійної діяльності в соціальній сфері. Важливими характеристиками контекстного навчання для підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії (на основі досліджень С. Скворцової (2010) [5], С. Качалової (2009) [3], О. Ткаченко (2010) [6] та ін.) вважаємо такі:

1) Ця технологія навчання орієнтована на модель майбутнього фахівця з відповідними кваліфікаційними характеристиками, й вимогами до професійних компетенцій.

2) Суб'єкт навчання з точки зору контекстного підходу знаходиться в діяльнісній позиції, тобто з суто теоретичної переходить в навчально-професійну площину.

3) Зміст підготовки фахівця в контекстному навчанні визначається вимогами його практичної професійної діяльності.

4) У межах контекстного навчання відбувається поступовий перехід від теоретичного до квазіпрофесійного типу професійної підготовки (у вигляді інтерактивних форм навчання), а згодом і до професійної (у вигляді виробничих практик та стажувань).

5) Важливе значення за контекстного підходу відводиться семіотичним (засвоєння сукупності знакової професійної інформації) та імітаційним (відтворення предметно-соціального змісту діяльності) моделям навчальної діяльності.

6) Під час вивчення фахових дисциплін на основі контекстного підходу відбувається відтворення реальних ситуацій педагогічної взаємодії, імітуються реальні професійні відносини соціального працівника, фрагменти його професійної діяльності на основі ефективної педагогічної взаємодії.

7) Контекстне навчання передбачає як індивідуально-професійну, так і командну модель квазіпрофесійної та професійної діяльності з відтворення основних правил та змісту педагогічної взаємодії.

На підставі проведеного аналізу можливостей контекстного підходу до проблеми дослідження нами було встановлено його тісний зв'язок з основами професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, що потребує залучення до методологічних основ нашого дослідження *діялісного наукового підходу*. Цей теоретичний конструкт, по суті, об'єднує в своєму змісті всі попередні наукові підходи, оскільки:

– діяльність всіх суб'єктів освітнього процесу, що заангажовані у формування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії, є системним процесом, тому може обґрунтуватися на засадах системного підходу;

– діялісний підхід покликаний спрямовувати професійну підготовку соціальних працівників на розвиток їхніх ключових компетенцій\компетентностей, що мають відношення до здатності реалізувати педагогічну взаємодію у соціальній сфері. У зв'язку з цим

простежується стійкий зв'язок компетентнісного й діяльнісного підходів;

– основи діяльнісного підходу визначають можливість студентів застосовувати отримані знання на практиці – в квазіпрофесійній чи професійній формі, а також професійно самореалізовуватися у процесі створення реальних ситуацій педагогічної взаємодії у процесі професійної підготовки в ЗВО. Тому діяльнісний і контекстний підходи до проблеми нашого дослідження між собою також тісно пов'язані.

Аналіз теми і проблеми нашого дослідження дозволяє виділити в ній кілька діяльнісних феноменів.

1. *Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників як система спеціально організованих видів діяльності, серед яких і діяльність з опанування основ педагогічної взаємодії.* У процесі професійної підготовки соціальних працівників реалізуються такі основні види діяльності: власне навчальна (у вигляді системи форм та методів навчальної діяльності у ЗВО), організаційна (як сукупність мети, змісту та форм організації навчального процесу), управлінська (у вигляді функціонування системи спеціальних інституцій та структурних підрозділів, що здійснюють управління професійною підготовкою соціальних працівників).

2. *Діяльність студентів з вивчення фахових дисциплін.* Цей вид діяльності передбачає кілька її підвидів, що мають суб'єктний характер, а саме: викладання (вид діяльності науково-педагогічного персоналу ЗВО, що забезпечує викладання фахових дисциплін), вивчення (навчальна діяльність студентів із засвоєння змісту фахових дисциплін), оцінювання (діяльність викладачів та представників адміністративного персоналу з побудови оптимальної моделі оцінювання рівня знань студентів з фахових дисциплін).

3. *Педагогічна взаємодія як особливий вид професійної діяльності соціального працівника.* Цей вид діяльності передбачає суто комунікативну міжособистісну діяльність студентів (між собою, з викладачами), квазіпрофесійну педагогічну взаємодію (у процесі вирішення ситуацій взаємодії під час занять), професійну педагогічну взаємодію (у ході виробничих практик).

Таким чином нами обґрунтовано характеристику провідних наукових підходів до проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Зимняя И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект). *Высшее образование сегодня*, 2006. № 8. С. 20–26.

2. Капська А. Й., Волинська Л. В., Карпенко О. Г., Филипчук В. С. *Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом*. Київ : ДЦСМ, 2003. 87 с.

3. Качалова С. М., 2009. Технологія контекстного обучения в практике вузовского обучения. *Вестник ЦМО МГУ*. № 3. С. 87–91.

4. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої*

політики. Київ: «К.І.С.», 2003. С. 13–42.

5. Скворцова С. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 2010. Вип. 35. С. 36–71.

6. Ткаченко О. А. Контекстне навчання у форматі «справожиттєвого» підходу як альтернатива традиційної системи професійної освіти. *Горизонти образования*, 2010. № 2 (30). С. 158–163.

Корнешук В. В. (Одеса, Україна)
ПОЄДНАННЯ НАВЧАННЯ І ДОСЛІДЖЕНЬ
НА ОПП «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

В тезах висвітлено досвід поєднання навчання і досліджень на освітньо-професійній програмі «Соціальна робота». Наголошено на необхідності комплексного поєднання науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників. Наведено приклад комплексного підходу до поєднання навчання та досліджень в межах освітнього компонента «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери».

Korneshchuk V. (Odessa, Ukraine)
COMBINATION OF TRAINING AND RESEARCH
ON EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAM
«SOCIAL WORK»

The abstract highlights the experience of combining training and research in the educational and professional program «Social Work». The need for a comprehensive combination of research work of higher education students and academic teaching staff is emphasized. An example of a comprehensive approach to combining training and research within the educational component «Professional reliability of socioeconomic personnel» is given.

Поєднання навчання і досліджень є однією з необхідних умов забезпечення якості вищої освіти, особливо якщо йдеться про її другий (магістерський) рівень. В тезах висвітлений досвід такого поєднання на прикладі реалізації освітньо-професійної програми (ОПП) «Соціальна робота» кафедрою психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету.

Слід зазначити, що поєднання навчання і досліджень здійснюється на ОПП комплексно: з одного боку, здобувачі вищої освіти залучаються до науково-дослідної роботи в процесі навчання, а з іншого – результати наукових досліджень, що їх проводять викладачі кафедри, втілюються в процес професійної підготовки здобувачів.

Щодо залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідної роботи, то воно відбувається в різних напрямках: завдяки виконанню певних

дослідницьких завдань в межах вивчення окремих освітніх компонентів ОПП; реферативних, розрахунково-графічних, курсових робіт, передбачених робочими навчальними планами освітніх компонентів; завдань в межах кафедральних науково-дослідних робіт. Позанавчальна науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти реалізується завдяки участі в олімпіадах, конкурсах наукових робіт, конкурсах магістерських кваліфікаційних робіт, конкурсах соціальних проєктів тощо. Крім того, здобувачі вищої освіти беруть участь у науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема студентських; публікують результати власних наукових здобутків в матеріалах конференцій, фахових виданнях України, наукометричних виданнях тощо. Кафедра психології та соціальної роботи ОНПУ має досвід з поєднання навчання та досліджень за всіма означеними напрямками. Водночас цінність науково-дослідної роботи здобувачів визначається можливістю їх практичної реалізації, прикладами якої є соціальний проєкт «Оновлений сайт Одеського міського товариства інвалідів», розроблений здобувачем в межах виконання кваліфікаційної та успішно реалізований ним, що дозволило підвищити ефективність PR-діяльності товариства. Крім того, за результатами переддипломної практики та виконання кваліфікаційних магістерських робіт здобувачами були розроблені навчально-методичні матеріали «Підготовка соціальних працівників до роботи з психічно хворими людьми», «Методичні рекомендації для соціальних працівників щодо здійснення он-лайн консультування» та ін., які використовуються в навчальному процесі для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, а також соціальними установами для підвищення кваліфікації своїх співробітників.

Щодо впровадження результатів наукових досліджень науково-педагогічних працівників кафедри у процес професійної підготовки здобувачів, то слід зазначити, що: досліджуються методи навчання та викладання на ОПП «Соціальна робота», що використовуються спорідненими кафедрами вітчизняних ЗВО (шляхом анкетування); аналізується передовий вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки фахівців із соціальної роботи; аналізуються перспективи розвитку соціальної роботи, її регіональні особливості; досліджуються вимоги роботодавців щодо змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (шляхом анкетування, інтерв'ювання, громадського обговорення проєктів ОПП); досліджується думка випускників щодо якості навчання на ОПП та їхнє працевлаштування за спеціальністю (шляхом анкетування, інтерв'ювання); вивчаються та аналізуються ОПП з підготовки фахівців із соціальної роботи, зміст різноманітних освітніх компонентів, включених до ОПП тощо.

Результати проведеної у зазначених напрямках дослідницької діяльності знаходять відображення під час оновлення ОПП, змісту окремих освітніх компонентів, методах навчання, що безумовно підвищує якість навчання на ОПП «Соціальна робота».

Про доцільність та ефективність комплексного (з боку викладачів і

здобувачів вищої освіти) поєднання навчання і досліджень свідчить приклад вивчення освітнього компонента «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери», передбаченого ОПП «Соціальна робота» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Так, в статті [1] викладачем досліджено та схарактеризовано співвідношення професійних функцій і компетентностей (загальних і спеціальних) магістрів із соціальної роботи, визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Проаналізовано можливість формування окремих компетентностей в процесі вивчення ОК «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери»; запропоновано завдання щодо оцінювання відповідних компетентностям результатів навчання в межах вивчення зазначеної навчальної дисципліни.

В межах вивчення ОК здобувачі виконують РГР, яка є індивідуальним завданням дослідницького характеру і передбачає проведення самодіагностування, надання інтерпретації отриманих результатів та розробку заходів з підвищення рівня прояву показників професійної надійності. Вміння проводити діагностування професійної надійності фахівців соціономічної сфери, організувати індивідуальні заходи щодо її розвитку мають безумовне практичне значення, якщо випускних ОПП працюватиме на управлінських посадах, аналізуватиме відповідність кандидатур на вакантні посади, організуватиме заходи щодо кар'єрного розвитку персоналу соціальних установ тощо.

Сподіваємось, що висвітлений досвід поєднання навчання і досліджень, який відбувається на засадах комплексності і системності, стане в нагоді гарантам ОПП «Соціальна робота», а також викладачам, які забезпечують навчання та викладання на таких ОПП, вболівають за якість підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Корнєшук В. В. Функціонально-компетентнісний підхід до магістерської підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – № 3 (66), вересень 2019. – С. 120–126.

Дембіцька С. В., Кобилянський О. В., Пугач С. С. (Вінниця, Україна)
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В
ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У тезах розглядаються методичні особливості використання методів активного навчання в процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Обґрунтовано необхідність їх впровадження в освітній процес.

Dembitska S., Kobylanskyi O., Puhach S. (Vinnitsia, Ukraine)
**USE OF ACTIVE LEARNING METHODS IN THE PROCESS OF
TRAINING FUTURE PROFESSIONALS**

The article considers the methodological features of the use of active learning methods in the process of training specialists in higher education institutions. The necessity of their introduction into the educational process is substantiated.

Бурхливий розвиток техніки та технологій, виникнення нових економічних зв'язків, глобалізація світової економіки вимагають від освітньої галузі відповідної реакції та підготовки компетентних фахівців. Адже, на сучасному ринку праці попитом користуються працівники, що мають не тільки достатню професійну підготовку, але й здатність до самоосвіти та самовдосконалення впродовж професійної діяльності, враховуючи вимоги часу.

Ефективна професійна підготовка майбутніх компетентних фахівців із зазначеними якостями здійснюється завдяки впровадженню в навчальний процес закладів вищої освіти активних методів навчання. Адже, як зазначає В. Ягупов, характерними дидактичними особливостями методів активного навчання є професійний інтерес, нестандартний характер навчально-пізнавальної діяльності, змагальність, ігровий характер занять, емоційність, проблемність, що в поєднанні забезпечує мотивацію студентів і спонукає їх до активної участі в процесі пізнання [7, с. 352].

Основними причинами, що зменшують ефективність навчання студентів є:

- відсутність зв'язків між теоретичним матеріалом і практикою;
- невідповідність матеріалу, що вивчається, уявленням студентів про майбутню професійну діяльність;
- відсутність мотивації до вивчення певної дисципліни, зокрема до безпеки життєдіяльності та охорони праці;
- надмірна складність або простота навчальних матеріалів;
- монотонність подання матеріалу лекції, який не супроводжується прикладами, наочністю, проблемними елементами тощо;
- недостатня методична підготовка викладачів, відсутність умінь активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів.

Для усунення зазначених недоліків і забезпечення якості освітнього процесу доцільно використовувати методи активного навчання.

За результатами аналізу науково-методичних публікацій з теми дослідження можна стверджувати, що характерними ознаками методів активного навчання є:

- збільшення навчально-пізнавальної активності студентів у процесі навчання;
- опанування фахових умінь і навичок через діяльність у процесі вирішення поставлених квазіпрофесійних завдань;

- імітація самостійного наукового пошуку задля отримання нових умінь, що підвищує ступінь емоційності студентів в процесі навчання;
- залучення студентів до активного спілкування в процесі навчання, внаслідок чого відбувається постійна взаємодія суб'єктів навчального процесу, вільний обмін думками щодо розв'язання тієї чи іншої проблеми.

Як зазначає В. Кукушин, існує цілий комплекс методів активного навчання, кожен з яких має свої специфічні особливості та сфери застосування [5, с. 12]. Зокрема, найбільш поширеними є проблемні лекції, диспути, мозковий штурм, метод проектів, методи контекстного навчання, імітаційні ігри тощо. Однак, складність впровадження зазначених методів в освітній процес закладів вищої освіти полягає в тому, що їх використання передбачає ґрунтовну підготовку викладача.

Досвід впровадження методів активного навчання висвітлений нами в публікаціях [1–4, 6].

Як показує практика, використання методів активного навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців сприяє не лише ефективному формуванню професійних компетентностей, але й розвитку творчого мислення студентів, вмінь формулювати власну позицію щодо певного питання та аргументувати її.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Дембіцька С. В. Використання методів активного навчання в процесі формування працезахоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. Хмельницький: В-во НАДПСУ, 2019. № 5. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/340>.
2. Дембіцька С. В., Кобилянський О. В. Вдосконалення методики проведення лабораторних робіт з охорони праці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2014. Випуск 47. С. 62–68.
3. Кобилянський О. В. *Теоретико-методичні основи навчання безпеки життєдіяльності студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах*: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 590 с.
4. Кобилянський О. В., Дембіцька С. В., Кобилянська І. М. *Теоретичні засади формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у студентів економічних спеціальностей*: монографія. ВНТУ : Вінниця, 2014. 263 с.
5. Кукушин В.С. *Теория и методика обучения*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 474 с.
6. Пугач С. С. *Теоретичні та методичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців економічного профілю у системі неперервної освіти*: монографія. Вінниця: ВНАУ, 2019. 229 с.
7. Ягупов В.В. *Педагогіка: навчальний посібник*. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

Боделан М. В., Чорна С. С. (Одеса, Україна)

**ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З НАДАННЯ ДОПОМОГИ Й
ПІДТРИМКИ КЛІЄНТАМ З ПРИСКОРЕНИМИ
ГЕРОНТОЛОГІЧНИМИ ПРОЯВАМИ**

У тезах визначено поняття «прискорені геронтологічні прояви» та обґрунтовано необхідність формування в майбутніх соціальних працівниках професійної компетентності з надання допомоги й підтримки клієнтам з прискореними геронтологічними проявами.

Bodelan M., Chorna S. (Odessa, Ukraine)

**PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN
PROVIDING HELP AND SUPPORT TO CLIENTS WITH
ACCELERATED GERONTOLOGICAL MANIFESTATIONS**

The article is defined the concept of «accelerated gerontological manifestations» and substantiated the need to form in future social workers professional competence to provide assistance and support to clients with accelerated gerontological manifestations.

У сучасній професійній сфері фахівця соціальної роботи посилюється увага до геронтологічній проблематиці. Задля досягнення цілей надання соціальних послуг найважливішим для фахівця є розуміння біологічного, психологічного та соціального підходів до старіння людини.

Розкриваючи зазначену нами проблематику, необхідним є визначення понять: «геронтологія», «соціальна геронтологія», «геронтологічні прояви».

Для визначення сучасного розуміння геронтології, вважаємо доцільним розгляд її генези.

Так, Ф. Бекон першим визначає негативний вплив шкідливих звичок на здоров'я людини. Тим самим доказує їх вплив на прискорення процесів старіння. Він здійснює перші спроби класифікації геронтологія як науки: науку про людину та науку про природу.

А. Богомолець у 1938 році в Києві організовує першу у світі наукову конференцію, яка присвячена проблемам старості та профілактики передчасного старіння. На зазначеній конференції було розглянуто гіпотезу – можливим є продовження людського життя від 150 років.

С. Боткін розглядає фізіологічне та патологічне старіння. Тому, робить акцент на тому, що ознаки старіння будуть різними для кожної з людини та будуть розвиватися не одночасно.

На нашу думку, саме наукові праці М. Александрової, які визначають геронтологію через біологічний, медичний, психологічний та соціальний аспекти, формують сучасне визначення її як науки.

Отже, геронтологія – це наука про старість та старіння певних вікових

груп, що вивчає та досліджує вплив на біологічні, психологічні та соціальні детермінанти людини або суспільства [1].

На сьогодні, науковці зазначають, що необхідним є розмежування «геронтології» та «соціальної геронтології». Тоді, як більшість з них вважає, що «соціальна геронтологія» – це розділ геронтології.

Так, соціальну геронтологію, як галузь знань, вперше визначає науковець Є. Стігліц наприкінці 1940-х років. Вже у 1950-х роках М. Александрова наголошує на необхідності відокремлення її серед міждисциплінарних галузей. На думку науковця: «завдяки проникненню соціальних досліджень у сферу геронтології остання незрівнянно розширила свої можливості, вийшовши за межі «медико-біологічних» проблем» [2].

Ми погоджуємося з думками М. Александрової та її послідовників, тому соціальну геронтологію визначаємо як науку яка вивчає біологічні, психологічні та соціальні детермінанти людини, з метою вирішення їх соціальних значущих проблем.

Серед можливих зазначених проблем, відокремлюємо вагому – герентопсихологічну – зміна психічних процесів та поведінки людини, яка у комплексі обов'язково руйнує її біологічні, фізіологічні та соціальні детермінанти. Вважаємо доцільним її розгляд на трьох рівнях: особистість, мала група та соціальна структура.

Так, на особистісному рівні, соціальна геронтологія буде досліджувати людину в аспекті її біографії, фахової діяльності, соціалізації та адаптації. Наступний рівень передбачає дослідження людини у її оточенні (сім'я, виробниче коло, друзі, родичі тощо). На третьому рівні – дослідження «включення» людини до громадських процесів та подій, а також впливу політично-значущих подій на неї.

Для визначення поняття «геронтологічні прояви», необхідним є уточнення понять «фізіологічне старіння», «біологічне старіння» та «психологічне старіння».

Отже, аналіз наукових праць, дозволяє дійти висновку:

– фізіологічне старіння – природні поступові вікові зміни, що впливають на фізіологічну та розумову активність людини;

– біологічне старіння – передчасне або прискорене, поступове або прогресивне зниження функціонування організму людини, які не передбачені її віком. Наприклад, людина віком у 36 років за функціонуванням її систем організму має вік – 43 роки;

– психологічне старіння – передчасні або прискорені, поступові або прогресивні зміни психічних детермінантів людини, які впливають на її біологічні та соціальні детермінанти. Наприклад, людина віком у 36 років має відчуття психологічної старості – Зниження інтелектуальних здібностей або звуження емоційної сфери, які не є наслідком змін функціонування її організму.

Таким чином, геронтологічні прояви – помітний стан особистості, який свідчить про природне або прискорене старіння людини.

На нашу думку, саме теорія соціальної геронтології формує знання у фахівця соціальної роботи, які необхідні йому для визначення геронтологічних проявів у клієнтів.

Згідно з Законом України «Про соціальні послуги», основні цілі надання зазначених послуг є: профілактика або подолання складних життєвих обставин; мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин. Складні життєві обставини визначаються як обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток людини. Головним є – нездатність особи самотійно подолати їх.

Тому, вважаємо, що вміння визначати прискорені геронтологічні прояви у клієнтів соціальної роботи – є обов'язковою професійною компетентністю сучасного соціального працівника. Своєю чергою, вважаємо доцільним визначення та окреслення зазначеної компетентності.

Так, професійна компетентність – важлива складова якісної фахової освіти майбутнього соціального працівника. Саме здатність до виявлення та надання допомоги й підтримки клієнтам з прискореними геронтологічними проявами – є спеціальна фахова компетентність. Більш детально розкриємо її зміст у наступній схемі (рис. 1).

Рис. 1. Здатність до виявлення та надання допомоги й підтримки клієнтам з прискореними геронтологічними проявами

Зауважимо, що представлені нами судження потребують: систематизації наукових досліджень феномена прискорених геронтологічних проявів у людини; визначення та аналіз соціально-психологічних проблем у людини, що має прискорені геронтологічні прояви; розробки методів та засобів задля виявлення прискорених геронтологічних проявів у людини; розробку методів та засобів задля подолання соціально-психологічних

проблем у людини, що має прискорені геронтологічні прояви тощо.

Безумовним вважаємо, що задля формування зазначеної компетентності у майбутніх соціальних працівників необхідним є пошук умов та засобів впровадження до їх професійної підготовки дисципліни, що забезпечить їх здатність до виявлення та надання допомоги й підтримки клієнтам з прискореними геронтологічними проявами.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. История развития геронтологии как науки. URL: http://tvoypsiholog.ru/publ/gerontopsikhologija/istorija_razvitija_gerontologii_kak_nauki/23-1-0-373 (дата звернення 12.10.2020).

2. Плотникова Ю. С. Роль и место дисциплины «Социальная геронтология» в подготовке специалистов и бакалавров социальной работы. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22538389> (дата звернення: 23.10.2020).

Боделан М. В., Коновалов М. О. (Одеса, Україна)

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах проаналізовано професіоналізацію соціальної роботи та визначено її як складову фахівця зазначеної галузі.

Bodelan M., Konovalov M. (Odessa, Ukraine)

PROFESSIONALIZATION AS A COMPONENT OF SOCIAL WORK SPECIALIST PERSONALITY

The article is analyzed the professionalization in social work and identified it as a component of a specialist in this field.

Практична професійна діяльність сучасного фахівця соціальної сфери неможлива без розуміння сутності та важливості професіоналізації. Наголосимо, що зазначена діяльність полягає в гармонізації особистості соціального працівника з його професійними функціями. Обґрунтовуючи вищезазначене, розкриємо більш детально визначення поняття «професіоналізація соціального працівника».

Зазначаємо, що професіоналізацію соціальної роботи в різних її аспектах прояву досліджували М. Ганієва, І. Зимня, В. Кубрак, М. Лукашевич, В. Смирнова, Є. Холостова, Н. Шлемела та ін. Але, для теоретико-методологічного підґрунтя нашого дослідження з професіоналізації найбільш інтерес становлять праці Т. Семігіної та В. Алексеєвої.

Так, аналіз наукових праць Т. Семігіної свідчить про професіоналізацію як генезу практичної соціальної роботи. Науковиця

визначає низьку взаємозв'язаних між собою етапів її становлення. Перший передбачає її перетворення з благодійної на фахову діяльність. Другий свідчить, що перше забезпечило необхідність створення спеціальних навчальних закладів. Наступним етапом є формування професійної асоціації. Четвертий етап – політична кампанія, спрямована на ухвалення законодавчих актів, які надають професійній асоціації офіційні повноваження, зокрема, здійснювати ліцензування соціальних працівників. Останній – розробка та затвердження етичного кодексу професії [3].

Таким чином, професіоналізація практичної соціальної роботи – це її процес становлення як професії. Наголосимо, що на відміну від професіоналізації, яку розуміють як процес становлення особистості фахівця та яка має своє завершення після припинення нею трудової діяльності, професіоналізація практичної соціальної роботи не має фаз завершення.

На нашу думку, цікавим є аналіз наукових праць В. Алексєєвої. Науковиця розглядає професіоналізацію соціальної роботи через сукупність професіональних компонентів соціальних працівників. Так, до них відносять: професійне покликання; глибоку мотивацію до виконання праці в різних її модифікаціях; духовно-моральні якості та соціально-генетичну схильність до роботи з людиною; професійну майстерність; об'єктивно-критичне ставлення до своєї діяльності; професійні знання та професійні уміння; постійна здатність до самореалізації [1].

Таким чином, професіоналізація соціальної роботи – це сукупність професіональних знань, якостей та вмінь фахівця соціальної роботи.

Узагальнюючи аналіз наукових джерел, визначаємо професіоналізацію соціальної роботи як процес набуття фахівцем з зазначеної галузі знань, якостей та вмінь упродовж здобуття ним фахової освіти, а також здійснення ним трудової діяльності. Тобто, здатність особистості постійно набувати сучасні знання та навички, які необхідні їй для виконання професійних функцій.

На нашу думку, зазначене можливо шляхом формування в особистості певної компетентності. Так, за НКР (Національна рамка кваліфікацій), компетенція визначається як здатність та готовність особи застосовувати набуті професійні знання, навички та здібності. Професійне знання фахівця поєднує його знання не лише з теорій та засад, а й з його практичними знаннями, особливо тих, що забезпечують їх автономію у професійному полі діяльності.

Таким чином, результатом фахового навчання майбутнього соціального працівника – є його здатність до застосування та подальший розвиток набутих ним компетентностей вже після закінчення навчального процесу у закладі освіти. Зауважимо, що зазначене, має індивідуальний результат для кожного з здобувачів відповідно до наявних стандартів першого та другого рівнів освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» [2].

Представимо у вигляді схеми (рис.1) визначення професіоналізації соціальної роботи як складову особистості фахівця зазначеної галузі. Необхідним є уточнення скорочень: ЗК – універсальна компетентність, яка

важлива для успішної професіоналізації соціальної роботи; СК – спеціальна компетентність, яка важлива для успішної професіоналізації фахівця соціальної роботи; Р – здатність демонструвати знання, розуміння, уміння, цінності та якості, як складові професіоналізації фахівця соціальної роботи.

Обґрунтовуючи вищезазначене, наголошуємо, що професіоналізація соціального працівника залежить від умов та змісту фахового освітнього простору. Визначаємо, що знання, уміння, навички та якості майбутнього соціального працівника впливають на його подальшу професіоналізацію. Комплексне поєднання та впровадження усіх складових професіоналізації до освітнього простору майбутнього фахівця – є запорукою розвитку практичної соціальної роботи на сучасних рівнях її розвитку.

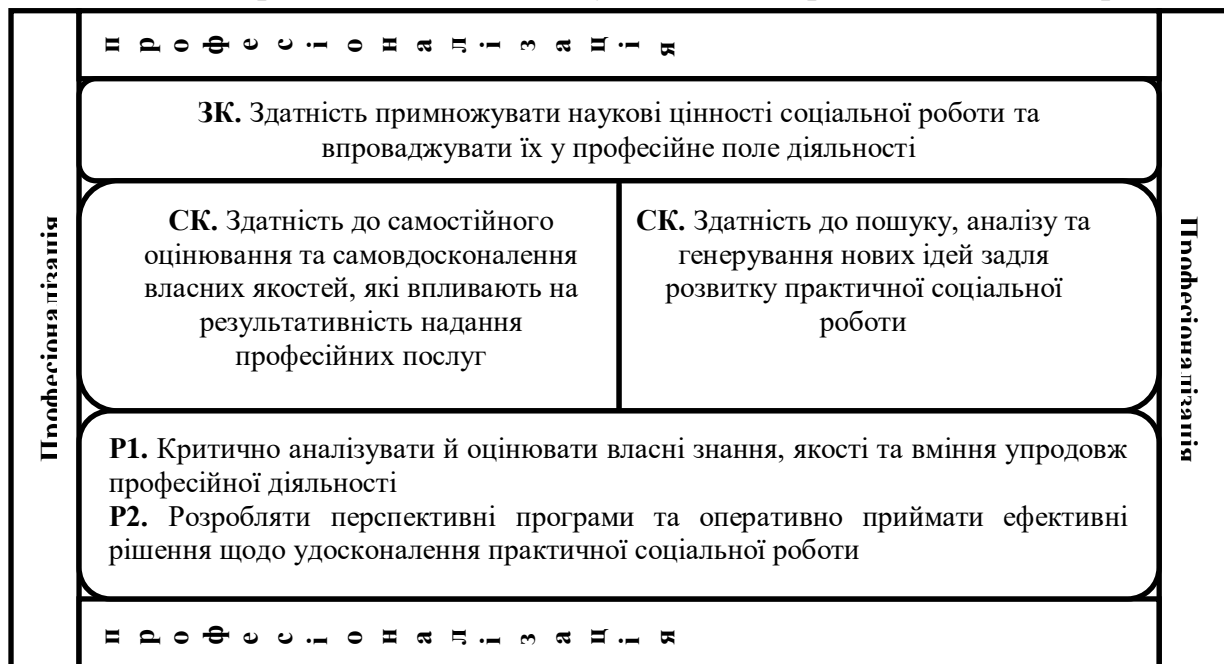

Рис. 1. Професіоналізація як складова особистості фахівця соціальної роботи

Вважаємо необхідним включення до освітньо-професійних програм або їх освітніх компонентів спеціальності 231 «Соціальна робота» впровадження зазначених нами складових професіоналізації соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Алексеева В. С. Професионализация в социальной работе: сущность, факторы формирования. *Педагогические науки*. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalizatsiya-v-sotsialnoy-rabote-suschnost-factory-formirovaniya/viewer> (дата звернення: 30.10.2020).

2. Методичні рекомендації щодо зіставлення кваліфікацій з Національною рамкою кваліфікацій України. URL: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.03.18_Twinning_final_conference/Final%20Guidelines%20referencing%20Ukraine_UKR.pdf (дата звернення: 17.10.2020).

3. Семигіна Т. В. Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2503> (дата

звернення: 21.10.2020).

Гончарова Н. О. (*Полтава, Україна*)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПСИХОЛОГІВ ДО ОПАНУВАННЯ ПРОФЕСІЇ**

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого проектування, побудови та розвитку професійної кар'єри. Звертається увага на те, що свідоме та ефективне кар'єрне зростання під час навчання є запорукою подальшої ефективної професійної самореалізації молодшої людини. Характеризуються психологічні особливості готовності до здійснення майбутньої професійної кар'єри студентів-психологів, їх здатність співвідносити власні внутрішні ресурси з вимогами професії.

Goncharova N. (*Poltava, Ukraine*)

**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PREPAREDNESS OF FUTURE
PSYCHOLOGISTS TO MASTER THE PROFESSION**

The theses substantiate the need for purposeful design, construction and development of a professional career. Attention is drawn to the fact that conscious and effective career growth during training is the key to further effective professional self-realization of a young person. Psychological features of readiness for realization of the future professional career of students-psychologists, their ability to correlate own internal resources with requirements of a profession are characterized.

У сучасному суспільстві є актуальною проблема готовності майбутніх психологів до продуктивної професійної діяльності та здійснення професійної кар'єри. Готовність включає в себе не лише професійні знання, уміння і навички, а також певні особистісні риси. Однією з основних причин того, що випускники психологічних спеціальностей не завжди відповідають тим вимогам, які висувають до них як до фахівців майбутня професія та суспільство, є саме низький рівень психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри та професійної діяльності.

За останній час проведено низку досліджень, присвячених аналізу психологічної готовності до виконання різних видів діяльності, зокрема, педагогічної (П. Горностай, Т. Іванова, О. Скрипченко, В. Сластьонін, С. Ніколаєнко, Д. Мазоха, О. Орлова, О. Жук, О. Чернічкіна, І. Чорна та ін.), діяльності психолога (О. Бондаренко, Л. Долинська, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Чепелева та ін.) [2].

Період навчання у вищому навчальному закладі – це етап життєвого циклу, що завершує перехід до дорослості. На цьому етапі особистість приймає низку важливих рішень, які стосуються вибору місця професійної діяльності та створення сім'ї, стилю життя та конкретних завдань на

майбутнє, корегування ціннісних орієнтацій у співвідношенні з новим дорослим статусом та новими життєвими планами. Вибір власної життєвої стратегії є необхідною складовою проектування кар'єри. Тому молодій людині необхідно саме під час навчання у виші визначити власні пріоритети [1].

Професійне становлення особистості є важливим компонентом загального процесу її розвитку. Однією з центральних проблем підготовки майбутніх фахівців є дослідження їхньої професійної спрямованості як визначальної характеристики, що дозволяє максимально виявити здібності й творчо опанувати професію.

Механізмами розвитку готовності до професійної діяльності психолога є механізм емоційно-вольової саморегуляції; механізм ціннісно-сміслової саморегуляції, тобто встановлення відповідності між цілями професійної діяльності й системою особистісних цінностей та усвідомлення можливості реалізації особистісних прагнень засобами професійної діяльності; механізм самоідентифікації (усвідомлення і прийняття професійної ролі); механізм самосуб'єктивації (прояв суб'єктної активності стосовно себе, самостворення себе як суб'єкта життєдіяльності) [3].

Тому формування кар'єрних орієнтацій студентів є складним багатоаспектним явищем, що має психологічну основу і характеризується низкою показників (специфіка професійної самооцінки, смисложиттєві орієнтації, особистісне самовідношення), серед яких пріоритетне значення має самореалізація особистості у професійній діяльності.

Майбутні психологи ще у період навчання мають бути впевнені, що їх інтелектуальний та творчий потенціал буде затребуваним на ринку праці. У студентів повинні бути сформовані не тільки професійні знання та вміння, певні особистісні якості, такі як гнучкість, готовність до змін, вміння швидко й ефективно адаптуватися до нових умов, а й також розвинуті професійна спрямованість, особистісна готовність професійно реалізувати себе в сучасних умовах [1].

Таким чином, характерною особливістю змісту та технології усіх структурних елементів процесуально-змістовної моделі проектування кар'єри майбутніх психологів у процесі професійної підготовки є їх спрямованість на створення можливостей та умов формування й розвитку кар'єрної готовності у межах обраної спеціальності; на розвиток особистісно-професійної компетентності, яка сприяє кар'єрному зростанню та реалізації кар'єрного потенціалу, успішному працевлаштуванню та посадовому просуванню

ЛІТЕРАТУРА // ЛITERATURA // REFERENCES

1. Гончарова Н.О. Психологічні особливості проектування професійної кар'єри студентів-психологів. *Молодий вчений*. Херсон, 2019. №12 (грудень). С.87–90.

2. Рева М. М. Особливості розвитку життєвої перспективи майбутніх психологів у процесі професійного навчання. *Психологія і особистість*. Полтава-Київ, 2018. №1(13). С. 106–117.

3. Тітова Т. Є. Дослідження смислових аспектів особистісної саморегуляції студентів-психологів. *Психологія і особистість*. Полтава-Київ, 2016. № 2(10). С. 211–221.

Аль Атраш Башар (*Вифлеєм, Палестина*)
ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПАЛЕСТИНЕ

В тезисах представлена структура высшего образования в Палестине, обозначены приоритеты образования в рамках национальной программы, а также перспективы его развития.

Al Atrash Bashar (*Bethlehem, Palestine*)
HIGHER EDUCATION IN PALESTINE

The abstract presents the structure of higher education in Palestine, identifies the priorities of education within the framework of the national program, as well as the prospects for its development.

The Palestinian Ministry of Education is working to develop a clear vision for the future of Palestinian education that transcends the past and works to rebuild the backwardness created by the Israeli occupation authorities and strive for a future that will reunite new generations with its history and pave the way for them into the future. Based on this, the Palestinian Ministry of Education takes care of improving the quality of education, improving the educational environment, training teachers, introducing modern technologies and involving society in the educational process. In other words, the ministry seeks to mobilize various resources for the development of Palestinian education. The ministry is responsible for overseeing education in Palestine and developing the public education sector and strives to provide enrollment opportunities for all people of educational age, and to improve the quality of education and training in line with current trends.

During 2001-2005, the Ministry completed the development of the Palestinian national curriculum by hiring teachers and providing classes and textbooks.

Among the directions of the plan there were the following:

– Education as a human right, its goal is to provide educational opportunities for all children from kindergarten to high school by recruiting new teachers, adding new classes, textbooks, increasing secondary school enrollment and reducing dropout rates;

– Education as a core component of citizenship. The development of quality education is the preparation, evaluation and enrichment of school textbooks and instruction manuals for the Palestinian curriculum, as well as training for teachers and leaders;

– Education as a tool for social and economic development. Developing a vocational training program to meet the basic needs of the local market and

provide a skilled workforce that can make a positive contribution to the national economy. Providing schools with the necessary equipment and resources. Development of new programs for general education, preschool, non-formal education, adult education and special education, accessible to the general population;

– Education as a continuous, renewable process involving all stakeholders. Restructuring of the financial and administrative systems to ensure efficient use of available resources. The program will include a draft school map as well as reinforce the concepts of strategic planning and organizational management. In addition, the development and revision of rules and regulations; updating job descriptions and job descriptions; and developing relationships between schools and the local community.

Public higher education institutions in the West Bank and Gaza Strip are administered and funded by the Palestinian National Authority and are under its control of the Palestinian Ministry of Education and Higher Education.

UNRWA Higher Education Institutions: These are higher education institutions administered and funded by the United Nations Agency for Palestine Refugee Assistance and Works (UNRWA). They issue intermediate diplomas and bachelor's degrees and conduct vocational training courses at its 8 vocational training centers. The agency also runs a teacher training program and provides university scholarships for refugee youth eligible for education.

As for private higher education institutions, these institutions are managed and funded by many foundations and charitable organizations, faith communities, individuals and companies.

The most of the higher education institutions (universities) were established in most of them before the establishment of the Palestinian National Authority. It is a non-profit organization owned by local charities and NGOs. He relies on fundraising and partial government funding.

According to the Law on Higher Education, higher education institutions can be classified according to the following principle: *Universities*: it consists of no less than three colleges that award bachelor's degrees or higher; *University colleges*: offer academic, technical and vocational programs and award two or three year intermediate level diplomas or bachelor's degrees; *Polytechnic Institute*: awards diplomas, bachelors and higher degrees in professional and technical fields; *Community colleges*: offer vocational or technical programs of at least one year.

Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (Покровськ, Україна)

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПОТРЕБИ У ТВОРЧІЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ЗВО

У тезах зазначається, що конкурентоспроможність представників різних професій визначається не тільки високим рівнем підготовки, а й сформованістю творчих якостей особистості і можливості творчої самореалізації із застосуванням диференційованого підходу.

Niemiťeva N., Niemiťsev E. (*Pokrovsk, Ukraine*)

A DIFFERENTIATED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF THE NEED FOR CREATIVE SELF-REALIZATION OF FUTURE ENGINEERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The abstracts note that the competitiveness of representatives of different professions is determined not only by a high level of training, but also by the formation of creative qualities of the individual and the possibility of creative self-realization using a differentiated approach.

У сучасних нестабільних умовах розвиток вищої освіти вимагає переосмислення цінностей здобутих у вищому навчальному закладі, оскільки стрімкий науково-технічний прогрес, сучасний рівень розвитку виробництва, техніки та технологій висувають нові вимоги до фахівця. Це особливо стосується майбутніх інженерів, оскільки технічні задачі постійно ускладнюються, що вимагає їх переходу від «широкопрофільного» до «вузькоспеціалізованого» фахівця.

Додатковий відбиток на умови їх майбутньої роботи також мають «виклики сьогодення» – можливі ризики нестабільності у суспільстві (наприклад, робота в умовах карантину).

У сучасній науковій літературі диференційоване навчання розглядається як організаційна форма, яка створює сприятливі умови для реалізації принципу індивідуального підходу і дозволяє отримати глибоке вивчення особливостей тих, хто навчається, і на основі отриманих знань формувати типологію навчальних груп [1].

Ми розуміємо, що поряд з потребою майбутнього інженера у творчій самореалізації слід звертати увагу на прагнення особистості в найбільш повному виявленні особистих якостей, у здійсненні діяльності по отриманню нових знань, інформації та опануванні сучасних технологій. Наявність потреби особистості у творчій самореалізації можна охарактеризувати різноманітними ступенями, де кожна ступінь відображає розвиток та прояв компонентів потреби у творчій самореалізації.

Очевидно, що згідно з особливостями виявлення потреби в творчій самореалізації у студентів з різними ступенями прояву, робота у специфічних умовах (наприклад, в умовах карантину) повинна диференціюватися. Згідно досліджень, студентам із слабким ступенем прояву, характерні переживання та страх перед труднощами, що гіпертрофуються у складніших, ніж зазвичай, умовах. При роботі з такими студентами слід звертати увагу на розвиток позитивної самооцінки, надавати допомогу для подолання бар'єрів під час творчої діяльності.

Рекомендації викладачам щодо роботи зі студентами із слабким ступенем прояву потреби у творчій самореалізації:

– надання необхідного інструментарію (підручники, художня література, інтернет-посилання, прогресивні методики);

- чітке визначення ступеня їх відповідальності та надання можливості обирати метод вивчення матеріалу;
- помірне використання схвалення, незважаючи на те, що заохочення та винагорода мають значно більший ефект на формування позитивної мотивації, ніж покарання або залякування;
- виключення стресових ситуацій, спричинених почуттям страху через вірогідність не виконання завдання (може бути одним з головних блокувальників внутрішнього зростання);
- використовувати диференційовані завдання різного ступеня складності, які потребують застосування вмінь самостійно опрацьовувати матеріал та робити висновки;
- залучення студентів до таких видів діяльності, які б формували та розвивали внутрішню мотивацію;
- порівняння успіхів студента допускається лише з його власними, попередніми досягненнями;
- надавати студенту можливість відчувати себе організатором власного освітнього процесу, заохочувати ініціативу студента;
- пропонувати участь у якомога більшому числі будь-яких проєктів.

Ні в якому разі не можна оминати увагою студентів, які вже мають сильний ступінь прояву потреби у творчій самореалізації, оскільки відомо, що «вимагається більше від тих, кому більше дано». Ці студенти вже мотивовані, і завдання викладачів у цьому випадку – допомога їм досягти максимальних результатів та найповніше розкрити індивідуальності кожного.

За твердженням психологів, як несприятливі, так і занадто сприятливі умови можуть зіграти негативну роль для самореалізації людини. Надмірна зовнішня стимуляція може призвести до перенапруження та згасання потреби особистості у творчій самореалізації. При роботі зі студентами із сильним ступенем прояву потреби у творчій самореалізації, має бути надана більша свобода та ширші можливості вибору; навчання має бути інтенсивним, що дозволяє працювати з «високою швидкістю», виявляючи самостійність та відповідальність [2].

Отже, диференціація роботи з розвитку потреби майбутніх інженерів у творчій самореалізації дозволяє зробити її більш ефективною та підвищити ступінь прояву потреби всіх без виключення в умовах карантину незалежно від вихідного ступеня прояву потреби.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання / П. І. Сікорський. – Львів: Сполох, 2000. – 420 с.
2. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: уч. Пос. для студ. высш.учеб. заведений / Ю. Г. Фокин. – М., 2002. – 224 с.

Дідик Н. М. (Кам'янець-Подільський, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування професійної компетентності у фахівців соціальної сфери як складової їхньої психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності.

Didyk N. (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

THE QUESTION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF SOCIAL SPHERE PROFESSIONALS

The theses substantiate the need for purposeful formation of professional competence in social professionals as a component of their psychological readiness for future professional activity.

Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги, діяльність якого спрямована на надання допомоги людині, сім'ї або групі осіб, які потрапили у складну життєву ситуацію, шляхом інформування, консультування, організації різних форм підтримки й обслуговування хворих чи самотніх людей.

І. Ясточкіна якісним показником функціонування системи вищої професійної освіти вважає формування професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери [4]. Питання впровадження компетентнісного підходу у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників вивчають сучасні науковці: Д. Бирик, М. Букач, О. Гадзинська, Н. Горішна, А. Денисюк, О. Карпенко, Т. Кремнева, Т. Матвійчук, І. Ясточкіна та ін.

Впровадження компетентнісного підходу у процес професійної підготовки фахівців соціальної сфери означає формування комплексу професійних компетенцій фахівця – загально-теоретичних і практико-орієнтованих. За словами С. Товщик, важливим завданням функціонування системи професійної підготовки спеціалістів соціальної сфери є формування не просто системи спеціальних знань, умінь і навичок фахівця (соціального педагога), а формування саме системи (певного комплексу) компетенцій як інтегративної системи з урахуванням специфіки професійної діяльності (соціально-педагогічної діяльності в соціумі) [3].

Найчастіше професійну компетентність фахівця соціальної сфери визначають як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає досконале володіння теоретичними знаннями та практичними навичками, вміння застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо вирішувати проблеми, нести відповідальність за наслідки своєї діяльності, а також професійне зростання шляхом постійного розвитку, самовдосконалення та самоосвіти. Докладно аналізує професійну компетентність майбутнього соціального працівника О. Карпенко,

визначаючи її як «інтегративне особистісно-діяльне новоутворення, яке являється збалансованим поєднанням знань і вмінь, що дозволяє самостійно та якісно виконувати всі завдання, пов'язані з професійною діяльністю» [2].

С. Товщик дає визначення, що професійна компетентність соціального педагога – це загальна здатність і готовність, яка ґрунтується на знаннях, вміннях, здібностях, цінностях, ставленні та досвіді, які дають можливість, використовуючи соціально-педагогічні технології роботи з клієнтом, вирішувати професійні завдання у типових і нестандартних ситуаціях у процесі професійної практики [3].

Професійна компетентність соціального педагога – важлива складова професіоналізму, яка включає знання і ерудицію, проявляється в успішному вирішенні професійних завдань і дає змогу людині бути обізнаною в питаннях певної галузі суспільної діяльності, кваліфіковано вирішувати проблеми своєї професійної діяльності. Вона також передбачає наявність тих якостей особистості, котрі дають можливість діяти відповідально та самостійно.

І. Ясточкіна вважає, що професійна компетентність фахівця соціальної сфери – важлива складова професіоналізму, яка включає знання і ерудицію, проявляється в успішному вирішенні професійних завдань і дає змогу людині бути обізнаною в питаннях певної галузі суспільної діяльності, кваліфіковано вирішувати проблеми своєї професійної діяльності. Вона також передбачає наявність тих якостей особистості, котрі дають можливість діяти відповідально та самостійно [4, с. 196]. Компетентність ставить високі вимоги до самостійності особистості соціального педагога, до його вміння брати на себе відповідальність, здатності діяти конструктивно, раціонально, гнучко, активно, творчо; оптимістичної самовіддачі життю, здатності поєднувати свою індивідуальність з умовами життя.

Оскільки фахівці соціальної сфери працюють у системі професійних відносин «людина – людина», то, на нашу думку, для них є важливими також соціальна та емоційна компетентність. Соціальна та емоційна компетентність орієнтовані на спільну ціль – здійснення процесу пізнання з метою самоактуалізації особистості. Соціальна компетентність передбачає наявність комунікаційних та інтеграційних здібностей, умінь підтримувати відносини, впливати, домагатися свого, правильно сприймати та інтерпретувати чужі думки, висловлювати ставлення до них, вести бесіди і т.д. Згідно визначення Д. Гоулмана, емоційна компетентність – це здатність усвідомлювати і визнавати власні почуття, а також почуття інших для самомотивації, для управління власними емоціями і в стосунках з іншими.

Основними складовими професійної компетентності соціального працівника О. Карпенко називає: знання, необхідні для професійної діяльності; вміння застосовувати отримані знання у професійній діяльності; наявність спеціальної освіти, загальної і спеціальної ерудиції, постійне підвищення професійної підготовки; умінь використовувати адекватні технології й виконувати відповідні соціальні ролі в професійній діяльності; здатність кваліфіковано виконувати визначені види соціально-педагогічних

робіт у межах своєї професії, досягаючи при цьому високих якісних і кількісних результатів праці на основі наявних психолого-педагогічних знань, умінь і навичок [2].

Аналізуючи різні класифікації професійної компетенції фахівця, М. Букач визначає ті, якими має володіти соціальний працівник, об'єднавши їх в окремі групи: політичні й соціальні; міжкультурні; комунікативна, соціально-інформаційна, персональна компетенції; науково-дослідні; організаційно-управлінські; соціально-проектні; соціально-особистісні; нормативно-правові та соціально-технологічні компетенції. Особливо автор наголошує на спеціалізованих компетенціях [1, с. 126]. Адже соціальна робота є відповідальною за вирішення досить широкого кола суспільних проблем. Робота з різними категоріями клієнтів потребує різної психолого-педагогічної підготовки, ґрунтується на різній законодавчій базі, а тому потребує володіння різними технологіями. Отже, «компетентність» такого випускника виходить з професійної компетентності фахівця і враховує спеціальну компетентність, яка залежить від об'єкта, виду професійної діяльності та категорії клієнтів і визначається вибором спеціалізації студента у закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Букач М. М. Компетентнісно орієнтоване навчання як основа формування майбутнього соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 119–131.

2. Карпенко О. Зміст та структура професійної компетентності соціального працівника. *Соціальна педагогіка : теорія та практика* : методичний журнал. Луганськ : Вид-во ЛНПУ ім. Тараса Шевченка «Альма-матер», 2006. № 4. С. 54–59.

3. Товщик С. А. Теоретичний аналіз категорії «професійна компетентність соціального педагога». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2013. С. 94–101.

4. Ясточкіна І. А. Професійна, соціальна та емоційна компетентності фахівця соціальної сфери. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2016. С. 192–198.

Кузьміна М. О. (Запоріжжя, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇХ ДІАГНОСТУВАННЯ

У тезах досліджується проблема формування професійної компетенції майбутніх соціальних працівників та їх діагностування. В тезах запропоновано авторський варіант структури життєвих компетенцій майбутніх соціальних працівників та представлені теоретичні напрацювання в сфері їх дослідження.

Kuzmina M. (*Zaporizhzhya, Ukraine*)

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE SOCIAL WORKERS AND THEIR DIAGNOSIS

The thesis examines the problem of forming the professional competence of future social workers and their diagnosis. The abstracts offer an author's version of the structure of life competencies of future social workers and present theoretical developments in the field of their research.

Професійні компетентності майбутніх соціальних працівників закладаються як під час теоретичних та практичних занять так і під час проходження практик передбачених навчальним планом. Крім того суттєвий вплив на формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників здійснює самостійна робота та обмін досвідом з колегами під час наукових конференцій. Хоча якщо на цей процес дивитися глибше, то процес освоєння професійних компетенцій починається ще під час визначення у сфері вибору своєї майбутньої професії. Тому закладам вищої освіти слід продумувати процес впливу на формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників вже в процесі здійснення профорієнтації. Тобто в рамках проведення профорієнтаційної роботи слід інформувати громадськість, тобто абітурієнтів та їх батьків про практичну діяльність соціальних працівників в рамках соціальних служб, спеціалізованих установ, реабілітаційних центрів, волонтерських об'єднань та благодійних організацій, де реалізуються безпосередні соціальні технології соціальної роботи спрямовані на вирішення проблем людей, що опинилися в складних життєвих обставинах. Саме подібна форма інформування дає можливість абітурієнту вибрати соціальну роботу як основний фах свого життя. Через те, що сьогодні соціальна робота продовжує залишатися відносно новою спеціальністю достатньо багато абітурієнтів не мають можливості отримати якісну інформацію про діяльність соціального працівника та діяльність соціальних служб. Проведені анкетування серед студентів першого курсу спеціальності соціальна робота, що проводяться автором останні п'ять років свідчать про те, що не менш 20-25% абітурієнтів зазнавали впливу від батьків, родичів та друзів з приводу безперспективності вступу на спеціальність 231 «Соціальна робота». Головними аргументами зазначеного впливу була точка зору, що соціальні працівники мають низький соціальний статус в рамках сучасного українського суспільства та у них відсутні ознаки успішності.

На нашу думку на першому або другому курсі навчання студенти спеціальності 231 «Соціальна робота» повинні бути опитані у форматі анкетування чи фокус-групи з тематики первинного стану професійних компетенцій студентів. Зазначені професійні компетенції можуть бути сформовані в процесі волонтерської діяльності, передачі професійного досвіду від батьків та друзів, які мали досвід професійної діяльності в сфері

соціальної роботи. Тому дослідження первинних професійних компетенцій студентів першого курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» на нашу думку є необхідним.

Починаючи з другого курсу і закінчуючи магістратурою слід продовжувати діагностувати рівень професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників. Зважаючи на те, що формування професійних навичок у майбутніх соціальних працівників відбувається у теоретичній та практичній площинах, то і діагностування зазначених компетенцій повинно відбуватися як в форматі теоретичних тестувань на знання теоретичних знань так і в форматі перевірки практичного досвіду студентів спеціальності 321 «Соціальна робота».

На нашу думку, професійні компетенції майбутніх соціальних працівників, які повинні сформуватися під час навчання у закладі вищої освіти, можна диференціювати за наступними блоками:

– соціально-правові: засвоєння правової бази діяльності соціального працівника, що реалізується шляхом надання клієнтові соціально-правових послуг;

– соціально-економічні: засвоєння форм надання безпосередньо економічної допомоги клієнтові та формування в нього навичок соціального підприємництва та інших форм продукування матеріальних ресурсів;

– соціально-психологічні: засвоєння практик надання клієнтові допомоги у формі експрес психологічної допомоги та виконання посередницької функції у відносинах між клієнтом та психологом;

– соціологічні: можливість оцінювати соціальний статус клієнтів соціальної служби та прогнозування соціальних проблем з якими можуть вони зіткнутися та навички використання соціологічного інструментарію для оцінки соціальних проблем;

– соціально-педагогічні: засвоєння навичок надання соціальної допомоги дітям та їх родинам;

– управлінські: навички управління соціальною службою та її підрозділами;

– соціально-екологічні: навички функціонування соціального працівника в умовах підвищення екологізації всіх соціальних відносин в країні.

В ідеалі кожен зі студентів повинен оцінюватися за єдиною шкалою формування зазначених навичок на кожному курсі навчання.

Гузенко В. А. (Одеса, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОГРАФІКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФІХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування у майбутніх соціальних працівників інтерактивної спрямованості як складової їхньої професійної спрямованості.

Huzenko V. (Odessa, Ukraine)

USE OF INFOGRAPHICS IN THE PROCESS OF TRAINING HUMANITARIAN SPECIALISTS

The article is based the necessity of purposeful forming of interactive purposefulness as the formation of professional tendency for the future social workers.

Під час підготовки сучасних фахівців досить часто використовуються різноманітні графічні способи надання інформації. Ілюстрації, графіки, схеми, моделі активно використовуються викладачами при викладанні дисциплін. Гуманітарні науки, зокрема соціологічні та психологічні, не є виключенням. Активне використання графічних методів у презентаціях чи під час роботи на дошці або фліп-чарті дозволяє доносити інформацію лаконічно та швидко. Такі засоби роблять інформацію наочною та образною. Вдало використана метафора, образ чи ілюстрація дозволяють покращити якість засвоєння лекційного матеріалу слухачами.

Проте сам процес навчання вимагає від здобувачів також навчитися використовувати графічні методи для ілюстрації отриманих висновків в результатів теоретичного аналізу або емпіричного дослідження. Зокрема, в межах написання розрахунково-графічної роботи, не кажучи вже про курсову або кваліфікаційну роботу.

Одним з видів графічної подачі інформації є інфографіка, яка все частіше використовується сучасними медіа для надання інформації у стислому вигляді. Інфографіка, як така, – це досить молоде явище, яке нараховує приблизно 40 років. Та слід уважніше придивитися до цього засобу, до його можливостей та переваг.

Інфографіка – це візуалізація даних або ідей, метою якої є донесення до аудиторії складної інформації швидким та зрозумілим способом з мінімальним використання тексту. Крім зображень, інфографіка може включати в себе графіки, діаграми, блок-схеми, таблиці, карти, списки. З одного боку, інфографіка досить мінімалістична, що є на користь при оформленні наукових робіт. З іншого боку, вона є сюжетною, оповідною. Це «ілюстрація, яка пояснює щось». Основними особливостями інфографіки є: асоціативність, корисне інформаційне навантаження, яскраве представлення, виразне та осмислене розкриття теми. Все це має зробити інфорграфіку улюбленим засобом візуалізації для викладача.

Проте розглянемо переваги інфографіки для розвитку навчальних вмінь та навичок здобувачів освіти. З власного досвіду використання інфографіки у якості завдання для практичного заняття або розрахунково-графічної роботи можемо виділити наступні: вміння систематизувати інформацію за змістовними блоками; вміння коротко, влучно та змістовно формулювати думку та оформлювати її у лаконічне висловлювання; вміння мислити асоціативно при підборі найбільш відповідних образів; формування естетичного смаку та почуття міри; навички використання інформаційних та

комунікаційних технологій. Інфографіка є дуже зручною для демонстрації та візуалізації психічних та соціальних процесів, явищ, проблем. І може стати у пригоді майбутнім фахівцям з соціальної роботи та психології у професійній діяльності. Зокрема, для просування власних послуг або послуг організації, проведення профілактичної або просвітницької роботи, в межах проектної діяльності, тощо.

Сьогодні існує багато сервісів із шаблонами для створення інфографіки (наприклад, www.canva.com, easel.ly, piktochart.com, infogram.com та ін.), якими можна безкоштовно користуватися під час навчального процесу [1]. Досвід показав, що студенти досить легко можуть опанувати ці сервіси. Якщо студент стикається із завданням створити інфографіку вперше, він потребує приблизно 1,5 години щоб розібратися у роботі сервісу та створити свою першу інфографіку. В подальшому створення інфографіки займає у студента приблизно 45 хвилин. Сам процес зацікавлює та надихає студента. А результат завжди викликає захоплення та задоволення від роботи. Ну а сама інфографіка стає яскравим елементом розрахунково-графічної роботи, курсової роботи/проекту, кваліфікаційної роботи та будь-якої презентації.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Методичний навігатор. Інфографіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metodicnij-navigator/infografika>

Колодійчук Ю. В., Цинь Ідун

(Україна, Одеса - Китай, Аньян, провінція Хенань)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ «EDUTAİMENT» ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

В тезах розкривається «Edutainment» як інноваційна освітня технологія та особливості її застосування. Зокрема, висвітлено, сутність технології, мету і переваги, зазначено необхідні умови для її реалізації. Обґрунтовано звернення викладачів до технології «edutainment» задля підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Kolodiychuk Y., Cin Idun

(Ukraine, Odessa - China, Anyang, Henan province)

FEATURES OF USING «EDUTAİMENT» AS INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY

The theses reveal «Edutainment» innovative educational technology and features of her application. In particular, the specified purpose, essence of technology and benefits, necessary conditions for her implementation are indicated. The appeal of teachers to the technology «edutainment» to improve the quality of training future professionals is justified.

Стрімке зростання інформації, передати яку студентам неможливо через дефіцит навчального часу і психологічно обумовлених меж людського

сприйняття, спонукає викладачів шукати нові сучасні підходи до організації освітнього процесу. Однією з інноваційних педагогічних технологій, яка сприяє модернізації вищої освіти в Україні, що пов'язана із впровадженням розважальних елементів у систему традиційних знань вважається технологія «Edutainment».

Edutainment – це неологізм, складений з двох англійських слів: education (освіта) і tainment (розвага). Освітня інновація – технологія edutainment являє собою сукупність технічних та дидактичних засобів навчання заснованих на концепції навчання в розважально-ігровому форматі [2, с. 122-123]; сучасна педагогічна інновація, яка ґрунтується на візуальному матеріалі, сучасних психологічних прийомах, інформаційних і комунікаційних технологіях, метою якої є максимальне полегшення сприйняття навчального матеріалу, підтримування емоційного зв'язку з об'єктом навчання, залучення і тривале утримання його уваги [1, с. 2-3].

Слід зауважити, що дана технологія є не аналогом, а певним уподібненням ділових, рольових, імітаційних ігор, що більшою мірою ґрунтується на віртуальному середовищі, а саме: навчальних фільмах і відеоіграх, інтерактивних веб-сайтах, мультипцікаціях, спеціалізованих комп'ютерних програмах (educational software). Реалізація технології відбувається завдяки використанню сучасної техніки (комп'ютера, ноутбука, інтерактивної дошки, планшета, гаджета, проєктора), цим самим забезпечується динамічність подачі навчальної інформації та відповідність інформаційним тенденціям сучасності. Різноманітне сполучення звукових, графічних, цифрових, анімаційних, текстових сигналів не лише зацікавлює студентів до навчального матеріалу, але й значно підвищує рівень його засвоєння. Поступово, через захоплення грою, здобувачі вищої освіти приходять до розуміння того, що за умови належних зусиль та старанності можна успішно освоїти найскладніші теми навчальних дисциплін.

Основна мета технології edutainment – зробити процес засвоєння знань більш доступним, захоплюючим, різноманітним. Така технологія одночасно поєднує в собі розважальні елементи, методи інтерактивного і активного навчання, що сприяє формуванню інтересу до засвоєння знань та отримання задоволення від самого освітнього процесу. Важливою умовою застосування технології є дотримання оптимального балансу між навчанням і його розважальними елементами. Завдання розроблені викладачем для зацікавлення студентів варто розумно поєднувати із завданнями для розвитку та підвищення їх інтелекту. За розважальною формою організації та подання матеріалу мета едьютейнменту ніби завуальована. Це робиться для того, аби аудиторія не втратила інтересу до навчання через існуючі недоліки традиційної освіти (превалювання суб'єктивно-об'єктивного стилю відносин між викладачем і студентами; недостатнє сприяння розвитку творчості, самостійності, активності; орієнтація більше на пам'ять, ніж на мислення; в недостатньому ступені врахування індивідуальних особливостей сприйняття інформації тощо).

Заняття і заходи з використанням цієї технології, окрім навчальної

аудиторії, можуть проходити у відкритій формі в різних організаціях та установах, парку, музеї, де студенти отримують пізнавальну інформацію в невимушеній атмосфері.

Звернення викладачів до можливостей технології edutainment задля підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців є вагомим обґрунтованим. Дана технологія вже кілька десятиліть застосовується у закордонній школі, вважається бізнес технологією і є популярним форматом під час реалізації освітніх програм [3, с. 83-84]. Внаслідок її застосування досягаються наступні позитивні ефекти: здобувачі вищої освіти залучаються як у процес освоєння навчальної дисципліни, так і формування інтересу до неї; розвиваються здібності повноцінно сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіа тексти; підвищується мотивація до навчання через змагальну, конкурентну діяльність; більш легко долаються різні труднощі і психологічні бар'єри під час навчання; активізується спілкування з іншими учасниками освітнього процесу; формується критичне мислення і креативність.

Отже, враховуючи сучасні умови глобалізації та інформатизації суспільства, що істотно впливають на процес модернізації освіти в Україні, технологія edutainment є результативним засобом самовдосконалення та досягання кращих результатів студентів у процесі навчання й самоосвіти, вона розширює кругозір та світобачення, допомагає інтелектуально розвиватися, самовиражатися різними формами за допомогою медіа техніки. А відтак, для педагогів інформаційної епохи доцільним є урізноманітнення традиційного навчального процесу застосуванням означеної технології в системі професійної підготовки фахівців різних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Крутій К. «Edutainment»: навчання як розвага / К. Крутій // Педагогічний журнал «Дошкільне виховання». 2017. – № 1. – С. 1–6.
2. Мороз С. Роль технології едьютейменту у підвищенні якості професійної підготовки майбутніх підприємців / С. Мороз, О. Калашник, О. Михайлова // Збірник наукових праць Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. – 2019. – С. 120–132.
3. Ужинська Л. М., Інновації в освіті / Л. М. Ужинська // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. Серія : Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2016. – № 4 (Ч. 1). – С. 82–89.

Котломанітова Г. О., Панченко Н. В. (Полтава, Україна)

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У тезах пропонується інформаційний контент для фахової підготовки соціальних працівників в умовах дистанційної освіти. Висвітлюються можливості онлайн-ресурсів для навчання, професійного зростання, соціальної активності та фахової діяльності спеціалістів у галузі соціальної роботи.

Kotlomanitova G., Panchenko N. (Poltava, Ukraine)
**TRAINING OF SOCIAL WORKERS TO USING ONLINE
RESOURCES IN SOCIAL WORK**

In the article offer information content for professional training of social workers in terms of distance education. The possibilities of online resources for training, professional growth, social activity and professional activity of social work specialists are established.

Сучасні умови карантинних обмежень зумовили актуалізацію дистанційних форм діяльності, і не тільки в освіті, а й у багатьох інших сферах суспільного життя. Підготовка соціальних працівників до використання онлайн-простору – нагальне завдання в системі фахової соціальної роботи.

Відповіддю на виклики сучасних реалій життя суспільства є створення й упровадження інформаційного контенту щодо онлайн-можливостей соціальної активності у процес фахової підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Соціальна робота». У Полтавському національному педагогічному університеті з цією метою до професійно орієнтованих навчальних курсів уведено матеріал, який розширює уявлення студентів про сучасні онлайн-ресурси в галузі соціальної роботи. Водночас використовується інформаційна сторінка Навчально-практичного центру з соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціальне становлення особистості» (<https://www.facebook.com/groups/501600420399483>) у соціальній мережі Фейсбук [1]. Просвітницька діяльність останнього уможлиблює популяризацію актуальної інформації не тільки для здобувачів освіти, а й випускників спеціальності: соціальних працівників, соціальних педагогів, фахівців соціальної сфери, – саме завдяки дистанційним формам.

Інформаційний контент структурований за такими напрямками: освіта, соціальна активність, фахова соціальна робота.

Освітні онлайн-можливості представлені розширеною інформацією про онлайн-студії, онлайн-курси України та світу від українських навчальних платформ Ed-era (<https://ed-era.com/>), Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>) та ін. Важливим для майбутніх й працюючих фахівців соціальної роботи є розуміння значущості, переваг онлайн-освіти для свого професійного зростання. Задля цього стимулюється участь в онлайн-конференціях (наприклад, у конференції для та про підлітків «Віртуально про реальне»), вебінарах («Спікери та фасилітатори»), в інформаційно-просвітницьких онлайн-марафонах, у віртуальній Школі доброчесності та лідерства тощо.

Розширення можливостей соціальної активності, передовсім для молоді, зокрема студентської, в онлайн-режимі, за використання дистанційних платформ, передбачено в іншому розділі освітнього контенту. Пропонується знайомство з різними програмами, проектами, як-то: Волонтерська програма «Будуємо Україну разом», яка через спільну працю,

подорожі та неформальну освіту об'єднує українську молодь у мережу активних громадян (<https://bur.lef.org.ua>), Міжнародний молодіжний проєкт ЮНІСЕФ Ureport, який через онлайн-опитування у месенджерах та смс допомагає з'ясувати ставлення молоді до різних аспектів суспільного життя. Це інструмент, завдяки якому молоді люди можуть впливати на те, що для них важливо. Популяризується діяльність ряду громадських організацій: Українська волонтерська служба, Українська академія лідерства, AIESEC – Молодіжна організація, що розвиває лідерство серед молоді та займається міжнародним волонтерством тощо. Стимулюється долучення до проєктних ініціатив (наприклад, «Волонтерство: від усвідомлення до дії»).

Фахова соціальна робота наразі переходить в онлайн. Збагатитися інформацією про запроваджені моделі, форми, технології соціального захисту й допомоги, інновації в можливо на сайті Міністерство соціальної політики (<https://www.msp.gov.ua/timeline/Volonterstvo.html>) та в соціальних мережах (<https://www.facebook.com/search/>), де пропонуються Е-сервіси, доступна інформація для громадян, організацій, нормативно-правова база, актуальні повідомлення. Важливим для соціальних працівників є розуміння онлайн-ресурсів практики соціальної роботи. Пропонується пошук грантів за рядом посилань. Останні дають реальну можливість отримати фінансову підтримку від донорських організацій на реалізацію своїх ідей, участь у ряді конкурсів, проєктів, як-то: у програмі Британської Ради для молоді у галузі міжкультурного діалогу і соціального розвитку Active Citizens (Активні громадяни), мета якої полягає у сприянні соціальним змінам і забезпеченні сталого розвитку шляхом створення і розбудови мережі молодих лідерів із залученням молодіжних організацій (<http://www.britishcouncil.org.ua/active-citizens>), у конкурсному відборі проєктів розвитку територіальних громад, проєктах місцевого розвитку, ініційованих органами місцевого самоврядування (<https://smartregion.pl.ua/rc>), Всеукраїнському громадському бюджеті (<http://vgb.org.ua/>), шкільних бюджетах участі тощо. Дистанційні форми соціальної роботи представлені правопросвітницькими зустрічами на платформах ZOOM, Google-meet, онлайн-консультуванням, діяльністю дискусійних клубів, онлайн-іграми, конкурсами, вікторинами, квестами. Не лише знайомство, а й реальна участь у пропонованих дистанційних соціальних активностях (як-то: квіз онлайн інтелектуальна гра «ГраБобра», «Світ громад», організованого Полтавським обласним молодіжним центром (<https://www.facebook.com/omc.poltava>), сприяє формуванню професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників [1].

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Навчально-практичний центр з соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціальне становлення особистості» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/501600420399483>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

-
- Азаркіна О. В.** Одеський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Одеса, Україна), заступник директора, начальник відділу з питань надання соціальних послуг та правового забезпечення; Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **73**
- Аксьонова О. М.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних наук – **101**
- Аль Атраш Башар** Одесский национальный политехнический университет (Вифлеем, Палестина), специальность «Биомедицинская инженерия», студент – **146**
- Баланенко А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **84**
- Бартош О. П.** Ужгородський національний університет (Ужгород, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи – **99**
- Богуславська Ю. Ю.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **25**
- Боделан М. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **76, 138, 141**
- Вакуленко С. М.** Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології управління та соціальної роботи – **62**
- Варава О. Б.** Національний університет біоресурсів та природокористування України (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи та реабілітації – **105**
- Волошенко М. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **36, 38, 97**

- Вилкова Є. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **19**
- Герєга О. Р.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **36**
- Гончарова Н. О.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **144**
- Гордієнко І. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **55**
- Горліченко М. Г.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри фундаментальних наук – **101**
- Гузенко В. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **154**
- Дембіцька С. В.** Вінницький національний політехнічний університет (Вінниця, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки – **135**
- Демиденко А. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **76**
- Демиденко Т. М.** Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **60**
- Джумакулиев А. А.** Одеський національний політехнічний університет (Чаржов, Туркменистан), спеціальність «Психологія», студент – **48**
- Дідик Н. М.** Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, заступник декана з навчальної роботи і забезпечення якості вищої освіти факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології – **150**

- Дуда Е. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **40**
- Кисельова О. І.** КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту – **123**
- Кірсєва К. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **69**
- Кобилянський О. В.** Вінницький національний політехнічний університет (Вінниця, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки – **135**
- Козинский А. А.** Брестський державний університет імені А. С. Пушкіна (Брест, Беларусь), кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикладної математики і інформатики – **117**
- Колодійчук Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **156**
- Коломієць О. Г.** Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна), доктор філософських наук, професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **60**
- Колот С. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент, декан гуманітарного факультета – **126**
- Коновалов М. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрант – **141**
- Конончук А. І.** Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (Ніжин, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи – **27**
- Корнешук В. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи – **133**
- Корх М. В.** Національний університет «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичної механіки – **114**

- Котломанітова Г. О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи – **158**
- Кравець Г. В.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **50**
- Кравченко О. О.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної та психологічної освіти – **79**
- Кримова Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **31, 55**
- Кузьменко М. Д.** Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України (Київ, Україна), начальник науково-дослідного відділу – **46**
- Кузьміна М. О.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), аспірантка кафедри соціальної роботи та психології – **152**
- Кучерук М. С.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та етнографії України – **33**
- Лазарева А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **43**
- Лисая О. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **81**
- Лисенко О. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **31, 95**
- Лич О. М.** Національний авіаційний університет (Київ, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри авіаційної психології – **53**
- Левченко Н. В.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **112**

- Лук'янчук О. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **89**
- Михнюк С. В.** Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна), аспірант кафедри управління та освітніх технологій – **130**
- Мосаєв Ю. В.** Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **64**
- Мосьпан Н. В.** Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології та перекладу – **23**
- Назаренко С. Д.** Республіканський інститут вищої школи (Минськ, Беларусь), аспірантка кафедри філософії і методології університетського образования – **21**
- Нападівська І. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **95**
- Немцев Е. М.** Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Україна), старший викладач кафедри електричної інженерії – **147**
- Немцева Н. С.** Красноармійський лицей «Надія» (Покровськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, вчитель української мови та літератури – **147**
- Нікітіна В. В.** Луганський національний аграрний університет (Старобільськ, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри загальноосвітньої підготовки – **71**
- Ніколаєва К. С.** Університет імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **91**
- Нікон Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **19, 84**
- Огречук Ю. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **25**

- Осьодло В. І.** Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського (Київ, Україна), доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти, начальник гуманітарного інституту України – **46**
- Павліченко А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **66**
- Панченко Н. В.** Комунальна установа «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради (Полтава, Україна), начальник відділу «Гендерний ресурсний центр. Налагодження міжнародного співробітництва» – **158**
- Пащенко О. І.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **38**
- Пугач С. С.** Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету (Вінниця, Україна), доктор педагогічних наук, доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін – **135**
- Пупцев А. Е.** Европейський гуманітарний університет (Вільнюс, Литва), кандидат педагогічних наук, доцент, професор Академічного департаменту гуманітарних наук и искусств – **110**
- Ремез Н. Д.** Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, заступник директора – **29**
- Рисинець Н. О.** Вінницький національний технічний університет (Вінниця, Україна), аспірантка кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки – **119**
- Сараєва І. В.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), аспірантка кафедри теорії і методики дошкільної освіти – **86**
- Сарафанюк Д. Е.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Інженерія програмного забезпечення», студент – **121**
- Сарафанюк Е. І.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін – **121**
- Семенкова А. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **48, 69**

- Сліпчук В. Л.** Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Київ, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри медичної та загальної хімії – **23**
- Ткаченко С. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **93**
- Тодорцева Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **66**
- Хазарінова Т. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **58**
- Христич А. Л.** Международная организация труда (Неон, Швейцарія), доктор публичного адміністрування, старший менеджер проектів в оделе управління ІТ проектами – **126**
- Цинь Ідун** Одеський національний політехнічний університет (Китай, Аньян, провінція Хенань), Спеціальність «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», магістр – **156**
- Чебанова В. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **97**
- Черногор О. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **89**
- Чорна С. С.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **138**
- Шибко О. І.** Маріупольський інститут Міжрегіональної академії управління персоналом (Маріуполь, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних наук та психології – **16**
- Шинкаренко В. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки – **128**
- Шинкаренко Л. В.** Міжнародний гуманітарний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту – **128**

- Шрагіна Л. І.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), доктор психологічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи – **108**
- Яковенко Т. В.** Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології управління та соціальної роботи – **62**
- Яковлєв І. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин та права – **103**

LIST OF AUTHORS

- Aksonova O.** Military Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Basic Sciences Department – *101*
- Al Atrash Bashar** Odessa National Polytechnic University (Bethlehem, Palestine), speciality «Biomedical Engineering», student – *146*
- Azarkina O.** Odessa City Center of Social Service for family, children and youth (Odessa, Ukraine), Deputy Director, the Head of the Department of provision of social services and law of the Odesa Municipal Center for social services for the family, children and youth; Odessa National Polytechnic University, the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – *73*
- Balanenko A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *84*
- Bartosh O.** Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Sociology and Social Work Department – *99*
- Bodelan M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *76, 138, 141*
- Bohuslavska Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *25*
- Chebanova V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – *97*
- Chernogor O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – *89*
- Chorna S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *138*
- Cin Idun** Odessa National Polytechnic University (China, Anyang, Henan province), speciality «Electric power, electrical engineering and electromechanics», magister – *156*
- Dembitska S.** Vinnytsia National Polytechnic University (Vinnytsia, Ukraine), Ed.D, Associate professor, Professor of Life Safety and Safety Pedagogy Department – *135*

- Demydenko A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **76**
- Demydenko T.** Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky (Cherkasy, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **60**
- Didyk N.** Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko (Kamianets-Podilskyi, Ukraine), Ph.D, the Assistant Professor of the Social Pedagogy and Social Work Department, Deputy Dean for Academic Affairs and Quality Assurance in Higher Education, Faculty of Correction and Social Pedagogy and Psychology – **150**
- Duda K.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **40**
- Dzhumakuliyev A.** Odessa National Polytechnic University (Charzhov, Turkmenistan), speciality «Psychology», student – **48**
- Goncharova N.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **144**
- Gorlichenko M.** Military Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Basic Sciences Department – **101**
- Hereha O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **36**
- Hordiienko I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – **55**
- Huzenko V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **154**
- Kazinski A.** Brest State University named after A. S. Pushkin (Brest, Belarus), Ph.D, the Associate professor of the Applied Mathematics and Informatics Department – **117**
- Khazarinova T.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **58**
- Khristich A.** International Labour Organization (Nyon, Switzerland), Ph.D, ICT Project Manager Specialist – **126**
- Kirieleva K.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **69**
- Kobylianskyi O.** Vinnytsia National Polytechnic University (Vinnytsia, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Professor of Life

- Kolodiychuk Y.** Safety and Safety Pedagogy Department – *135*
Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – *156*
- Kolomiets O.** Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky (Cherkasy, Ukraine), Ed.D, Full Professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – *60*
- Kolot S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Dean of the Faculty of Humanities – *126*
- Konovalov M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *141*
- Kononchuk A.** Nizhyn State University named after Mykola Gogol (Nizhyn, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Pedagogy and Social work Department – *27*
- Korkh M.** National University «Odessa Maritime Academy» (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theoretical Mechanics Department – *114*
- Korneshchuk V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Psychology and Social Work Department – *133*
- Kotlomanitova G.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Special Education and Social Work Department – *158*
- Kravchenko O.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, the Dean of the Social and Psychological Education Faculty – *79*
- Kravets G.** Odessa National University named after I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – *50*
- Krymova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *31, 55*
- Kucheruk M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the History and Ethnography of Ukraine Department – *33*
- Kuzmenko M.** Scientific and Methodical Center of Personnel Policy of the Ministry of Defense of Ukraine (Kyiv, Ukraine), the Head of the Research Department – *46*

- Kuzmina M.** Zaporizhzhia Polytechnic National University (Zaporizhzhya, Ukraine), Postgraduate Student of the Social Work and Psychology Department – **152**
- Kyselova O.** KUVO «Odessa Academy of Continuing Education of the Odessa Regional Council» (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Educational Management Department – **123**
- Lazareva A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **43**
- Levchenko N.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna (Uman, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Doctoral student of Social Pedagogy and Social Work Department – **112**
- Lukianchuk O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **89**
- Lusaya O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **81**
- Lych O.** National Aviation University (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Aviation Psychology Department – **53**
- Lysenko O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **31, 95**
- Mosaev Y.** Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhya Regional Council (Zaporizhzhya, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **64**
- Mospan N.** Kyiv University named after Borys Grinchenko (Kyiv, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, Professor of the English Philology and Translation Department – **23**
- Mykhniuk S.** National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine), Postgraduate Student of the Management and Educational Technology Department – **130**
- Napadovska I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **95**
- Nazarenko S.** Republican Institute of Higher Education (Minsk, Belarus), Postgraduate Student of the Philosophy and Methodology of University Education Department – **21**

- Niementsev E.** SHEE «Donetsk National Technical University» (Pokrovsk, Ukraine), the Senior teacher of the Electrical Engineering Department – *147*
- Niementseva N.** Red Army Lyceum «Hope» (Pokrovsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Teacher of Ukrainian language and literature – *147*
- Nikitina V.** Lugansk National Agrarian University (Starobilsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the General Education Department – *71*
- Nikolaeva K.** Alfred Nobel University (Dnipro, Ukraine), speciality «Psychology», magister – *91*
- Nikon N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *19, 84*
- Ogrenchuk Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *25*
- Osyodlo V.** National University of Defense named after Ivan Chernyakhovsky (Kyiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Honored Worker of Education, Head of the Humanitarian Institute of Ukraine – *46*
- Panchenko N.** Municipal institution «Regional Youth Center» of Poltava Regional Council (Poltava, Ukraine), Head of the department «Gender Resource Center. Establishment of international cooperation» – *158*
- Pashchenko O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – *38*
- Pavlichenko A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *66*
- Puhach S.** Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics of Western Ukrainian National University (Vinnitsia, Ukraine), Ed.D, the Associate professor of Law and Humanities Department – *135*
- Puptsau A.** European Humanities University (Vilnius, Lithuania), Ph.D, the Associate professor, Professor of the Academic Department of Humanities and Arts – *110*
- Remez N.** Odessa Regional Center for education quality assessment (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Deputy Headmaster – *29*
- Rysynets N.** Vinnytsia National Technical University (Vinnytsia, Ukraine), Postgraduate student of Life Safety and Safety Pedagogy Department – *119*

- Saraeva I.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine), Postgraduate Student of the Theory and Methods of Preschool Education Department – **86**
- Sarafaniuk D.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Software engineering», student – **121**
- Sarafaniuk E.** Military Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Professor of the Humanities and Socio-Economic Disciplines Department – **121**
- Semenkova A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – **48, 69**
- Shragina L.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Professor of the Psychology and Social Work Department – **108**
- Shybko O.** Mariupol Institute of Interregional Academy of Personnel Management (Mariupol, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Science and Psychology Department – **16**
- Shynkarenko L.** International Humanitarian University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Management Department – **128**
- Shynkarenko V.** Odessa National Economic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Mathematical Methods Analysis of Economics Department – **128**
- Slipchuk V.** National Medical University named after Bogomolets (Kyiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor of the Medical and General Chemistry Department – **23**
- Tkachenko S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – **93**
- Todortseva Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **66**
- Vakulenko S.** Kharkiv National University named after V. N. Karazin (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Sociology of Management and Social Work Department – **62**
- Varava O.** National University of Life and Environmental Resources of Ukraine (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Social Work and Rehabilitation Department – **105**

- Voloshenko M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **36, 38, 97**
- Vylkova Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **19**
- Yakovenko T.** Kharkiv National University named after V. N. Karazin (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Sociology of Management and Social Work Department – **62**
- Yakovlev I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the International Relations and Law Department – **103**

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ШІСТНАДЦЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 17 листопада 2020 р.**

Головний редактор В. В. Корнешук

Підписано до друку 16.11.2020.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 10,25.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

